891.79
Ia7
Om

Б. Ярчевський

Між Терном і Цьвітом

UK
IARICHEVSKII

UNIVERSITY OF
ILLINOIS LIBRARY
AT URBANA-CHAMPAIGN
BOOKSTACKS

Сильвестер Яричевский.

Sil'vester Iarichevskii
Mizh ternem i tsvitom

МІЖ ТЕРНЕМ І ЦЬВІТОМ.

(Новелї)

UK

Львів.
Накладом Р. А. Гординьского.
З друкарнї В. А. Шийковского.
1905.

MAR 4 1931

891.79
Ia7
Om

IArychevs'kyi, Syl'vester, 1871-1918.

Mizh terniem i ts'vitom.

Napier/10/5/95

891.79
Ia7
Ot
Wk
30-165040

Боднариха.

Гарну жінку має той боднар з Липової улиці! Так що-ж з того, коли пан майстер любить часом запивати ся, а тоді з ним непорадна година: прийде в хату, лає ся, що мерзко й слухати. А жінка — мовчить. Та за те, коли єго нема дома, то наша красна боднариха дає волю сльозам. Сидячи у порога будки, заповненої крамом свого чоловіка, тримає в руках робітку і тяжко плаче. Не обходять єї люди, що зглядають ся на неї. Привикла она до того, що на неї дивить ся сьвіт якимсь незвичайним, дивним оком.

Але чоловіка нема, не лаєть ся він, то чого-ж плачуть чорні очи?

* * *

Був прекрасний вечір маєвий, коли він сидів з нею на лавці міского городу та сильне чогось так зажурив ся. Лице єго було блїде як біла хустка. Вона глядїла на него своїми чорни-

2525 B.57
EN

ми очима з виразом безмежної любови. Було ії трохи кокетериї в тім погляді.

— Ти знов нинї сумний, тяжко задуманий, мій любий! — сказала дівчина. В голосї було чути легонький докір.

— От, дай менї сьвятий спокій, Мілько! На що здали ся тоті вічні допити? Шкодить тобі моя мовчаливість? Коли так — то пращай! Заберусь від тебе з моїми думками, з моїм смутком і неспокоєм. Піду і ніколи — ніколи до тебе не верну!

— Що-ж бо ти кажеш? — скрикнула з переляку дівчина. — Не вже-ж менї не вільно й допитувати?

— Не вільно! — відповів молодець.

В голосї єго пробивала ся не так досада, як само роздражненє. В такім настрою духа чоловікови все немиле: гніває те, що люди довкола веселі, раді регочуть ся; немило й дивитись на іграючі дїти; немилий сам блеск ясного сонця і щирий голос любки-горлицї. Чоловік не знає сам, чого єму бажаєть ся...

— Володю, не гнївай ся! Ти щось передімною скриваєш... ти не є отвертий..

— Хоть би й так, то щож?

— То що — питаєш? Преціпь ти не повинен мати передімною жадної тайни...

— Ет, остав мене в спокою!

— Але-ж мій ти дорогий! Ти прецї обіцяв менї все а все говорити правду, виповідати все,

що тебе болить, що допікає. Відкрий же серце, най знаю, що ти мене любиш!

— Бувають ріни, котрих не відкриває ся нїкому!

— Але прошу!

Дївчатка, а ще до того красні, любі дївчата, уміють просити. Доти просила, доти нудила, доти тулилась, доки й не отворила єму уст. Він кинув ся й промовив:

— Годї любити ся в голоді і холоді! Того менї чей не забагаєть ся тепер!

— Що?.. Що ти сказав? — аж скрикнула дївчина.

— А те, що почула! — відтяв молодець. Бліде лице набігло слабим румянцем трохи аж під очі, під котрими лягла синява, як у хорого чоловіка.

— Отже тепер довідаєш ся, тільки не кажи нїкому!... Знай отже, коли я вернув з дому не було в моїй кишени гроша, бо дома самі не мали нїчого. Пару шелюгів завинили менї товариші — та повіддавали. А тут з нїкуди більше помочи. Оглянувсь я за яким-таким занятєм. Не було. Обіцяли, правда, та на обітниці й стало. Я став запозичувати ся у товаришів, щоби як-так переживати днї, та вічно годї позичати. А заняття як нема, так нема. От став я голодувати. Вже зо дві недїлї так голодую...

— Бідний ти, бідний!

— Трафить ся день, що який товариш запросить до себе або що, то чоловік чим занесе

ся, але иноді то й без куска хлїба доведеть ся блукати цїлу днину. Коби там дістати яке місце, яку писанину, то й зажив би инакше... Але хай єму хрін! якось то буде!

Молодець скінчив свою сповідь. В очах Омелії заблисло щось немов сльоза. Вона вхопила Володка за руку.

— Так ти менї вірив! Чи не було признати ся зараз? А то захорієш, стратиш здоровлє, силу!... Я була-б уже давно сему лихови зарадила.

— Та як? Ти-ж преці не схочеш...

— Чекай, от я тобі начертаю весь плян.

Нахилилась до хлопця і говорила півголосом. На єго лици слїдно було початково певне невдоволенє, головою він часом і заперечував та вкінци справа увінчалась спільною згодою.

На другий день було в приватнім трактирї тїтки Марії більше о одну голову, инакше-б сказати о один рот: се прийшов Володимир.

З тої пори бував він ту що дня. Харч єму відай смакував добре, доказом того було повновиде лице.

На обід приходила все пару хвиль пізнїйше й сама-ж Омелія, сїдала коло свого хлопця, а по обідї з ним відходила.

Володко заходив часами й до Омелії до дому. Часами заходив, але нерадо. Він волїв гуляти з прекрасною дївчиною по парках, де Омелія звертала на себе увагу прохожих своєю красою. А там в дома у неї —ну, хиба на вечерю...

Мати Омелії, вдова по ц. к. возьнім, була тепер прачкою. Заробляла приватно, а донька вчила ся капелюшничих прикрас у моднярки.

В ремісничім товаристві, де бувала Омелія з мамою на забавах, пізнали вони »пана« Володимира. Був се не аби який танцюрист, що приходив до товариства на забави і при тім баламутив голови молодим дівчаткам.

Уходив межи людьми за студента прав, мав добру вимову, спору дозу бляґи, до того й гарну поставу, тому скоро подобав ся усім.

Омелія впала єму в око і в серце, а їй знову схлібляло, що »академик« в ній, бач, залюбив ся. Став з нею потай миру устроювати сходини.

Час минав, Володимир до праці не брав ся ні трохи, працював серцем. Сего за мало для іспитів, тому й перепав при першім разї. Отець не бідний, але скупий маломіщанин, перестав присилати гроші. Не було з чого жити. Син поїхав до дому робити угоду з батьком. Сей не хотів навіть чути о посилках гроша.

— Здай насамперед »екзамент«, тоді буду знати, що ти поправив ся і посилати буду гроші. А инакше — годі!

З пічим вернув Володимир з дому. Став глядати занятя, щоби показати батькови, що й без єго помочи заживе, так, як схоче. Та не всяке занятє було Володимирови по нутру: одно вимагало богато праці, гроший приносило мало, друге було за тяжке й »не для него«. День за

днем спливав, грошей не було. З початку позичали товариші, та позичок плодилось щораз то більше, тому й замкнули товаришеви кредит. Тоді то довело ся й голодувати.

Ну, але тепер не було зле: харч був добрий, — обід у тітки Марії, вечеря дома в Омелії. Омельчина мати улягла просьбам доньки і стала платити з заробітку доньки обід для »нареченого«, а вечеря ладила ся дома.

Володимир не дуже був радий бувати в домі Омельки, бо »стара« докучала єму своїми допитами на тему женитьби й правничих іспитів. Що він Омелію любив, — то преціньне могло підлягати сумнівам. Преціньона й на те гарна була, як Венера, але женити ся з нею преціньне міг — одно, що іспитів не мав жадних (і думки про них не було в него!), але се менша річ, важнійше було те, що не міг би навіть женити ся з Омелькою, бо вона преці дуже »ординарного« роду. Прачки донька — овва! Аристократ був наш молодець!

А прачка й не думала про свою »низшість« в порівнаню з Володимиром. На те ж єї доня така гарна вродила ся, щоби вийти за »пана«, за урядника. Преці й вона колись тільки ізза своєї краси стала жінкою »фельфебра«, що зістав потому й возьним.

Але Володимир їй від якогось часу трохи не сподобав ся. Зараз по вечери забирає дівчину зі собою, волочить десь на якісь проходи. За єї часів такого не бувало, щоби молоді так

у двійку кудись тягали ся. А до того, як він зручно оминає всїлякі єї допити що-до женитьби й укінченя наук.

— Слухай но, Мілько, перестань ти вже раз цїлими вечерами волочити ся з твоїм паничем. Бог знає, що ви там зі собою виробляєте! Уважай, що єму скоро переїсть ся той білий хлїб; все має свою міру.

— Не бійте ся, мамо, він тілько мене знає і зі мною оженить ся. Я того певна!

Зі старою прачкою не міг Володимир витримати. Лучило ся — хиба вже який сотний раз — що стара знову звернула на свою оклепану тему іспиту й женитьби.

— Чого ви вічно допитуєте ся? Кілько я разів уже відповідати вам буду. Преціньмене ще біс не взяв, то й іспити зложу! Нещаслива менї година з тим вашим тарахканєм.

Прачка розбісилась.

— А так менї! Як до доньки прилизувати ся, — то панич є, а до мами анї хотьби тобі добре слово! Іспитів нема, — а їсти дати треба, дївчину зводить, показує на вербі грушки! Таких я паничів не потребую! Мілька могла би була вже щастє зробити! До неї женихи набивають ся, а вона всїм відказує... А певно, — бо панич замакітрив їй голову!

— Як моє не в лад, то я з ним назад! А таких »простих баб« слухати менї не хоче ся.

Володко вийшов.

— А зломи карк! — гукнула єму вслїд роз-

лючена прачка. Омелїя заливалась гіркими сльозами.

За кілька днїв, — було се під початок зимового півроку – дістала Омелїя письмо від свого любка, писане з великим толком. Звідси довідала ся вона, що єму порадили товариші й родичі і єго власне серце змінити свою дотепершню дорогу, вступити на »путь праведних« і він вибрав теольоґію. Тепер він в семинарицких мурах, не о »мірской суєтї єму помишляти«. Прощає свою дївчину, свою добру і все незабутну любку. Розділила їх непобідима судьба і — мати Омелії. Брак надії посїсти коли »дорогу Омельку« був також причиною того, що він замкнув ся в мурах і вийде з них єреєм висьвяченим в безженьстві.

Омелїя попала в розпуку.

— Ви тому винні, мамо, ви забили мою долю, моє щастє!

— Пожди лишень, пожди єще, а скажеш сама, що й ти ту не є чиста, як ангел.

Захоріла Омелька, та мама не позволяла їй »вилежуватись«. Гнала в роботу. Безкостий язик великоміської прачки виляпав тайну доньки навіть перед чужими людьми. Она тим думала прибити біль материньского серця...

Довідав ся про те боднар, що колись залицяв ся до неї, а дістав гарбуза, довідав ся і жаль стало єму тієї »підтятої квітки«, бо любив єї дуже. Прийшов до хати старої прачки, поговорив з нею, погуторив з Омелїєю.

— Аж дивити ся на неї жалко, так змарнїла. Здаєть ся, дїло буде гарне, коли єї виратую своєю честию від заподїяної єї кривди — погадав собі боднар, тота невисокограмотна, людска душа...

Вскорі відбуло ся весїлє. За пару місяцїв засьпівав у хатї боднара свою пісню новий горожанин...

Володко не »попасав« довго в семинариї: змайстрував щось там і пустили єго на воздух. Поїхав до малого місточка, став жидівским меценасом-гризоперою...

* * *

Боднар нинї прийшов знов пяний, лаєть ся, пригадує жінцї всяке лихо. В такому станї він пару разів на місяць: иншим часом він зовсїм добрий і лагідний для неї чоловік. Старає ся нагородити гіркі слова, що летять в хвилях забутя...

Але чого він так гидко лаєть ся? Боднариха знає, мовчить і покутує за гріх молодости...

Неправдива невістка.

Менї раз оповідав старий панок сумну історию своєї доньки. Ціла річ виплила давно з моєї голови, затерла ся під напором нових не менше сумних подій великоміского гоненя. Впрочім все те — одна й така сама велика траґедия, що в великому городї грає ся з ріжними варіяциями кожду божу днину, кожду хвилину — то й годї собі затямити подрібности...

Тямлю лише, що старий оповідав і плакав — ревно плакав.

А закінчив дивними словами: »Нещасливий отець, котрого небо покарало донькою, що має очи як фіялки... Сині очи — нещастє в хату!«

Тими днями пригадались менї слова старого, коли почув я про тоту, що є героїнею сего оповіданя...

Сині очи!...

* * *

На смертній постелї спочивав їх син, одинока їх потїха і відрада. Се дитя, якому дотепер

не жалували нїчого: єсе, чого лише забажав, являло ся до ужитку дорогенького сина.

Син був добрий, цїкавий до науки, охочий до розмов на тему поступу людскости, єї гуманїтарних здобутків. Родичі тїшили ся своїм ученим сином і потурали неодному єго дивацтву. Одинокий син, а вони люди, що купецтвом і иньшими спекуляциями доробили ся величезного майна. Вірили в єго будучність ясну, як сонце. На якій катедрі — в якому славному унїверзитетї засяде він колись, а цїлий сьвіт буде дивуватись єго учености. В їх родї ще не було нї одного ученого, а не то ще такого. Се, просто, божа благодать!

Раз тїльки вгнївав ся був отець на него, коли побачив єго на проходї якось так нечайно і то з... панночкою. З панночкою зівсїм незнакомою, а до того ще убраною доволї бідно. Їх син — з якоюсь бідненькою, хотя чудово гарною дївчиною!.. Отець взяв сина на сповідь, прийшла і мати. Без обиняків, без обави заявив їм син так просто зі щирого серця, що тота красна дївчина — то донька бувшого учителя народної школи з передмістя, чоловіка бідного, старого вже й слїпого. Она сама буде також учителькою. Пізнав ся з нею в сьпівацкім товаристві. Гарно сьпіває альтовим голосом і єму сама, так зі своєї уроди, як і з прикмет серця й душі, сильно подобала ся. Межи ними завязали ся любовні зносини.

— Як се? куда се? Чи се партия для те-

бе? Зглянь ся на наше високе становище в суспільности і на свою будучність, що розплине ся, як поранна мрака...

Так спинювали родичі. Отець почервонїв і ходив по хатї надутий, як індик, мати глядїла на сина з боязким докором. Але він не мав страху перед родичами. Знав свою силу, перевагу над ними.

Спокійно, трохи навіть монотонно став виводити перед ними свої погляди, які чули від него вже богато разів і в иншім разї вважали їх дорогими перлинами синівскої мудрости, тільки не тепер. Він казав, що всї люди рівні так богаті, як бідні. Всї повинні старати ся уладити житє так, щоб оно було і чесне і приємне і для других людий хосенне. Єму тота любов не буде шкодити, нї перепиняти зівсїм — овшім, она єго підкріпляти ме до роботи, до здобуваня того, що бажанєм розпалює молодечу грудь, до слави. Він навіть не хоче вязати тієї дорогої істоти нїякими присягами, а не то ще формами, що прикували-б їх до себе. Він дає свобідну волю своїй коханій: буде він їй і на дальше таким милим, як до тепер — то буде з ним жити і він буде єї любити, дбати про неї, піклуватись нею; колиж вона почує, що серце остигло або звернуло ся до кого иньшого, вартнїйшого любови — то він єї цїлковито увільняє. Серце єго тодї поболить і дуже поболить — се річ певна — але холодний розсудок з певністю цїлу справу розбере і полагодить своїм робом... Оттак во-

ни з нею розмовились. Вінчаня не буде нїякого. Вільно, свобідно жити муть, вони-ж приклонниками вільної любови.

Тут отець не гірше набурив ся, як перше і крикнув: Дурниці плетеш, хлопче, я на все те не позволю! — Мати плакала.

Син знав, що опозиция слаба і знав, як єї зломати. Заявив родинї просто так і отверто, що він без тої дївчини не може і не буде жити. Мають до вибору.

Се був дуже важний арґумент. Старий кинув ся обіймати сина, мати цїлувала в блїде чоло. Погодили ся.

Але в серцї гадали собі:

— От який мудрий! Фільозофічні іспити здає з відзначенєм, а тут в житю не знає, що добре. Видно, що буденне житє, то таки більша фільозофія, як в тих учених головах.

Полишили все часови, бо знали, що він лїпший лїкар, як всї сини Ескуляпа в столици.

З часом привикли до всего, як калїка привикає до засклепленої і загоєної рани по відтятій нозї або руцї. — — — — — — —

Але тепер було гірше: він умирав.

Лїкарів було багато, не порадили нїчого. З безнадїйним лицем відступили від хорого. Се чахотка підкосила єго.

З червоними від плачу очима стояли родичі при ліжку дорогої дитини. І не спали вже давно і відвернулись від щоденних занять. Син, тільки син!...

І так багато з ним перейти, а тепер стратити!..

Під вечір запалили ся лиця румянцем, а очи сьвітили, як те полумя в ясних канделябрах.

— Прийміть єї до себе... заступить вам мене... буде вам невісткою... — шепотів хорий вказуючи на красну дівчину, що сидїла побіч єго ліжка на кріслї і шльохала.

Помер. Поховали так, як пристало хоронити сина значної, богатої родини. Поставили марморний памятник на гробі...

Она зістала у них дома, бо так бажав собі дорогий син. Чого б єму не вчинили родичі, вкриті глубокою жалобою?

Отець єї замешкав близше середини міста. Донька навідувала ся до него що дня, хвалила своїх добродіїв. Шукати посади на учительку не потребувала. Впрочім она була-б тепер зівсїм навіть не відповіла обовязкам того стану: біль по стратї коханого молодця, глубокий, тяжкий жаль не давали їй про нїчого иньшого думати...

А тут ще одного дня побільшило ся число родини одним членом більше. Се був їх внук з вільної любови сина.

Не радо привитали они пришелця.

Непорочна згадка про сина затемнила ся з прибутєм нової людини на сьвіт.

Щось невиразного — мерзкого, від чого старались обоє родичі відвертати свою гадку, — верзло ся їм на ум.

Звідки се тота гадка — де єї причина — се они знали, бо причина була видима, але звідки тота мерзість? Сего не второпали нїяк...

Люди старого покрою ходили всяку неділю й сьвято до божого дому й слухали грімких проповідий великоміських духовників. Там падали тяжкі удари на голови заблудших овець, що рвуть ся до якогось поступу — до сьвітла, а між тим вертають взад, в державу темноти і диявола. Там прали ся новочасні бруди, що походили з впроваджування нових звичаїв, обичаїв. Там духовник змивав голову цїлим корпорациям полїтичним партиям і їх представителям, ганьбив нові стремлїня, принципи, інституциї, кидав по сотний раз анатему на цивільні подружя і на вільну любов і на »ідеали« комунїстів. Як страва старого смакуна заправлена потрібними корінями — так проповідь великоміских духовників повна була всяких сильних зворотів, термінів, зручних порівнань, щоби розбивати серця закаменїлих грішників, як тараном мури.

І она — тота »невістка« терпіла в такі днї багато. Вели єї в церков, де мусїла серед таких проповідий знести на собі докірний позір очий своєї »нової мами«. Стара дама забувала в ту хвилю про сина, а тямила тільки про тоту, що єго зловила в сїти любови і привела до гріха.

Гріх! гріх! гріх!...

Прийшли до дому і бачили спляче втїлене гріха. — — — — — — — — — —

Кільканайцять місяців минуло з того часу,

як помер він, а єго любцї тяжко було жити під дахом родини коханого небіщика.

Докори ставали що дня більше незносимі. Докоряла стара, підсьмішкував ся він. Чи про сина забули? Чи слова і бажанє єго — те передсмертне горяче бажанє — стратили у них вагу?

Не забули про сина — нї, памятали, але як?...

Тота дивна мерзість, тота мерзість!..

Поволи, поволи затрачували ся важні, ясні спомини про єго особу, затирали ся контури єго духової постатї; сила привязаня — чи більше як привязаня, що перше тягла, як маґнетична підкова голку, їх серце до него — ослабла; єго цїле обличе, сияюче для них давнїйше самими гарними прикметами, віддаляло ся від них що раз і раз дальше, в якусь глубину. Зістала память така, якою тямить ся, що була дома якась важна посудина, пропала, зникла десь і тепер єї немає...

До того що дня справи, справи і справи. Вічний рух, вічна погоня за грошем. Для кого? Чого?... Так... Сеж у великім муравлиску людскости...

Старий пан насьмішкує ся над нею — над »неправдивою невісткою«. Хлопя вже трохи підбігає, кричить, аж лящить в ушах. Невістка заробляє лекциями француского язика на дївчину до дитини, щоби все держала в порядку і на иньші річи, потрібні таки їй самій і малому.

Так звелїла стара.

Вона привикла їх для себе називати »старий і стара«. Хотяй вони доперва в силї самого красного вїку. Але небіщик їх так називав, то й она привикла уживати для себе того названя.

Тяжко жити, криво дивлять ся на неї. І властиве єї становище — глупе. Залюбилась в богацкім синї, дала єму зробити з собою, що була воля, він умер — значить конець траґедиї. А то — насїла на карк єго родинї. Зле, негарно... Занятя потратила, які мала, живе на їх ласцї. Бридко!...

Не цїлком на їх ласцї, вона заробляє. Але все таки сидїти в них нїяко. Вони помітують нею — а вона прецї людина.

Так — заблудша — покинена — а тепер погорджена і все покидувана людина. Що?...

Вона єго прокляне, бо він ту причина єї недолї і встиду! І що з того, що прокляне — не верне ся давне!... І кого прокляне? Єго, що так любив і якого вона так любила і ще любить?

Нї, нїколи. Вона й сама винувата, вона винувата!...

Але вони! Вони то — нелюди! Такі злі, зимні, як гадюки — безсердечні. Забули про сина, про єдиного. І як обходять ся з нею!.. Нелюди! нелюди!

Що-о-о?... Нї — то цїлком звичайні люди — рухаві — пильні — роботящі — практичні — холодні — в потребі веселі для себе — вирахо-

ванцї — збирачі того скарбу, що зоветь ся мамоною — а передовсїм люди великомісткі. От, що вони!

А вона, дурна, не порозуміла їх серця, їх душі...

Вона не пізнала »старого«. Преціньі єму відай впало в око єї біле личко, сьвіже і ніжне як альпейскі рожі...

Ага, і тому він так єї переслїдує і за нею — слїдкує... Зрозуміла...

Все гидке — потворне, а преціньі таке — звичайне. — — — — — — — — —

Забрала хлопчика, позбирала свої річи, пішла жити до старого, самітного отця. Утїшили ся тесть і теща, бо позбулись »гріха« з хати. Тесть позбув ся покуси, за котрою трохи жалував, але стало ся...

Пару лїт працювала бідна покинута. Перенесла ся з отцем знову на дальше передмістє, де таньше. Заробляла на отця, дитину й себе, бідними лєкциями і — звичайна істория — хорувала.

Раз перестудила ся, бо зима була холодна і болотниста. Черевики перемокли. Слабе здоровлє не видержало, захоріла.

Написала »до них« письмо вже тодї, коли чула за плечима смерть... Паньство приїхали, заплакали над єї недолею, забрали хлопця до себе, старого дали до бідних людий в опіку за яку там заплату...

А »гріх« ходить до школи. Часто єго бачу: веселий, усьміхнений, вдоволений.

Видко — зза гробу благословить єго рука молодого, незнакомого єму батька...

Відень, 1898.

ПАЛЇЙ.

Направду — тоті »прості« люди, тоті мужики, не мають ні крихітки серця! В них панують самі розбишацкі, братовбійчі інстинкти...

* * *

Стефан Сиротюк прийшов на сьвіт бідаком і жив у молодости наймитом-попихачем. Але думка у него була весела, як весняна днина; серце повне радощів, як серце малої, неповинної дитини. Прийшла пора в єго житю — він уподобав собі яснолицю дївчину-наймичку, вона полюбила єго.

Побрались, аби бідувати-гарувати, працювати, бо праці не боялись обоє, навіть єї любили.

— Підемо в комірне, — мовляли, — заробляти мемо, а там доробимось хазяйствечка й заживемо, як Бог приказав.

Мали трошка заощадженого гроша, робили на паньскім і »людскім« лані, аж піт їм стїкав чолом, доробились нивки і хатинки.

— Слава-ж тобі Господи! — сказали, — от тепер то й жити мемо по християньски, по людски.

Не післав Бог дочекатись дїточок; які були — забрав до себе. Хто-ж їх старість повеселить, хто осолодить тяжку-трудну мандрівку житя? Кому припаде працювати на нивцї, скропленій їх питомим потом-працею?

По божому сьвіту — по широкому тиняєсь безрідних дїтий чимало. Голодують вони, побивають ся лихою долею.

— Возьмім яку сирітку-дитинку, виховаймо в страсї Господнім, най росте Богу на хвалу, людям на добро, а нам та на сердечную потїху, — сказали собі.

— Се-ж добрий, милосерний вчинок — сиріт пригортати. І ми зросли в сирітстві, в бідноті, то тямимо гаразд сирітску долю.

Знайшла ся дитина, малий хлопчик, що служив по трошки в людий, по трохи в жида. Забрали єго в свою хату, пильнували, доглядали як ока в головцї.

Пішла й дальше праця, змивана потом, бо працювати треба — се-ж божий заповіт.

Нивка ширшала, прибувало землицї, золотого зерна, заяснїла достатком вбога колись хатинка. Сиротюки радїли, що Бог післав щастя.

— Се нам принесла божа сирітка, — приговорювали собі наші господарі, — се ізза неї наплила Господня благодать у нашу хату!

А хлопець-приймак підростав, дужа в на їх

радість. І в школу ходив і в церковці сьпівав і помагав на полї...

* * *

Гей, знемогли ся наші господарі, знемогли ся! Тай де те здоровля дїло ся — те крицеве? Взяла єго крівава роботонька, невсипуща журба про гріш на податки, приголомшили лїта. Лїта, лїта приголомшили. Близько двайцять лїт тяжкої праці-боротьби — се не шутка! Здоровлячко знидїло...

А в неї — в тої вірної подруги тільких лїт, — в тої поради-відради, що сивою голубкою лїтала-побивалась у купі з мужем — у Сиротюкової жінки не було й нїколи сильного здоровля, а що було, те й надірвалось.

От — яка хороша, чарівна яр на сьвітї, от — як там сьмієть ся боже сонїчко, як зеленїють поля, сьпівають пташки-щебетушки, а вона, сердешна, прикована до постелї, нездужає. Шкода сьвіта, шкода! Тепер єго покидати, коли він так всьміхає ся до неї, коли вже є чим і з ким жити. Тепер би оттак і зажити спокійно, тихо та молитись небесам за свої й чужі гріхи, за людске добро...

Та куди їй до житя! Полежала, постогнала, поболїла, а там і пішла в »божую путь«.

Заплакав Сиротюк, згадавши єї — покійницю, згадавши ті лїта, що їх прожили обоє в доли-недоли і в щастю тихім, як весняний вечір.

Поховали єї, остав Сиротюк зі своїми скорбними думками. Та ще й добре, що не сам остав В него є щира, хоть не своя, придбана дитина.

Та як же їм так жити без жіночої голови, без господині-робітниці, помічниці в хаті? Старий Стефан не багато й здужає, молодий, звісно, як молодий, не поведе всьому ладу, як треба.

А красна яр не стоїть, іде; робота в поли і в господарстві жде. Перша то весна в житю нашого Стефана, що така сумна, непривітна.

* * *

Шумне, гучне весїля справив Стефан своему прибраному синови. Як-раз минув час жалоби по сердешній покійници Сиротюковій, а треба було в хату помічниці, господині. Синприймак став на порі, знайшов собі дївчину, що припала до серця та ще й люди хвалили, що була славна робітниця. Оттакої то й Сиротюкови треба невістки. Тому й таке весїля гучне.

Гудять цимбали, підгукує поважний бас, заливають ся коломийкою скрипки. Люди гуляють, охота скрізь, а Сиротюк радїє, так радїє своему й чужому щастю.

Обійшли весїля, як Бог приказав і взялись до праці.

Справдї славна робітниця тота Степанова невістка: в єї руках так і горить робота. Така

молода, а справна собі на диво. Гарних відаїт мала родичів, що добру навчили...

В хатї вилискує ся від чистоти і ладу, в стайни весело іржуть коники, ревуть коровиці, блеють вівцї. Множить ся боже зерно, стіг коло стога, то на поли, то коло хати.

Робота йде живо, різько. Минають днї, тижнї, місяцї, мов ланцюшком вють ся. І не стямились, як промайнуло над їх головою повних десять лїт.

Але в Степана минула вже погідна, блискуча весонька; не всьміхає ся до нього золоте сонечко, здоровля стерялось таки міцно. Підтоптане тїло, зневолені кости бажали-б трохи припочити. Не йде робітка йому з рук, так, як ішла перше. А тут невістка вже й дивить ся скоса на повільну роботу, часто пригоняє, а іноді то й полає. Ну, що-ж дїяти? жіноче дїло лаяти. Але се не мило, се трохи болить.

В хату заходить і рідня невістки, люди облесні, солодкі як цукор, що його пани їдять; вбогі то люди, бо стратили багато майна в процесах, зійшли майже на дїдів. Невісточка їм від часу до часу й способляє, звичайно — свої. А син-приймак не перепиняє жінцї в нїчім. — Та най там, бідні люди! Я-ж і так не візьму зі собою майна в домовину, — гадає старий Сиротюк, — се-ж я й дїтям моїм запишу. Най дїють з тим добром, що хотять, аби лиш вийшло на добре. Тільки... тільки тої лайки за багато...

Та за мало було тої лайки, прийшла більша, грізнїйша.

— Ти старий, неробо! — кричить невістка, — зїдаєш в мене хлїб, а робити не хочесь?

— Але-ж, невістко, застанови ся! Що говориш? Я-ж на той хлїб-сіль заробив власними руками! Гріх тобі таке казати! Зглянь ся на мою недугу, на мої збідовані кости! — боронить ся Сиротюк.

— Годї, годї тобі, старцуне, таке верзти! Хто тут робив найбільше, відколи я прийшла? Хто? Я тай мій чоловік! Ми робочі воли, а ти лежнем став, небоже! Проч менї з хати!

Прийшли й побої. Син-приймак не змилував ся над сивим опікуном, потурав жінці.

З болючим серцем забрав ся наш Сиротюк зі своєї хати. От, довело ся старому птахови тїкати з питомого кубла...

* * *

Старий Степан у наймах. В м.сточку став носити воду, різати жидівскі дрова, полоти на весні мішаньскі огороди. В грудях болїло, болїло серце, та час єго приспав, уколисав. Як тверднуть руки в праци, так оно ствердло в недоли.

Часом неначе крізь сон згадав бувальщину спокійну, чисту, як зеркало від; спомянув небіженьку, помолившсь за єї душу, деколи і сплакнув за тим красним сьвітом, за тою чарівною весною з чудесними мріями, веселими надїями.

Та над ним стояла тверда, грізна, непоборима зима. Тріщала в роботі згарована спина, налягав тяжким беремям на плечах горб, знемощіло зівсім старече тїло.

— Нині шестий рік, як я ось блукаю між чужими людьми, попихаю оден день за другим, коби лиш дальше, близше могили. Надходить люта зима, перебути єї в місті не стане в мене сили. Піду до дому, повернy. Дїти, скажу, дїти! позвольте менї хоть на старість притулити у вас мою стару голову. Не стану вам на завадї. Не довго менї й жити, незабаром розпращаю ся зі сьвітом. поблагословлю вас і Господь вас поблагословить також, дїти!

Почимчикував старий у село. Забило ся в него серце на вид єго давної загороди, єго керавиці... Як то »давної єго?« Або-ж она тепер не єго? В нїй же єго »дїти«, значить і хата ще єго...

Прийшов, з'явив ся як мара перед ними...

А вони єго — вигнали!...

Вигнали знову. Казали: як жив до тепер, так жий і на дальше. Прецї є старцї на сьвітї, а й ті дають собі раду. Іди за милостинею!

Що мав сказати Степан? Він хотїв щось сказати, та язик задеревів і серце пукало-рвало ся з безграничного болю...

Перехрестив ся старий до образів тричи, надїв шапку на голову, вийшов.

На роздорожах здибали єго люди, давали, що хто мав: дехто білого хлїба, що віз його

з міста, дехто й шелюжок який дав »бідному« Степанови, а всї дивувались тій правдї на сьвітї...

Він блукав по близьким гаям і лїсам, як дикий зьвір, а за ним летїла у слїд крилата мара болю ізза великої, заподіяної єму кривди... Страшна то була мара, що точила єго серце й мозок, забивала єго душу...

За пару днїв пізнім вечером засияла на небі широка луна пожару. Люди бігли в той бік, звідки кидало йскристими снопами, бухало димом, де пожирали огненні язики людску працю.

Горіло обійстє Сиротюка: хата, стодола, стайнї, стирти; вітер помагав...

Сеї таки ночи вступив у комнату жандармської коменди в поблизькім містї старий, блїдий мужик і приголомшеним голосом заявив, що запалив Сиротюкове обійстє...

* * *

В карнім судї нинї ровправа: судити муть палїя, що не зжахнув ся пустити з димом хату свого сина-приймака.

Публики досить мало на ґалєриях, що звичайно щільно заняті. Навіть цїкавих дам не побачить твоє око: вони-ж люблять прислухувати ся усяким сензацийним розправам і виповідати своє вдоволенє або невдоволенє. Часом навіть справити гарну овацию якому щасливому Дон-Жуанови, що звів дружню жінку, а друга вбив

у двобою. Нема їх тепер: се-ж бо розправа якогось палія, мужика з грубими, розбишацкими інстинктами...

Впровадили палія Сиротюка, розпитували. Він відповідав у сльозах, вилив своє серце, висповідав ся зі своїх тяжких чувств і болїв...

Суд присяглих не признав єго вини. Пущено старого птаха на волю.

А він плакав, гірко плакав: »Працонько моя, на що-ж я тебе так знищив? Дїтоньки мої, обрабував я вас, обрабував, негідний!«

Відень, 14 IV. 1898.

Кандидат на злодїя.

Була неділя.

З величавої вежі сьв. Стефана полили ся гучні звуки звонів, що віщували конець Служби Божої і пригадували побожним християнам обідець. В слїд за голосом звонів виходили правовірні густою юрбою з храмів.

Перед »людовою кухнею« столиці, на одній зі старших, вузких улиць стояла громадка людий покулених і почервонїлих від морозу. Церковні звони пригадали їм також обід, правда — не виставний, але все такий, що покріпить голодне тїло і не облекшить за багато кишеню. Тоті звони особливо меньші, так виразно визвонювали спис добре знаних страв: »Suppe-Gollasch! Suppe-Gollasch!«, а більші гудїли поважно: »Linsen! Linsen!« Людям напливала слина до рота на згадку тих присмаків, та годї було увійти до середини, бо натовп такий, що аж страх.

— Десь то всїм нараз таки зібрало ся на голод! — загомонїв один з підпираючих браму і зареготав ся. З вимови пізнати було Чеха.

— Та ну бо, ходїм таки! Остогидло чекати! Чейже найдеть ся ще місце на пару людских тїл! — промовив в чисто віденьскім диялєктї гарний, але змізерований парубок.

Громадка заворушила ся, увійшла в просторну комнату, заставлену цїлком круглими столами, при котрих сидїло по кілька осіб, працюючи пильно ложками і вилками в мисках. Дехто стояв і мусїв вдоволити ся тим, що мав де поставити начинє зі стравою. Багато людий обоїх полів, очікувало коло каси, звідки касиєрка видавала за гроші марки. Робила се зручно і поквапно, видко — жалувала людий з голодними жолудками. Люди тиснули ся безцеремонно до єї каси, що була ократована деревляними кратами, а дїставши марки в руки, посували ся ід столови, за яким крутило ся двоє чепурно пристроєних дївчат. Всякий брав ложку, ніж і вилки — все те лежало на столї — а за марки дїставав від дївчини страву, ішов з начинєм в руцї і глядав за столиками вільного місця. І так вела ся день в день тота пильна і поважна робота...

— А ти, добродію, чому не приступаєш їсти? — запитав шорсткий, неприємний голос. — Польді, Польді!*) чому ваша ласкавість не обідають?

Питаючий був одним з тих льомброзівских типів наддунайскої столиці, яких можна побачи-

*) Леопольд.

ти багато в людових кухнях на передмістю. Не знати, з чого они живуть і де живуть.

Запитаний обернув ся.

— Ага! Се ти, Карле! Сервас! Чому не обідаю? Гм... Ще час! Великі пани обідають пізно! Впрочім з чернию не годить ся менї обідати! — відповів жартовливо..

Був се гарний, широкоплечий молодець літ може вісїмнайцяти. Чорні очи глядїли в сьвіт певно, але з домішкою якоїсь дикости, яку лагодили милі черти лиця.

— Деж ти тепер живеш і що поробляєш? — питав льомброзівский тип, »сердечно« стиснувши руку свого товариша.

— Я вільний пан, так як був від півтора року. Коли хочу — сплю, коли хочу — проходжую ся. А як тобі, Карле?

— Та от, так, як все. Я хотїв з тобою поговорити. Добре, що ти менї тепер навинув ся. Я вже тут не був зо два місяцї. Харчую ся деинде... Впрочім се не належить до річи... Я тебе зараз пізнав, хоть не бачив цїлого півтора року. Отже розповідай менї, як се ти той час прожив, бо я дуже цїкавий знати, як то иньші люди виживляють ся... Оповідай... Заки прийде черга на наш обід, можна дещо побалакати отут в кутку.

— Правда таки: людий багато, заки понаїдають ся і нам що лишать... Ну, але слухай... Ти знаєш, що я був у того Бірбавма, у пекаря. Та як я захорував і лежав у шпиталю, ти знаєш також?

— Знаю, Польді, знаю!

— А правда, я вже тобі розповідав про се перед півтора роком, як ми тільки пізнались... Отже... знаєш — я потому був ще пару разів у того злодія Бірбавма, просив єго, щоби й на дальше міг остати у него. Не приняв! — »Соціялїстів, нїгілїстів« — каже — »я не потребую до мого дому. Іди собі до жидів шукати хлїба...« Ти знаєш, що він мене соціялїстом зробив з того часу, як наші челядники штрайкували і бій-за-бій на мене. — Не хочете, то як схочете, а я собі таки роботу найду, лише робітничу книжочку менї віддайте...

— І віддав — очивидно!

— Де там? Не хотїв віддати! Я кинув ся, почалась біятика. Закінчив її, зглядно перервав поліцай. Завів нас обох — зглядно нї, бо вів тілько мене за ковнїр, а Бірмавм ішов собі сам тяжко відсапуючи — на поліцию. Конець кінців — книжочка у мене, але щоби тобі хоть одним дрібним добрим словечком згадав, що я був у него і робив-гарував...

— Ет, що то!

— Нї! не »ет, що то!« Бо власне через те й нїгде мене не приняли. Ходжу бувало від пекаря до пекаря — так не виходжу нїчого: подивить ся на книжочку, оглядає мовби яке невидальце, а потому каже: Жалую дуже, але не маю місця!

— Біс побери!

— Та я не маю нїчого проти сего! Тут ще

прийшло посидїти за »напад« на Бірбавма. Знаєш — се немило свободолюбному чоловікови сидїти в »холодній« тодї, коли він як найменше до того розположений...

— Певно...

— Опустивши »дім поправи«, що мене дуже поправив і сокрушив, пішов я шукати заробітку. Трохи працював при будові палати як звичайний робітник, а вкінци навкучилось. Я нераз гадав собі, що я до такої роботи не сотворений...

— А хто з нас до тих порохів сотворений? Ми не Кроати або Італїйцї, щоби рити ся в земли як ті кертицї!

— Отже слухай дальше, Карле — звернув ся молодий парубок до льомброзівского типу, що мав на лици вираз обуреня, яке прийшло на згадку праці при будові — отже я перестав працювати при мурах...

— Добре зробив...

— Алеж слухай!

— Слухаю...

— І став шукати иньшого завятя. Заняття такого, як бажав, я не найшов, але за те найшов лїпше...

— Здурів хлопчиськo!

— Не здурів, а правду кажу. Найшов одного вечера дївчину, що бігала з песиком понад дунайским каналом. Я приступив до неї — убранє мав трошки лїпше, як инші — заговорив чемненько, гарненько. Она подивилась, зачервонїла

ся. Добрий знак, гадаю. Дальше і дальше. Розбалакались ми. За пару хвиль я вже стискав єї руку в моїй, а она не повздержала ся, щоби й менї з процентом не віддати устиску. А потому знаєш... цїлуванє і цїлуванє... Дуже я припав їй до вподоби, а ще до того в характері механїка, бо я так їй представив ся... Я бував частїйше у моєї дївчинки. Она мешкає зі старою мамою, ходить прати білє і збирає не лихі грошї...

Тут оповіданє перервало ся, бо кухонний послугач вкинув обом по тарелеви останків трапези людцїв, що вже забрали ся.

— Ади! — відізвав ся один зі сидячих коло стола найблизшого дверий. — Сей послугач перехарчовує якихось голодранцїв на свою руку. Отих в кутї там!

Сей, що се сказав, був руским робітником при реґуляциї Віденки. Заходив тут бідачиско на обід і дуже собі єго захвалював, бож прецї мав він тут мясо, яке їв у своїй батьківщинї два-три рази в рік, або лиш бачив, »як пан їв«...

— Не за грошї він прокормлює — відозвав ся один з того руского кружка — се добряга чоловік, спомагає бідних, що не мають чим заплатити, бо безробітє. Оттак стане їх кількох в кутках, тай ожидають, аж хто з харчовиків полишить у тарели дещо, тодї послугач їм те передає... Так жиють бідні люди. Один другого запоможе...

Стало тихо. Бідні Русиниска їли, аж за вухами тріщало і в серцї дякували Господеви по-

божно, що хоть они не потребують жити з чужої ласки...

А й гарний молодець і льомброзівский тип також не бавились, а їли-їли...

Людова кухня опорожнювалась.

Поперед заїдаючих майнула постать хорошої дівчини-панянки в гарнім уборі.

— От, чого тій забагає ся ту ходити на смачний харч? — сказав гарний молодець.

— Не могла-б она заробити на лїпший харч, колиб хотїла?... — докинув Карло, а при тім собі певно подумав: Ба, чесна якась людина, справдї чесна!

Оба молодцї зїли свою пайку і чекали на »ще більше«.

Льомброзівский тип обтер рукою уста, поставив тарілку на вікно і запитав, звернувшись до Леопольда:

— Ну, і щож дальше з твоєю дівчиною? Мала гроші? Ти обіцяв їй певно женитьбу?

— Ти вгадав. Мала пару соток. Мене полюбила — страх! В моїх руках була все єї щаднича книжочка. Я казав, що потребую на рїжні знаряди, а она менї охотно позичала. Я сам навіть ходив вибирати грощі..

— Сам ходив вибирати грощі?

Добра господарка вже й на сам початок.— Ну, а щож дальше. Покинула тебе?

— Мене? Она мене? Чи сеж можливе? — сказав гарний хлопчиско і видивив ся на него з таким виразом, в котрому видїло питанє: як

можеш плести таку нїсенїтницю? Мене покинути?...

— Ну, то ти зле зробив, коли єї покинув, адже грошї мала...

— Власне, що не мала! А я-ж де був? Бажало ся трохи ужити, погуляти. Пратєр, Калєнберґ, Дорнбах і иньші місця забави спорожнили геть нашу спільну кишеню.

— То з тебе, бачу, гарний кандидат на злодїя! Га, га, га, га!

— А з тебе вже й старий злодюга!

Оба сьміяли ся сердечно.

— Щож буде з нею? Що пічнеш?

— Нїчого. Як я сказав їй, що грошї вже фю, фю — она на хвилю зблїдла і стояла мов тота статуя в Шенбрунї, але потому закинул менї руки на шию і сказала: Се нїчого не значить, мій любий! Се для тебе, се для нас! Так мабуть було треба: ти преціньзі мною оженишся незабаром, працювати будемо і жити гарно. Неправда-ж? — Правда, правда — відповів я і як щез, так не бачив її до сего часу — — — — — — — — — — — — — — — — —

Слуга подав ще по порциї »бідним хлопцям«, а вони їли...

Льомброзівский тип не втерпів і шепнув товаришови:

— Маєш, дрябуго щастє! Я тепер маю для тебе другу. Пічнеш з нею так само, бо я за бридкий до сего... Але о тім пізнїйше!

— Гірка сочевиця, бодай би їх! — сказав півголосом Леопольд. . . . . .

Певно впала їм у страву сльоза ангела людскости, гірка сльоза жалю над безпутними синами сьвіта...

Відень, 1898.

Солодке імя „артист“.

Небо подарувало йому свою іскру.

Взнеслі гадкы великих творчих умів, плоди сердечного болю многострадальних мучеників людскости — потрапив з паперу, з ряду букв причарувати своїм голосом так могутно, порываючо, сильно, що всїх одушевляв. І тотї взнеслі гадки, чоловіколюбні ідеї, безкраї болї — так неначе ставали перед душею слухачів.

Всї казали: чудесний талант декляматорский!

Мало сего. Його лице — дрібне, худощаве, його глубокі очи, його ввесь вираз тодї зміняв ся — в хвилях декляматорскої горячки, наличні мясні укладали ся так, що достроювали ся зівсїм до змісту, який виголошували уста.

Ті, що се бачили, казали: прекрасний мімічний, акторский талант!

Радили йому всї використати сей божий дар. Іскра мала засияти-бухнути поломінню і огріти всїх, що шукають потїхи й тепла в сьвятинї Мельпомени. І ґімназист, іно-що скінчивши шесту клясу, мав стати артистом сцени.

Батько його, корутаньский хлїбороб, гадав, що з сина вийде колись »надворний і судовий адвокат«, що оженить ся з богатою віденочкою, стане синдиком якого банку тай розпічне »робити пишні інтереси«. Так стало ся з сином сусїда і тому Міхель так у гору носа задирає.

Але ту батькові ідеали, а там синові ідеали.

Дістав ся наш »артист« до школи деклямациї. Запровадив його сам директор ґімназиї, в котрій він учив ся. Славний рецитатор подивив ся на нового кандидата на артиста і здвигнув плечима. Потому попросив молодця виголосити яку знану річ — оттак на пробу. Молодий адепт штуки виголосив бесїду Антонїя над мощами Юлїя Цезара.

Професор знова здвигнув плечима.

»Артист, артист! в кождім руху й слові з вас артист! додав по хвили...

Тлїла божа іскра, але була й одна вели а хиба...

Коли блїдий молодець зголосив ся до дирекциї великого міского театру і станув лице в лице перед директором, сказав сей: Я чув про вас багато доброго. Хвалили вас, підносили під небеса достовірні особи. Але ви маєте одну велику хибу: ви за бридкий на сцену.

Грім ударив. Молодець змішав ся. На блїде лице вибігли цятки румянця. Хотїв завернути домів, але директор влагодив тоту нагло заподїяну рану:

— Ну, ну! Най вас те, мій пане, не дуже смутить! Може все ще відмінитись...

— Гарнїщим не стану, пане директор! Відмовила природа. І штука тут не поможе!

— Прошу дуже, послухайте ласкаво! Коли не помиляюсь — то один зі славних артистів був також на самому вступі в сьвятиню штуки не зівсїм гарний. Знаєте і бачили Роберта? Він був сухий, вузколиций, з довгим тонким носом. Директор Лявбе не хотїв його приняти в склад театру. — Ви за бридкі на сцену! — сказав. А преціньь за пару лїт — якже відмінив ся сей Роберт? Хто не знає його креаций в клясичній драмі? Який се знаменитий римский леґіонїст! Ґімнастика, відмінні условини житя можуть тут спричинити зміну на лїпше. Именно ґімнастика, — мудра, по приписам, сальонова ґімнастика. Тїло набирає звинности, жилавости, цїле під єї впливом розвиває ся, зявляє певну гармонїю складових частий — рук, карку. Навіть лице — чи бодай його контури обрисовують ся інакше, заповнюють ся, заокругляють ся, хиби уступають... попробуйте!...

— Тепер сьмію запитати, пане директор, робимо контракт чи ні? — перервав молодий нетерпляче.

— Але прошу дуже! Тим, що я вам сказав на тему вашого вигляду, не хотїв я сказати зівсїм того, що не рад би вас мати! Овшім, ви для мене цїнний набуток! Зробимо угоду! За місяць ви вже на сценї!...

Новоупечений артист вертав урадований

Сердечно — горячо бажана та ціль його вже так близько. Сходить його зоря. Але блеск єї прислонює тяжка, сїра хмара: »за бридкий на сцену!« Ах, природо, недобра мамо! Кілько то дїтям своїм даєш красне і обіцююче лице, а застукати до душі, до серця — знайдеш пустку! Ох, природо!

Молодець затиснув кулаки. Нї, я словом їх змаґнетизую — тих слухачів моїх. Вони почують крик — рев моєї душі, пізнають і оцїнять мене!

І знов веселий... Дивне те серце артиста!

Гей, як блищать лаврові вінці, як совгаєсь по них ясний промінь слави...

— — — — — — — — — — — — — — —

Про виступ молодого артиста заговорила праса цїкавими голосами.

Одна часопись — строго фахова, додати треба, — сказала між иньшим: »такого пиру, який нам приготовив молодий артист, не мали ми вже давно!«

Один з потентатів критики заявив, що »се безперечно великий талант, що переходить великість буденних мірностий, які ми довший час звикли були бачити на сценї. Може розпічне ся нова ера в нашім театрі: ера талантів«.

Навіть неприятелька театральної дирекциї жидівска ґазета »Сьвітло« хвалила набуток, але не повздержала ся додати: »не пошкодило би артистови мати трохи принаднїйший вигляд; се ґибиває пятно на всю гру, на вражінє, яке на

нас робить сама особа артиста. Але звісно — красоти не приліпиш«.

Колька вколола. Але серед тіміяму, яким закурено перед »сьвіжим« артистом, не принесла тота колька більшого болю.

Запряг ся до праці: умом, серцем, душею. Вроджена любов до штуки, сей внутрішний нагін помагав йому у здобуваню симпатий публики, лаврів і — грошей.

Отець не гнївав ся вже на сина, про котрого читав так часто »друковане«.

Красота не приходила на лице, а слава росла...

А преціньтаки той брак красоти пімстив ся на нім. За які лихі вчинки? За чиї гріхи?

— — — — — — — — — — — — — — —

Приїхав славний артист із заграници на гостинні виступи до нашого театру. Ролї мав такі самі, як наш артист, але не так широкий репертуар. За те, ширшу славу з любовних авантур. Красавець великий — бував часто героєм у тісних дамских будуарах.

Приїхав у місто попереджений голосною фанфарою. Дами з високого товариства перешептували про него всячину. Юнакерия подобає ся жіноцтву, до того ще в гарного мущини. Погубили свої серця, що так часто вже губили ся в житю.

Виступи гостя були його справжнім триюмфом. В театрі його оплескувано, обкидувано вінками, китицями пахучого цьвіту. Сотки дам-

ских льорнеток вимірювались на особу »красного артиста«. Преса з початку не дуже то одушевляла ся гостем, бо не було справдї чого одушевлятись: троха таланту, знакомства і обутя зі сценою, багато афектациї і шаржу. При тім надмірна певність себе.

Артисти грали на переміну. Гість мав виступи між виступами нашого артиста.

Поволи, поволи можна було запримічувати в театральних рецензиях порівнаня обох. Знатоки мусїли іти за голосом справедливости і признавати пальму першенъства свому артистови.

Але попри тому слїдно було в деяких журналах, що симпатиї натягають ся в бік гостя. Всемогуча клїка дам подала пізнати силу свойого впливу і гроший.

Одного дня появила ся в часописи, якої редактор був добрим приятелем і знакомим дуже впливової дами з найвисших верств столицї, оцїнка, що викликала сензацию. Хвалено тут заграничного гостя: »і інтелїґенция і темперамент і поглубленє та знамените обдуманє креациї«. До того додати »симпатичну появу гостя, що в клясичній тозї подобає на воскресшого Аполлїна« — а стане ясно, що тут пішло письмо за диктандом якихсь дрібних, кармінових — може й мальованих усточок. В »старім« артистї доглянено хиби: коли на сценї виголошує взнеслі тиради, то подобає на хлопчика, що намагає ся страшити меньшого братчика, щоби не кричав. Вкінци додано управі театру щиру пораду,

щоби не залишила нагоди набути таку гарну силу для себе, тим більше, що артистів контракт з його дирекцією вже не зобовязує. Про се довідалась одна з найгорячійших поклонниць таланту »хорошого артиста«.

Тимчасом склало ся так, що і нашому артистови доходив до кінця речинець угоди. Зближала ся небезпечна хвиля, а він — наївний — не думав, не вірив, що таке з ним складе ся.

Всемогуча протекция дам перевела своє в дїло.

Одного ранка заявив директор театру нашому артистови, що до роль, які дотепер він мав, заанґажований дотеперішний гість, бо зискав собі величезну симпатию публики. Його виступи »робили касу« як рідко.

— При обширній скалї вашого таланту гадаю, що зложите собі незабаром иньший репертуар, сотворите рівно знамениті креациї, як не самих котурнових, то бодай иньших важних роль і я охотно... радо...

— Нїколи, нїколи в сьвітї не буде сего!... Ах, мої ідеали, де ви?.. крикнув »артист« і мов ражений громом вибіг з канцелярії...

Чув я нераз, що сьпіваки, утративші голос а за тим і тріюмфи, попадають в мелянхолію. Сильне вражінє зробила на мене вичитана подія з артисткою, що була улюблена в публики довгий час. Але з затратою голосу мусїла запримічати кождої вистави, що й давне одушевленє публики ізза неї зникає цїлковито. Раз тота

сьпівачка виводила одну зі своїх брилянтних, давних пописових арій — публика тепер була нїма, не така, як колись. Нараз голос їй відмовив, сьпівачка »пікнула«, дав ся чути з котроїсь ґалєриї свист і за хвилю сьпівачка виводила брукову арию на сценї! Збожеволїла! Душа заболїла по власній траґедиї!...

А він — за пару днїв був у домі божевільних. Глубока мелянхолїя прислонила своїм киреєм чутку, артистичну душу...

І не знав, що про нього вже гадала управа иньшого великого театру, а також не знав, як за него розщибались по часописям і викидували дирекциї нелюдский учинок, а клїщї брак артистичного смаку, душі і т. д.

* *
* *

По минулих днях слави і болю прийшла проза буденного житя. В тій епосї я його пізнав — того нашого артиста.

Харчував ся в господї, до якої ходили самі не дуже заможні люди. Старець з дрібним, гладко вибритим і рухливим лицем — звертав увагу всякого, хто любує ся в обсервациї великоміських типів.

Я з ним пізнав ся так, як звичайно пізнають ся люди в великих муравлисках сьвіта. Розговорив ся старець, ударив в елєґійну струну, розповів своє минуле й теперішне, бо про будучність не мав що розповідати. Вона стояла

перед ним як велика темна пустиня, на краю котрої темніла могильна яма...

— І гроший не доробив ся і слави ні! Бо щож тота дрібка часу могла мені принести?

— Треба було остати при меньших ролях, так веліла сама практичність — кажу йому.

Старий поглянув на мене такими очима, що мов промовляли: або ти знаєш, що говориш? По хвили промовив.

— Чи орлови добре жити в клітці! Молода буйна сила рве його в гору, високо — високо, на стрічу срібним хмаркам, буйним вітрам, золотому сонцю, небесам!... Але я тїшу ся бодай тим, що жив у палаті раю штуки... Я єї розумів, відчував і був щасливий... Ах, бо се єсть правдиве, високе щастє й невимовна розкіш — жити в сфері краси і штуки!.. А тепер, ах тепер я так нужденно зарабляю на хліб, так нужденно...

Замовк. Лише уста його рушали ся, мов що пережовували і лице прибирало що раз любий вигляд, уявляло інтересну гру мімічну — уривану — коротку — нервову. Але як заробляє на хліб — не сказав сердега. —

Пізною порою ночи сидїло споре товариство Русинів-студентів у нічній каварни »цьоцї Raches«. Відвідували наші молодцї сей льокаль від часу до часу, бо тут можна було рускій братиї викричати горло, виспівувати про »бурлаків, що зійшли ся до одної хати« і при весе-

лім настрою так собі для розради побалакати з хозяйкою »polską gębą«. Вона — себто хозяйка — походила з народу, що во время оно споживав безплатно манну в пустини, робив цегли фараонам, бив чолом перед золотим телятем і по довговіковій вандрівці почестив своєю появою австрийску Галилею, де знову безплатно споживає хлопске мясо і торгує паньску шкірку.

Сидїли »бурлаки« й вели горячий спір на якусь полїтичну тему. Аж от відчинили ся двері і до каварнї всунув ся сухенький чоловічок зі скринчиною під пахою. Сказав »erlauben, meine Herrschaften!« і став виймати зі скринчини ріжнородні перуки, шапки, капелюхи.

30-165040

Був се мій знакомий »артист«.

Не пізнав мене. Натягав одну перуку за другою, достроював до того лице, втягав який капелюх або шапку і ставав кождої хвилї иншим чоловіком з вигляду. Що пару хвиль він відвертав ся до стїни, стягав, перекривлював, морщив, витягав лице — скоро й нервозно, накладав нову перуку й накритє на голову і обертаючись до видців виголошував горляним, сухим голосом імя особи, яку мімічно представляв: »Наполєон, Йосиф II, Шілєр, Ґете, Бісмарк« і т. д.

Ми гляділи на него і не могли не признати, що фізіоґномії осіб удавались йому »з портретовою вірностю«.

Але один з товаришів знудив ся тим спек-

таклем. А може й не в силї був глядїти на прикрі, нервові рухи старечого лиця.

— Коби він вже раз забрав ся! Псує нам забаву! — сказав, а звернувшись до старого додав:

— Красно, красно, але ви вже змучили ся, може закінчите, Herr Künstler?

»Künstler!« Се слово неначе зелєктризувало старого. На лици з'явилась солодка — щаслива усьмішка, що немов говорила: ах, яке солодке імя »артист!«

Опамятав ся, хопив капелюх у руки і мов у горячцї сонний, рухаючи лицем, приступив до нас збирати гроші за свою »штуку«. Гелєри посипались, старий запакував свою артистичну ґардеробу в скринчину, сказав: »danke schön, gute Nacht, meine Herren!« і вилетїв на двір, як би його хто гонив.

»Я так нужденно заробляю на хлїб, так нужденно« — його колишні слова пригадались менї і дзвонили на днї серця цїлою силою болю...

І я погадав: як легко людска злоба, марна забаганка й підкопна робота підлих душ може вбити щастє чоловіка...

Задоволений чоловік.

Кельнер принїс пива, ми — себ-то я і Малюк, руский робітник — штуркнули ся склянницями по чесному галицкому обичаю, щоб і вухо щось із того мало, що ми пємо.

За хвилю заволодїв нами той настрій, який приходить звичайно тодї, коли стрітять ся два знакомі і бажали би під свобідну хвильку дещо взаїмно собі розповісти.

Ми не дармували, тутки сказатиб: не мовчали.

Якось прийшла черга на Малюка. Прийшло само собою.

— ...А я вже тут над Дунаєм чотири роки слюсарюю, — став говорити Малюк.

— Тепер я на зелїзници. Добре іде, коби так дальше! А то вже годї було видержати в тій Галилеї, не проти ночи згадуючи! Як ви були тому пять лїт на прогульцї в нашім селї, тодї ще було як-так. Але потому — прийшли вибори, перекупство, різанина — чистий допуст божий! Я не міг дивити ся на тоті порядки, на

тих запродайників-хрунів, на цілу тоту господарку... Моїх братів — знаєте їх Миколу і Леська — тягали і тягали то по староствах, то по судах. І я не сидів спокійно. І мене розрухували.

Довго те тягнуло ся. На правду сказати — менї житє остогидло. Менї Бог дав якусь інакшу душу, чи що таке. Який я спокійний — знаєте мене, але там у дома під тоті часи я був такий, що був би палив, різав, купав ся у крови... А все за тоті страшні порядки та за тоті порядки!...

Я таки добре зробив — сам бачу тепер — що віддав братям свою частину тай гайда! у сьвіт. Щоб тільки дальше і дальше! Менї здавало ся, що моє серце пукне з люти і болю, коли там остану. І воно справдї втихомирило ся...

Ну, всеж то — преціньь якась дорога тай люди нові, звичаї, мова — всьо.

Я вибрав ся до Відня, бо чув нераз від робітників у Перемишли, що в далеких десь там містах живуть робучі люде далеко лїпше, як у нас. Вибороли собі які-такі права і сам люд мудрійший і більше чоловіколюбний, як наші панки-хлопогризи. Казали перемискі робітники, що от у Відни то робітник — пан: мясо їсть, пиво-вино пє, куда хоче вступить, всюди єго шанують, бо мусять шанувати. Я бачу, що вони призвичаїли ся до робітника, бо якже таки інакше?

— Гей, гей — чи ти думав коли, Малюку зі села, де наші щетинясті фрайцузи кажуть рано в вікно „добрий дѐнь“ — а вечером „добраніч“ — чи ти гадав, що будеш — як сам пан — заїдати ґуляш, пити пиво в такім палацу, в такій церковці з позолоченими стовпами! Сидиш тутки розвернувшись при столї, прийде Нїмчик, скаже »Guten Morgen!“ або яке инше делїкатне слово і тодї доперва сїдає до стола. Кельнеря в чорних підтятих кацабайках підскакують коло тебе, як молоді антипки — а кождий до тебе каже »Sie« — а не »ти« або »посунь сѐ, хлопє, пшецє відзїш, же пан ідзе!‘..“

Добре ту нашим людям, їх ту хвалять, бо до роботи витревалі. А робота, на правду, не тяжка. Я в селї робив потроха ковальство, а коли ту приїхав, знайшов собі роботу при будові, а потому, розглянувши ся добре, роботу в слюсаря, грубшу роботу, але все таки роботу. По нїмецки то якось ще у войську пробував я отвирати рот, а тут — то вже і говорити пускав ся. Тепер, як здорові чуєте, говорю так, як віденьский робітник. В роботї, при зелїзници навчив ся ще лїпше.

Але от що до мене було чіпило ся; не згадаєте, хоч як. От — знаєте, я вже старший собі парубок був у себе дома, а ту на чужинї нараз так банно якось стало за тим, що чоловік своєї сїмї не має. Час прийшов, бачите, а якже!

Наївши ся, напивши ся — давай, женити

ся! — повідають. Таки оно й так. Чоловік ніколи не терпів такої біди, яка по людях ходить, не голодував ніколи, а ту таки ще ліпше, бо їда і трунок дуже ладні. Але менше о те. Вже і грошики є: близько два леви денно — се не шутка! Наскладало ся дещо. Але як вийдеш вечером з роботи, зайдеш дещо попоїсти в ресторацию, а потому вступиш у свою хату, тоді доперва пізнаєш, що то — самота! Мешкаю в біднійших людий, маю ліжко в передпокою. Як верну в хату вечером, они вже сплять, бо рано на роботу треба. Також робітники. От сяде чоловік собі на краю ліжка — в темноті, а ту думки наче тоті пташки прилітають. Одна за другою, одна за другою. То сумна, то весела. Скачуть вони, танцюють. Згадає ся рідна стріха, рідня, братя, замужна сестра, небіщики батьки... Потому і те, що от вернути-б, вернути-б до хати, а не волокитою жити між чужими.... А тут приходить знову щось таке, неначе обмерзїнє і так ніби голосно до тебе кричить: де хочеш, до дому неволї?... І я відганяю тоту гадку, що радить вернути до краю... А потому приходить инше на голову: ти сам, одинокий на чужині. Яка тобі ту розкіш? Вернеш до дому, ні тебе кому привитати, ні заговорити ласкавим словом, ні обтерти вугляної порошинки на твоїм чолї... Ти сам...

Знаєте, мене такий дивний, дитинний жаль нераз брав, така нудота опадала і така туга обгортала, що я собі постановив конечно вишу-

кати якусь дівчину й оженити ся. Вірте менї! Але тілько руску дівчину, щоби мене розуміла не тілько словом, але і чутєм, бо руске серце — руске чутє. Такого чутя не заступить чоловікови нїхто на сьвітї...

Незадовго став я ходити до рускої церкви, пізнав ся з рускими робітниками і студентами. На серци стало весело. В церкві побачив пару дівчат-Русинок. Богато з них остає в обовязку, чи там у службі по віденьских домах. Ну, тепер стало ще веселїйше. Правда, що дещо минї і не подобало ся в наших людий. Минї зараз впала гадка, що сего я дома на наших людях не бачив. Деякі робітники й дівчата говорили по руски так, що пожаль ся Боже! Трохи по нїмецки, трохи по чески, по польски, по хорвацки чи як там — чисто наші урльопники. Але й таких урльопників у нас тепер не богато. Звісно — нарід мудрієе. Слухав я, слухав, а далї став питати: Щось ви, калїчите по руски! Ви руска людина? А — відповідають минї — ми рускі люди, але давно вже у Відни, вічно зі Швабами, Чехами, „Кровотами“ — то помішало ся... А друге, що не подобало ся минї в тих наших »Віденьчуків“, то ся якось дивна вдача у них: оден уважає себе мудрійшим від другого, хоч оден і другий на куну мало що вміють в порівнаню до ческого або нїмецкого робітника; сварять ся межи собою, підозрівають себе взаїмно в нещирости, зглядом себе зарозумілі і до всякої спільної роботи — як вони кажуть „ворґанізациї“ — не-

охочі і нездатні. Се все може тому, що в Галичині мусїли кланяти ся в ноги всякому »тягниверетї,« а тут они почули — волю...

Але — Божеж ти мій! — і те добре, що вбирають ся як паничики і їдять-пють добре! А там бідний нарід голодував так!...

Пішов я раз до товариства на вечерницї та на свою біду пішов. Я маю дуже мягке серце, а на чужині то воно вже чисте масло. На тих вечерницях танцювали. Було дївчат богато, та одна менї дуже впала в око. Я почув у собі охоту оженити ся з нею. Прошу вас, не сьмійте ся, бо з неї була би на правду гарна для мене жінка: здорова, чорнобрива, весела, більше груба як тонка, вбрана порядно, на руках перстїнцї. А до того додаймо і те, що зівсїм чисто говорила по руски. Се з якоїсь лїпшої парафії — кажу собі в духу і присуваю ся до неї, хоч я не все сьміливий. Вона розмовляла зі мною довго, пила пиво, я сам дві склянки заплатив їй, сьміяла ся весело. Я був на радощах До того менї ще подобало ся те, що не кидала ся жадному з хлопцїв на руки, так як инші, була до всїх дуже звичайна. Се мусїло подобати ся. Одно мене занепокоїло, а власне те, що все попасала очима на двері, коли тілько відчинили ся. Когось вижидає, перелетїло в мене через голову. Побачимо. Десь коло девятої надійшов молодий панок. Вона зачервонїла ся. До него прибігло витати ся богато робітників і деякі дївчата. Побігла моя вибрана жінка і — як я бачив — ви-

тала ся дуже сердечно Через цїлий вечер вона видїла тілько єго, а я через цїлий вечер був лихий то на неї, то на себе, то на свою охоту до женитьби...

Сказали менї дївчата — я питав їх — що се вона в нїм залюблена і гадає, що він з нею колись оженить ся. Він, казали, студент чи може і урядник який. Так они розповідали. Пізнїйше я довідав ся докладно і про него і про неї і тепер знаю ся з ними добре і цїла річ менї вияснила ся... Та сумно було менї одно, що не міг я мати надії на неї.

Час — то чудесний лїкар. Він мене вилїчив з тої любови, чи як там сказати. Але видко — я вродив ся з хоровитим серцем: воно знайшло собі нову біду...

Співаємо раз в товаристрі »І шумить і гуде« — так співаємо, що аж нїмецкі патрони на стїнах тїшать ся до нас! А найлїпше витягала голосом білолиця Кася, родом з Буковини. Десь вона ту зайшла небога. Гарна дївчина, що хоть води до неї напити ся!... Співаємо, співає і Кася „а хтож мене молодую до домоньку заведе« — а я кажу їй півголосом": я заведу!« Глянула на мене тай в сьміх. Хі, хі, хі, — тай хі, хі, хі! Ви?... Я! кажу. Не знати! каже вона. Я на те: Козак мовчить, а все знає, козак домів поведе! А вона каже: вже такий знайде ся, не треба й козаків!

Мене мов вугльом-жаром обсипав. Такий встид при столї, при людях! А до того від тої,

що так менї подобала ся! Але щастє, що при столї нїхто на такі слова не вважає; всьо за жарт тай вже! Так і ту було...

Знаєте, що я задоволений, що з нею не зайшов дальше, бо потому довідав ся, що вона цїла не варта за мій мізильний палець! Чуєте? Таке вам зїленько! Хто може знати всїх людий у такім містї, навіть хотьби своїх!...

Але тепер инша істория. Ту вже пішло не на жарти!.. Але випиймо ще одну...

Нинї неділя — сьвяткувати годить ся.

Ви знаєте, що я тепер не самий вже? Я жонатий. Так, нїби жонатий, а нїби ще нї. Дїти в мене ще не плачуть.

Се стало ся чудом-дивом.

Раз вечером вертаю з роботи до дому. Перед каменицю, в котрій я мешкав, заїхав віз ратункової стациї. Ов, комусь остогидло жити в такім ладнім Відни, гадаю. Бачу, аж ту на пів виносять, на пів провадять під руки якусь жінку. Глипнув — знакома! Куховарка з першого поверха. Бідачка, що їй таке? гадаю. В хатї розповіли менї, що вона отруїла ся головками сїрничків. Отруїла ся, бо покинув єї наречений, з котрим знала ся три роки, чи навіть довше.

Бачиш — кажу до себе — за иншими то і гинуть, а за тобою... Ну, щоби хоть чоловік до людий не був подібний! А то, здаєть ся, і не такі подобають ся комусь. Та щож — не роди ся, кажуть, красний, іно щасний! Щира правда!

Вірте менї або нї, але скажу вам, що я не

міг довго спати через тоту отроєну. Звичайно сплю, як забитий. Паньска слабість — не спати. Все менї привиджувала ся тота куховарка: така собі груба, здоровенна, з лївим оком яснїйшим, так як би більмо мала. Впрочім — нїчого собі баба. А потому, то таки стрілило менї в голову: ануж може би ти до тої копнув ся! Єї відратують, бо то тілько сїрнички. Ануж до неї! Она вміє так за чоловіком пропадати!...

Вже в каменици мали що обертати в ротї. Така подія, то вода на дївочий млин. Але куховарка не виходила вечерами »на браму«, то й скоро все затерло ся, тим більше, що прийшли нові події з вулиці або й з того великого міста.

Якось у пару тижнїв — у неділю по полудни — зібрала мене охота перейти ся в Пратер, де чоловік побачить сьмішні і цїкаві річи. Сходжу до сїний, глип — стоїть у брамі куховарка. Поздоровив я єї, як пристоїть, вона відповіла, як треба. Питаю, чому не іде на прохід, прецї такий гарний день, нудно в душних мурах. Відповіла, що їй не нудно; що не має з ким пїти — приятельки не має, зрештою де тепер приятелї є на сьвітї? Додала, що не варто нїгде виходити, менше гріха буде — от хиба до поблизької церковцї. Вкінци годї вийти, бо вихід має лише що другу неділю.

Я побалакав з нею ще дещо, попращав ся тай пішов у свою дорогу.

Від тепер вже що вечера здибали ся ми

на брамі. Вона виходила по вечері перейти ся, а я дотримував їй кумпанії.

В неділю пішли ми вже до Пратеру до пиварні, де грає музика.

Пили ми досить, я не жалував гроша. Чого має чоловік жалувати для себе і для добрих людий, коли є де заробити? Раз мати родила!...

При пиві я переконав ся, що вона менї підходить що раз більше під смак. Але вона була чогось нїби сумна і я єї тому просив, щоби виповіла причину смутку. Не хотїла, не хотїла, а вкінци розповіла все, чисто, як би з книжки читала.

Сказала, що вона родом Чешка (ага! погадав я собі, фальшивого роду! Ну, але вона може бути й інакша!), родичі мають в селї кусничок ґрунту і хатину. Має ще одну сестру дома і брата, що в Празї у войску. Приїхалаж вона до Відня сама — зі своїм паньством. Пана ту перенесли, бо він урядник. Пізнала ся з одним послугачем з більшої фірми; казав, що єї любить і з нею оженить ся. Брав від неї гроші, коли потребував. А тепер — от недавно — пізнав ся з иншою і написав до неї лист, що не хоче ся з нею більше знати. Єї се заболїло і вона заподїяла тоту дурницю, що хотїла отруїти ся. Більше би того не вчинила. Він того не стоїть. Вона ще й лїпших знайде. Не даром же і гроший наскладала трохи. Менї се розповіла вона, бо видить, що я лїпший якийсь чоловік. Вона чула, що тоті люди з нашого краю мають добре

серце. Єї приятелька вийшла також замуж за мого краяна.

Ми забавляли ся, вона ставала розмовнїйша, я сьміливійший. Я спостеріг, що єї око зовсїм не шкодить єї красї. Хоть на правду — вона не так красна, як приємна менї була.

По дорозї я подав єї руку. Ми стали з собою говорити, як добрі знакомі через „ти“. Перед десятою вернули домів: она до себе, я до себе.

І так — ішло, ішло, аж я сказав їй раз, що єї люблю і оженю ся з нею. Пристала на се і сказала, що мене любить без границь.

Раз вечером я узрів при нїй якогось мужчину. Хто се? питаю. Нащо тобі знати? питає вона мене. Знакомий оден! Се повторило ся пару разів. Ов, зле, гадаю. А тут одна дївчина, сказала менї в секретї, що се власне тої панич ізза якого вона труїла ся.

Став я єї допитувати, вкінци признав ся, що знаю, хто се.

— Так, се він — сказала вона. — Прийшов довідати ся, як я жию, чи здорова та як веде ся. Він довідав ся через людий про мій смутний випадок тай жаль єму було мене, тому прийшов. Просив, щобим погодила ся з ним..,

А ти? питаю єї.

— Я анї гадки про те! Просив, щобим бодай не гнївала ся, бо єго болить серце і гризе сумлїнє! Тай кляв ся, присягав ся! Уміє говорити

солодко, сей драбуга. Але я вже серце до нього стратила! Ого!

Я собі пригадав, що вона якийсь час була не своя. Щось там ще мусїло тліти в єї серцю — нема що казати.

Така річ, як любов, не вітріє так скоро.

Я не був рад тому, що він туди заходить і мав охоту перебити єму ноги. Але потому розгадав собі, що се преці не на дикім селі і постановив зробити інакше, ліпше...

Я бачив, що богато з робітників у Відни жило якийсь час у двійку з собою, привикли до себе і пізнавали ся взаїмно. От — і мої господарі так жили, зака пібрали ся, як Бог приказав. На селї у нас там таке не уходить, а ту вже така мода. Нїхто на те не зважає, не назве гріхом.

От, я і вповів їй свою гадку, вона на те пристала, ми наймили хатину, вона доходжувала прати, а я бігав на роботу.

Так вело ся пів року. Дуже добра була до мене, то я й оженив ся.

Нехай, гадаю, вже і Чешка, коли своя чоловіка не хотїла!...

А знаєте що? Той єї бувший наречений загостив до мене. І в моїй хатї знайшов єї. Раз вечером входжу в хату, кажу: »добрий вечер» Кочко«, а тут і він. — А ви за чим ту? питаю остро. На те вона каже, що він тепер без місця, прийшов до неї як до старої знакомої подивити ся. Сумлїнє єму каже, що через неї єму не щастить ся. Тому він прийшов.

Тут і він приступив до мене, скорчений, переляканий і каже: Даруйте, що я до вас ту заглянув. Се правда, що ваша жінка повідає. Мене се вже успокоїло, коли побачив я, що на такого чоловіка, натрафила як ви. Ангел — не чоловік, каже вона про вас. Сьвятий, повідає, чисто сьвятий... Я вам за се вдячний, дуже вдячний, що ви так єї шануєте. Я вас так, каже, полюбив; позвольте часом до вас навідати ся, не гнївайте ся на менє, нема за що. Я вас обоє так люблю!

Щож було дїяти з бідою? Серце не камінь. Алеж приходїть, повідаю, коли хочете. Що ти на те скажеж, Кочко?...

І жінка згодила ся.

Він заходить до нас часто. Жінка забула давню уразу до него. Добре в неї серце. І господарна! Обшиє, облатає, нагодує, напоїть. Заступила менї Русинку.

Я нею геть задоволений...

Треба іти, бо занудить ся, вижидаючи мене...

— — — — — — — — — — — — — — —

Дух опозициї шептав менї крикнути йому: Чоловіче, на занудить ся вона: є там кому єї забавити! Але я розважив, що сего дїлати не треба, тому вкусив ся в язик...

За дорогим невідомим.

Хто вона була, тота, про яку стану тут розповідати, і де те стало ся, що вам розкажу — на що вам теє знати? Досить вам знати, що було се одно з ефемеричних явищ, які вилонюють ся з блакитного хрусталю, засьвітять фосфоричним блеском на момент, що називаєть ся в людскій мові весною житя, і никнуть, розпливають ся в безкраїй синяві вічности. Була одною з тих тихих натур, що переживають невидим бурі сердечних зворушень, потрясаючі дірами які вибивають пятно глубокої мелянхолії на їх цїлому єстві... Досить вам се знати.

А головна річ — се була сама щира правда.

* * *

Мала дивне обличе, овіяне авреолею якогось глубокого смутку, що вилонював ся з глубини єї душі і кидав маґічну тінь на єї цїлу постать. Завсе́ виглядала мов заслухана в яку засьвітову арию, що єї виспівує для чутких душ ангел туги за невідомим.

Бажала жити для добра ближніх. Чувство те сповняло дивною розкошию єї грудь. В дома набрала осьвіти і мала те, що промовляє всесьвітною мовою до молодих людий, кандидатів на мужів: була дочкою богатих родичів. Тому старали ся о єї згляди і руку всякі гарні й менше гарні молодці.

Але серце єї не затріпало ся нї до одного з них розкішним зворушенєм любови. Були всї дуже прозаічні, любили житє як добру страву, по якій смакуни облизують пальці. А коли були й деякі, що говорили на високі теми, що запалювали ся взнеслими ідеалами любви людскости і народу — то вона бачила, що був се бенґальский огонь, в якого осьвітленю прикро виглядали сумні герої, або була се невідчута фраза, що летїла з їх уст і навіть дїл для догодженя власній гордости. В инших грала важну ролю — нажива.

Як вона відчувала те! І звідкиля взяло ся в молодому недосьвідному серцї тільки знаня людскої вартости!

Так великі постники-аскети пізнавали остриии змислами своїми, що говорять до них люди насичені мясом і розпустою...

Раз приїхав до дому єї родичів свояк-студент, людина наскрізь ідейна. Вона любила з ним говорити, бо відчула в ньому братню душу. Звала його братом, він єї сестрою.

— Знаєш, добра моя сестро, знайшов я тобі пару!

Встромила в нього допитливо свої рефлєксийні очи.

— Знайшов пару, кажу. Не віриш? Се мій товариш, повний жертволюбности й таких прикмет, які тобі можуть лише подобати ся.

— Яких?...

Стали розмовляти. Розповів єї про товариша, що від дитинних лїт боре ся сам власною силою з невзгодами житя; виробив у собі казочну силу волї; любить людскість і народ свій з чистої душі; багато перетерпів у те время люте переслїдувань... Він добрий... гарний — не тільки душею, навіть з виду гарний... Я його привезу до тебе... Він твій...

Відїхав свояк, полишив сестру в повени дум, бажань, туги розкішної, вижиданя його мов золотого сну...

Зі столиці надіслав образ свойого приятеля. Вдивляла ся в мертві лїнії образа з горячим захватом, летними думками оживляючи те дивне лице невідомого брата єї душі.

— Сей мусить бути мій, або нїхто!

І що дня глядїла на образ і що дня він єї більше приговорював солодких слів до серця і що дня більше любила його — дорогого невідомого.

Зі столиці надійшов лист: „Приїду з приятелем, говорив йому про тебе. Рад тебе пізнати“.

Він приїде. Душа єї душі і мрія єї мрій!...

Надійшло чарівне Різдво. Сьвятий вечір

проговорив таємничо, торжественно міріядами зір до всеї вселенни.

Приїхав свояк — сам. Питала його всїм смутком думки, де він — брат єї душі.

Його не було.

— Важні родинні справи покликали його до родичів, до маленького місточка десять миль звідси, — пояснив свояк. — Був би приїхав. А може й приїде підчас сьвят. Дуже тобою зацїкавив ся.

Спаленїла, а серце в неї било, тремтїло, як листок осики.

Сестри єї і братя жартували з неї: приїде наречений, мовляли. Невідомий наречений!

Але він не приїхав. Прийшло тілько письмо з малого провінционального місточка від него, в якому жалував дуже, що не буде мати приємности пізнати єї, до якої потягала його дивна, непояснена симпатия. Письмо те забрала від свойого свояка, сховала між свої книжки і — засумувала.

А нїхто не доглянув того жалю на єї звичайно смутному обличу. Довкола звенїли серце полоняючі нути наших руских коляд.

„Нова радість стала, яка не бувала“...

Так, і для неї стала нова радість, та чи сповнить ся бажанє єї, тоту радість осягнути, затримати коло себе на все, на віки?...

Минуло Різдво. Свояк поїхав до столицї, а звідтам донїс за пару неділь, що товариш його сей »невідомий наречений« виїхав на дальші

студії за границю і, звісно, не так скоро верне до вітчини.

Поїхав: »А ти поїхав, мене понехав« — пригадало ся єї. Та як понехав? Він прецї мене ще не бачив! Нї, таки понехав! Його душа втїкла від моєї... Се душа моєї душі?...

Соняшне проміне весняне зігнало білу зиму з горбків рідного краю, всесилою могутного відродженя зазеленїла країна, зацвили цьвіти. Прийшла весна з чарівними своїми піснями. А для неї принесла вона невимовну тугу і безконечний смуток. Вони визирали з єї очий, уст і блїдого облича, на якому рідко коли зявив ся усьміх. А коли зявив ся, то виглядав як блеск сонця на жалібних киреях.

Незабавом знайшов ся знову оден з єї обожателїв, що принїс єї в жертву свою особу й серце. Знова кандидат на мужа. Родичі радили його взяти, бажали щастя своїй донечцї.

— Не вік вже тобі оставати в паннах, донечко. Тай не вижидати тобі того, що його ще й не бачила й не знаєш!

Не бачила? Вона його не знає? То образ в єї душі — се така пуста, невломима мрія?...

Але він не вертав з за границї, не прилинув до неї...

Відбули ся заручини. Єї наречений був „порядною партиєю“. Та вона єго не любила, бо мала иншого в своїх думках. А той любимець єї не прибував так довго, так довго.

На заручинах своїх мала блїдість і смуток водної лелії...

І минула весна, лїто й осїнь, а лелїя цвила — що раз білїйше і що раз була смутнїйша. Незабаром мала на віки злучити ся зі своїм нареченим.

І знову надійшло Різдво і милий Сьвят-вечір. По спільній вечері читали часопись, яку приніс іно-що посланець з почти. А там була й його звістка, привіт рідному краю з далекої чужини. Слова були щирі, — та навіяні сумом.

В неї наплили до очий сльози. Стиснуло єї за серце — зімлїла..

* * *

Не потребую хиба додавати, що се був послїдний сьвят-вечір в єї житю. З весною полинула в країну вічного духа.

Поливула — розплисти ся в рожеву хмарку над його головою; сьвітити мерехтячим сиянєм зірки на стежках свого любимця; шукати за тим дорогим невідомим, що був розкішним сном єї весни...

Чернівці, в сїчни 1904.

ПУСТКА.

Була осінь. З дерев позлїтало жовте листячко та вкрило грубою лавою землицю, на котрій ще подекуди зеленїв шматок трави. Дерева стояли в мертвій нїмотї з виразом глубокої жалоби, насторошивши безлисті конарі-рамена. — Далї — пара порожних грядок, перед ними цьвітник — пустий. А тут красували ся весною рожі, що вбирали зелені стовпи-корчі своїм сьвітлим блеском. А тут цвила лелїя, пишали ся пестрі братчики. Нема їх тепер...

В садї хатина — пуста, нїкчемна, обдерта хатина. Глухо довкола. Тілько вітерець заведе инколи свою криливу, загадочну пісоньку-тугу тай втихне, щоби по хвилї засвистати розкішної, свавільної чабарашки. Як він чудово достроює ся до тієї мізериї та оперетки, що грає ся в сьвітї!...

Менї сумно. Чому так глухо в тій хатинї?... Чому не задзвонить голосний, срібний сьміх золотокучерявого дївчати з очима, як небо? Чому

не понесе ся гаряча пісня розгульною струєю по воздухам? Чому так глухо?...

Ага — колись було, пятнайцять літ минуло з того часу, як той срібний сьмішок дівчати дзвонив, як грімка пісня неслась...

Гарно було — гарнїйше як в раю...

Овіяна теплом взаїмної любови жила тут родина: отець — як ангел-хранитель сторожив над добром своїх дїточок, один син у військо ось-ось вибирав ся, другий з молодою подругою проживав під батьківскою кришею; дївчина-сестричка буяла в первоцьвітї своєї молодости, свобідна як рибка, розкішна як рожаний пупіночок. Мати-ж була, як — рідна мати.

Звідкиля в тому раю вродив ся дух злоби такий як той біблейский вуж-диявол?

І звідкиля з голубів родить ся яструб?...

Заграли труби, загудїв барабан, посипались густою лавою новобранцї »цїсарю служити«. Пішов і наш Олекса — заплакала мати і сестричка, засумував батько. Один не плакав — брат рідненький. І чогож єму жалувати і сумувати? У него-ж на думцї весело — погідно, бо він собі ґазда — і всьо має, чого забагне... Ба, нї. Не погідно, не весело в душі Максима. Єму тїсно жити в купі з отцем, материю, сестричкою...

— Віддавайте-ж Маринку, пора їй на те. Трафляють ся люди. Чи має дожидати кого більше. Нїкого й не діжде ся, хиба сивої коси. Тай трохи за тїсно нам в хатї, у мене дїточки є

нїкуди з ними дїтись, бо ви менї вічно на карку! — сказав раз Максим.

Похнюпив ся отець, засумувалась мати. Умовляли — не помогло. Щоб синови вволити волю, щоб не було ворогованя — віддали єдину донечку за парня, що любив єї та бідний був і доробитись майна не мав часу.

Пішла-ж вона з другом житя свого, відійшла від батька, мами, брата.

»Де-ж ти мене поведеш,
Коли хати не маєш?«

Не мала хати, бо в рідних тїсно було; Максим казав: нїкуди нам змістити...

„Де-ж ти поведеш« — любий, вірний друже? Ти ще й не заробив на хату, за скоро прийшло твоє щастє, за скоро ти єго мусїв узяти в свої обійми...

»Поведу тя в чужую,
Заки свою збудую...«

В комірне? А так, бо інакше годї. Будуть працювати, дороблятись і »збудують хату...«

Гірка-ж робота, ремество не йде; як тут жити? Посоловіла дївчина, зникли рожі з білого личка, пожовк єї друг сердечний.

— Я маю брата, запозичимось в него. Розробимось, то й віддамо, — сказала Марійка. Пішли. Максим позичив ладні грошї.

— Коли не віддасьте в пору — »зафантую« вас, не буде помилуваня, бо я сам бідак, — сказав понуро братець.

— Віддамо, віддамо з подякою!— відповіли обоє урадовані, що є гроші.

Що то вже на сьвітї не дїєть ся! І не надїєш ся, що таке вийде: думав — буде так, стало ся інакше.

Думала Марина, гадав єї чоловік, що дороблять ся майна тими братними грішми. Де там! Зачаровані гроші, розсипують ся, втїкають. Вже-ж то кому судьба заграє невеселої пісні при колисці, тому не вирватись від неї до гробової дошки.

Прийшла одна, прийшла друга дитина. В нуждї то прийшло — в смутку; похоріло, помучилось і пішло на другий сьвіт. А гроший коштувало богато, бо лїкар взяв, лїки забрали і похорони зїли...

Задовжились наші, а пора віддачі наблизилась.

— Ідїть же зараз до них, най віддають гроші! Забрати вміли, віддати не вміють! — гукає Максим на батька і маму, тай жене з хати.

— Почекай іще, синочку, не згине оно в своїх рідних — умовляє старий батько.

— Годї!

— Се-ж твоя рідна сестричка, Максиме, чи-ж годить ся з нею так поступати? Навіть з чужими людьми не можна так! — вговорює мати.

— Оттаке то! А я-ж не бідний? А менї не треба їсти, а мої дїти не людскі? Ідїть до них, а нї, то геть менї звідси!

— Добрий ти, сину, на причуд добрий!

— Добрий чи не добрий, а вам до того зась! Старі сови най не пхають ся в гніздо молодих пташок! — відрубав син.

— І не боїш ся ти Бога, таке верзти? — закричав батько і хопив ся за голову.

— Ідіть менї звідси, а то...

Пішли старі, заливаючись сльозами. Тяжкі то були сльози. Прийшли з донькою і зятем молити помилуваня у сина.

Не помогло...

За пару неділь „зафантував“ недобрий брат свою сестру, оставив голі стїни в чужій хатї...

Гей буря, буря здіймає ся — люта, страшлива... Переверне вона дуби, старі могутні дерева, побє-покосить цьвіти...

То не буря — то брат Олекса приїхав з війска зробити лад...

— Як ти поступаєш собі з сестрою, з батьком, з материю, Максиме? — спитав грізно Олекса.

— А тобі що до того? Як менї хочеть ся! — відповів Максим, зареготавшись.

Почала ся сварка. Максим прогоняв брата, батька, маму.

— Геть менї, плюгаві, з моїх очей!

Хто плюгавий, а ти напевне! — загремів Олекса, вхопив кіл і рванув ним брата через голову. Упав Максим кровю облитий, заплакали всї: і батько і мати і сестра і Максимова жінка й дїти.

Жовнїра забрали, засадили в тюрму за незаконний вчинок, за розбій...

Засадили й батька й матїр за напад...

Максим виздоровів і став сам ґаздувати на политім кровю обійстю свойому.

Чорна розпука огортала серце батька в темній норі-вязниці.

— То не моя дитина! — говорив раз у раз. Стратив до него серце, сам стратив голову, розум...

А вона, стара мати незабаром з жалю, зі встиду й померла.

Вийшов старий з вязниці, ходив мов приблуда по сьвітї. Не вдїяли нїчого й пестощі доброї доньки, що забрала єго до себе. Лютили єго слова пожалуваня старих другів, болїли насьмішки ворогів.

І в єго умі що раз находила грізнїйша ніч. Він збожеволїв...

Раз вирвав ся від доньки і пошїв ся.

Куди? Під хату сина. Ніч була пізна, в хатї Максима спали.

Старий підсунув ся під угол хати, шепчучи до себе незрозумілі слова. Нараз заблисло довкола, полумя огорнуло кришу. Огонь палахкотїв, вітер єго роздував все дужше і дужше.

Прокинули ся сусїди, взяли ся ратувати. А старий бігав з сокирою довкола хати і кричав:

— Най гине чорний крук, най гине мій любий Максимцьо! Ха, ха, ха, ха! Отто вам »люмінация«, як цїсаревичови якому! Ха, ха, ха, ха!

Не приступати сюди, він прокине ся і буде бити, — а якже — буде бити мене! А єму тепер ясно! Ну і менї ясно! Ха, ха, ха, ха!

Грозив сокирою, кричав, реготав ся.

Зловили єго кріпкі люди, звязали руки, посадили оподалїк від хати, а самі побігли на ратунок.

Старий сидїв тихо. Очи єго сьвітили ся дивно, хоробливим блеском, губи були легко розтворені, деколи задріжали.

З лївого угла завалилась хата з великим лопотом.

А Максима витягли пів мертвого з середини. Положили єго недалеко батька; жінки зливали єго водою, опритомнювали.

Старий дививсь на те великими очима.

Нїхто не звертав на него уваги, всї заходились коло вогню, щоб не понїс ся на инші хати.

А в очах старого заблисли сльози — і покотились долї лиця. Здрігнув ся. В єго голову немов повертав сьвіт. Стрібував увільнити руки від шнура, котрим їх звязано. На вскорі єго вязали, то і не кріпко звязали. Він піднїс ся і пішов в темний сад. Нїхто за ним не дивив ся.

Гасили огонь довго. Засвитав ранок, вже не курились трами анї бальки, а на поблизькому дереві висїв — батько Максима на тім самім мотузї, що єго здоймив собі з рук...

Максима повезли у шпиталь до міста. По дорозї він попав в горячку і плїв страшні речі.

Незабаром помер.

Жінка єго з дїтьми перейшла до своїх батьків, не хотїла остати на »нечистім« хозяйстві.

Остала хата пусткою з надруйнованим лївим углом...

Пустка... Вітер свище свою пісню; з неї чутно, здаєть ся, слова страшні-грізні: проклята пустка!

. . . . . .

О велика родино Атридів... велика, крівава Руїно-пустко, колиж прийде для тебе година помилуваня, нового — доброго житя, — о велика Руїно!...

Львів, 15/I 1896.

КЕЛЬНЕР.

Може позволите, пане, іще чарочку? Нї? Шкода! Пийте, пийте, я радий, що з вами здибав ся. Побалакаємо собі дещо. Я люблю з вами балакати — ви добрий чоловік, бігме Боже!

Тай я, хоч такий піячина, як мене ту бачите, все таки знаю, що то значить чоловік учений, що пише в ґазети. Тай я не дурний колись чоловік був... Гай, гай!...

Мій ти Боженьку! Як я собі розгадаю, де то вже чоловік був, з яких печий хлїб заїдав, то на правду не можу зійти з дива, що мене ще не забрав біс! А якже!

Та вже мабуть так було в колисцї призначено, валяти ся по сьвітї, волочити ся, гей той вічний жид, Агасвер... Чиж не так?

Не любите мене, що я трохи собі ликнув! Ет, що то шкодить! Всьо — vanitas vanitatum, пропінация ґрунт! Дивуєте ся, що я по латиньски закидую! Таж я прецї скінчив ґраматику, значить, все таки ходив поза латиньску школу Мої родичі були богаті люди з нїмецкої кольонії. »Старий« провадив господарку для себе, ма-

ма для себе — кожде extra. Чому? Або я знаю чому? Як треба було гроша, то старий позичав від мами, але не віддавав ніколи. З того приводу бували суперечки, колотнечі, бійки. Старий часто запивав ся. Такий був добрий нумер, як я! Коли мати не хотїла дати гроший, то він їй доказував намацально, що в сьвятім письмі виразно говорить ся: жена да повинуєть ся мужу своєму! Знав свою річ небіщик!

Я бувало також беру удїл в тих бійках. Старий брав мене до шиночку, де він грав у карти з приятелями. Ту я собі жив! Батькові товариші напихали мене ласощами і називали »бравим хлопчиком«. А що при тім мене поїли — то вже розумієсь. І так ми вертали пізною нічкою до хати, розмовляючи по дорозї, як старі піяки.

Прийшли було під хату, гримаємо. Мати спить. Гримаємо міцнїйше. Мати встає, сьвітить, відчиняє. Сварить на батька: сякий-такий, піячиш і ще розволочуєш менї дитину! Батько гримає на неї, а я помагаю. Часом навіть бє. Мати втїкає на обійстє, ховає ся. Батько шукає за нею, а я тимчасом давно вже храплю де на ослонї, поклавши тяжку голову на кулаки.

Оттаке було житє.

Але я ходив і до школи: в селї, а потому в містї. Не хотїв їхати до міста, до тої школи та підпоїли і завезли. Я отямив ся аж в містї, де була ґімназия.

Гадаєте, що менї так зараз прийшла охо-

та вчити ся? Де там? Мене тільки з початку заїкавила трохи новість, місто, якого я ще не бачив. Тай отець понакуплював всякої всячини — і якось трохи втихомирив мене. Але потому я чотири рази в самому першому курсї втїк був до дому. В дома пожалували, обдарували тай виекспедиювали знова до міста.

На станциї було менї добре, всього мав до волї, навіть горівочка була — се вже так батько був розпорядив. Я зарепетував першу і з тяжкою бідою всунув ся до другої. Ну, але таки всунув ся.

В той час умерла мати. Люди розповідали собі, що вона перестудила ся, втїкаючи перед побоями вітця. Так отже та історія звичайна у нас дома скінчила ся у неї смертию. Га, ріжна буває причина смерти. Правда?

Я трохи таки жалував за старою, бо хотя дома належав я до ворожого їй табору, то все таки вона була добра для мене, тому варто було й пожалувати.

Я навіть заінтерпелював був старого, чи то є правда, що я почув від людий, та він менї відказав: Ет, дурню, не мішай ся до того, що тебе не повинно обходити! — Що се значить? — крикнув я, — хиба се мене не обходить? Я вже не дитина!

А старий як хопив за палицю, як кине ся за мною! Я в ноги... Тільки з далека потому мірив я єго оком погорди і гнїву... Якже то — ґімназияста бити? Який я там був ґімназияст, такий

був, але все був. Ізза обиди моєї особи призабув я навіть про первісну причину нашого »карамболю«, а гнівав ся лише за себе.

Похоронили маму. На похороні плакав я, тато втирав очи хустиною, немов плакав. Після похорону зійшли ся люди — як звичай велить — на »консиляцию«. Тут ми попили ся у купі з батьком і погодились...

Правда, цїкава історія? Сеж моє правдиве житє...

По кількох днях я відїхав до міста, до школи. Батько мене від віз. Ту здибав ся з кількома добрими знакомими тай далї забавляти ся. Хотїв так прибити жаль по мамі... Я був натурально єго невідступним товаришом...

Ет, що то оповідати вам такі дурниці! Або ви що з того скористаєте? Чи такі нїсенїтниці можна описати чи уложити з них який віршик або роман? Де там! Я так, от вам оповідаю, аби не нудило ся...

Другу клясу я також зарепетував. А під конець другого півроча мене вигнали, бо повибивав вікна професорови. Скінчила ся едукация.

Я приїхав до дому, а ту вже иньші порядки. Мачоха — ай, я вам забув сказати, що мій старий щось за пару часів оженив ся.

Се тодї, як приїхав до міста, пізнав ся з небогатим столярем, що мав у себе доньку з двома хлопчиками. Він запросив мого батька до себе, а незабавом і весїлє склало ся... Тай я на нїм гуляв — і впив ся...

Але я став оповідати про те, як я приїхав зі школи до дому. Старий захотів дати мене на иншу ґімназию. Поїхали ми з початком шкільного року до одної, поїхали до другої ґімназиї — та не приняли. Казали, що заповнено.

Певно, що для таких розбійників мусить бути заповнено! — сказав гнівно отець і привіз мене до дому.

Ту розпочало ся пекло. Мачоха не хотїла мене бачити в хатї. Єї дїти менї раз в раз докучали, а я не дарував — бив. Мачоха жалувалась батькови на мене за те, що розбиваю єї дїти. Батько з початку намняв менї чуприну, а згодом таки й добре перетрїпав. Овва! Ту вже не жартують, тїльки на правду беруть ся виправляти менї скіру! погадав я.

Тато по нарадї з мачохою віддав мене до міста, до господи свого знакомого.

— Кельнером — каже — будеш. Не злий се хлїб! Шануй ся, то доробиш ся і грошний, а згодом ще й може реставрацию отворишь! Я тобї поможу...

— Ага, поможеш, коли зможеш! — погадав я собї — а мачоха на що?...

От і бачите — з того часу я кельнером. Глупе ремесло: мусиш вислухати всякого добродїя й недобродїя. Ту зупа за зимна, ту налляв пива неповно, ту сяке, там знову таке! А грошний жадних! Ще то у Львові — то хоть лїтом дістанеш ся до реставрациї в поезуїтскім огородї або на Високім замку, або на Стрільници ..

Господар дає за ніч лева і 20 кр. Значить, треба прийти перед шестою годиною, поуставляти столи, позастелювати, повичищувати лямпи і таке инше. Але там вже щось і від гостий капне Але де ті гості добрі діли ся! Тепер вже гість, що дає 3 кр. »Trinkgeld-у належить до т. зв. feine Gäste. А жиди то не дають зовсїм нїчого. От колись то роблю на Стрільницї: працюю, аж під лле ся... Як би не горівка, то чоловік би... Ет!... Дивлю ся — суне цїла каравана жидівских гостий... Грим щастє в хату! — гадаю. Посунули просто в мій бік. — Кельнер, кличуть. Я чую, але не хоче ся менї так скоро йти, най почекають. Кличуть, дзвонять в склянки, в дзвінок на столї, кричать. За пару хвиль приходжу. — Що такого? — питаю. — Чого паньство так видзвонюєте?

— Чого видзвонюєте?питає! Чуєте єго? Та ми вже тутки сидимо з годину, а ласкавого пана кельнера годї дочекати ся!

— Що годину — то вже неправда! — кажу до них зовсїм чемно. — Я зараз з'явив ся, тілько ви прийшли...

Що о о? ми кажемо неправду?... Пан меценас каже неправду?... — стали кричати ріжні голоси з тої жидівскої громадки.

Я удав, що не чую напасних криків і питаю:

— Чим можу служити паньству?

Запанувала тишина. Найстарший пан жид з блискучим ланцом на животї і перстенями на пальцях каже:

— Чотири склянки пива і чверть куряти! Я стою й числю: раз, два, три, чотири...

— Ну, чули? Чотири склянки пива і чверть куряти! — кричить іще голоснійше мій гість.

Я все єще числю.

— Дивіть ся — він пяний! — верескнула якась дама з сего милого товариства.

— Що ви робите? питає гість, що замовляв.

— Числю і бачу, що тут буде певно за мало тілько чотири склянки пива і чвертка куряти! Прецї всїх осіб є тут девять!

— Що вас то обходить? Піяк якийсь! Зараз менї господаря! — кричав старий жид, а молодші єму щиро помагали.

З'явив ся господар і доказав менї, що я не повинен числити пальцем, коли вже гостї себе почислили і потвердив обиду, кинену на мене старим жидом, себ то, що я піяк...

Жидів обслугував инший кельнер, а я пішов подавати тарелї...

А ви ще не випили? Овва! Допивайте, буде нове! Гей, чуєш малий, принеси но іще тої....

Я вже нераз покидав своє ремесло. Як було повстанє в Бразилії, то я забрав ся аж там... А якже! Але ті нелюди, що везли мене на корабли, порадили менї вступити на роботу до бавовняних плянтацій. Я мав зі собою деякі грошї. Гадав: може й самому вдасть ся з часом щось теє... Але куди там! Прийшла жовта фебра — ледво чоловік вилизав ся.

Вернув я до своєї Европи, був у Відни, Пешті, Трієстї, Букарештї, Одесї, Яссах, Чернівцях і таки вернув, не знаю, чи на щастє чи нещастє, до Львова. Тай ту я й оженив ся. І то коби ще з порядною людиною якою, що відповідала би моїй особі, а то от — кухарка з реставрациї. Нї се, нї те!

Як батько вмер, — буде тому пару лїт — то я забрав те, що мині записав, тай далї гуляти. Цїлими днями й ночами гуляв. Раз заходжу до гостинниці — там напроти »співаючої риби«. Чогось мене й понесло до кухні. Дивлю ся: гарна панна стоїть. Ануж розмовляти. Нїчого собі, невинна якась, не така, як тоті всї у великих містах. І для мене якась прихильна була. Алеж бо я і хлопець був: і дотепний і здоровий і не бридкий. Не те, що нинї.

Так я собі що божої днини туди заходжу. Внадив ся. А пяний все, як нїч.

Раз я прихопив її саму, кажу: — Я хотїв би з вами оженити ся! Вона дуже почервонїла, хотїла втїчи, але я затримав.

Почалась розмова.

За пару неділь ішов я, а зглядно вели мене до слюбу. Пяний я був, як нїч. Якось то пішла присяга, а потому з божого дому, тай в шиночок на весїлє. Тото забава була раз! Гуляли, пили, били ся! Я зараз по весїлю посидїв в арештї за те, що розбив голову одному фірерови, котрий за богато залицяв ся до моєї жінки...

Стали ми з собою жити. З початку ішло, як Бог приказав. А потому вже не так. А знаєте чому? Добра моя жінка, лагідна, як ангел — нема що казати, але якась не до людий. Ви знаєте, що она мені не позволяла забавляти ся з людьми. Все бувало затримує в хаті З початку я ще трохи піддавав ся, але потому ні. Я так робив, як мій батько.

Але все мені прикро: бачу, инші товариші зайдуть собі з жінками до реставрациики, попивають, веселять ся, аж луна йде, а я ходжу помежи ними сам, як старий холостяк.

— Де твоя пані? — питають мене.

— Звісно, гордує нами! — відповідають їх жінки тай сьміють ся люто. Ох, люблю, я той сьміх!...

І через те мені з жінкою непорадна година. Ходи зі мною — не піду! Дай гроший — не маю!

Дай — кажу нераз — зароблю, то віддам тобі, удавши ся ними!

— Не можеш віддати, бо не маєш роботи!

— Для кого ти ховаєш ті гроші, для кого? — питаю нераз вже добре злий.

— А на старість, а на дїти! Та преціньмаєш сина і доньку!... відповідає мені.

— Що ти плетеш, дурна бабо! Син прецї буде міг колись так само чесно заробляти на хлїб, як я — і донька заробить...

— Нї, тай нї!...

Знаєте, она мене раз так розлютила, що я єї »махнув« по голові і оголомшив. З того часу вона глуха на одно ухо... Говоріть до неї все голосно, чуєте, бо вона не почує...

О, я нині скоро не верну до дому. Нині прасованє. Жінка моя тепер прачка,. має на те дозвіл... Сопух там такий, що ну,. Але заробляє гроші..

Що? Ви хочете відходити? Почекайте! Вам преці те не шкодить, що я трохи пяний Се вже так мусить бути! Пяний я відай вродив ся, пяний оженив ся, пяний помру...

Ви таки відходите?... Ще хвильку, маю до вас просьбу... Позичте менї... Я вам скажу тихо, щоби тоті там не почули...

Відень, 11/8. 1898.

В днях жалоби.

I. Нерівно бідні.

Вечір. Іду вулицею задуманий. Переді мною виринає мов спід землї бліда стать може 15-лїтного хлопця:

— Пане, дайте яку дрібничку, моя мати хора!...

Я чув його просьбу і бачив вихудїле лице, блискучі сльозою і запалі очи, відгадував, що він справдї потребує, не дурить — а я таки не дав йому тих кілька бідних шелюжків, що пересипувались в кишени мойого сурдута.

Чому я йому не дав їх?...

Я перейшов коло него як глухий; поглянув на него і та його біда видалась менї нараз якоюсь цїлком звичайною, що навіть не займав ся дальше нею, сеж звичайна буденна поява на нїдрі великого міста...

І знов якийсь благальний голос.

Чи тоті бідолахи — думало ся менї — змовили ся нинї дратувати мої нерви? Нїчо з того, в мене руські нерви, я здоров, не зблязований декадент, продукт новітної цивілїзації!..

Але він просить так крикливо, уперто! Се якийсь вісповатий чоловічиско, робітник — »вийшов — каже — недавно зі шпиталю«...

Не знати, чи се правда?...

— Дайте пане дещо! Я бідний чоловік — споможіть зхорованого!...

Я переходжу попри него — вже й минув його.

Напротив мене іде якийсь панок. Поглянув на »схорованого« поглянув і на мене і — сьміє ся.

Чого він сьміє ся?

Оглянувсь я, прихопив бідака на горячім учинку: він грозив менї за плечима пястуком, а прохожі сьміяли ся зі »слабосилого жебрака«...

Я вернув ся і випорожнив свою кишеню. »Схорований« подякував...

Ту прийшов менї на тямку блїдий хлопець, в котрого хора мати...

Чому менї більше подобав ся сей грозячий жебрак?...

Ах, неоднаково вони були бідні!

2. Утопленица.

Я вийшов вечером на місто, глянув на небо — зісувалась власне зьвізда... Сховзла ся зі своєї дороги, — більше не блисне нїколи...

Іду понад дунайський канал.

Сьвіт заходить потрохи мракою. Здовж каналу розсїли ся палати, височенні каменицї. З їх вікон, з їх боків сьвітять рїжнородні лямпи. І здаєсь менї, що та срібна филя під но-

гами моїми пливуча — се зачарований скарб а ряд домів — сьвітосильна вулиця з одного й другого боку — немов стоокі дві полоси на сторожі того скарбу...

Будить мене гамір, крик.

— Доперва ту стояла, розмовляла з якимсь паном... Він відійшов, вона скочила у воду... Он там єї парасолька, капелюшок і рукавички!... Біжіть долї водою, вона десь мусить виринута!...

— Що ту склало ся? — питаю. Не відповідає ніхто, всї заняті одночасною розмовою, оповіданєм.

— Молода ще дївчина, лїт 17—19! Гарна бльондинка. Я бачив єї в розмові з якимсь панком. Що говорили — того я не почув. Знаю, що говорили піднесеним голосом, значить — перечили ся... А потому він пішов, а вона... А дивіть ся там, щось на поверхнї води!... Се вона!.. Полїцай!... Нема його!... Так, ту його нема, коли ходить о людске житє!

Кричав якийсь жидок з Леопольдштадту.

— Чи знаєте певно, що то вона? — питають.

— То вона певно!...

— Але навіть не кричала! Коло перевозу вона зупинить ся! Перевізник сторож зловить єї... Йоган, гей пане Йоган! Ловіть тоту там...

— Де вона? А вот не чути крику! Я тут вже 24 роки ночую на каналї і виратував до сорок осіб з води, то знаю, що всякий потопаючий кричить, як смерть загляне в очи.

— Алеж попробуйте, підплинїть! Поліцая не видко! Підплинїть!

— За чим? Коли не кричить — видно не хоче, щоби її ратувати! Якесь добре зїленько! Менше одної дївки на сьвітї... Може кому й лекше буде...

— Алеж бо ви... Всеж таки...

— Що все таки?

— Се чоловік!

— Ет, нема що говорити! Вже десь зникла!... Се була відай не дївчина, а який кавалок шмати, або що!...

— Говоріть своє...

Прийшов поліцай, жидок розповідав »цїлу історию«, инші слухали, а всї дивились на каламутну воду, на гріб весняної любови...

3. Знайда.

Було се в днях жалоби.

Чорні хоругви звисали над головами прохожих, сумно, могильно, понуро, так, що змінили фізиоґномію камениць, палат веселого наддунайського міста.

Власне прийшла вістка, що на вольній швайцарській земли убив Люккені тиху, добру австрийську цїсареву...

В могильну темну пивницю зісунулась єще одна постать, щоби доповнити міру жертв свого траґічного роду...

А сонце таки силувалось розбити своїм

ясним усьміхом той жалібний, сумовитий вираз: принесло прекрасний ранок, вбраний в радужні барви і запахи геть з чарівної чаші Баснак-Дауа...

На ступнях величної ґотицької будівлї, славного віденьского ратуша, счинила ся сутолока. Оклики здивованя, пожалуваня. Жіноцтво в поранних строях, вештаєть ся, бігає сюдитуди...

Одна вже привела сторожа безпеченьства. Розступив ся гурток, полїцай похилив ся і знову випрямивсь і на руках держить... малу дитину, що гірко плаче... Немовля, голос в його як в маленького щенятка.

— Хто його тут поклав? Чия се може бути дитина? — заходить в голову жіноцтво.

— От, якась зьвірська мати! — дорікає инша.

— Велике місто й велика розпуста! — виповідає якийсь панок, неначеб що нового сказав, і побожно-фільософічно глядить на гурток.

Малесеньке дитя квилить, плачем витає отсю долину горя...

Полїцай несе його на дирекцию полїції, потому...

— Щож потому?...

Потому віддадуть у дім знайдів, потомуж на виховок якій робітничій родині і платити муть за нього...

І вийдуть з нього люди... Але які?... Може в заранї житя пізнає неправду, познакомить ся

з лукавством і дух пекла сплине заразою в його тепер ще чисту, непорочну душу... І заразить многих, многих...

Ах, може тота величава палата, під якою знайшло його людське милосердє, стрілить коли своїми орнаментами в гору... Ах, може підростає новий Равашоль, новий Люккені!...

А ясне сонце чого так і сяє чаром? Та не побідить смутку, що віє від жалібних киреїв, хоругвів і людського горя...

Відень, 1898.

ВЕЛИКОДНА МРІЯ.

Прийшла на Стефана Янівского тяжка задума і дух його полинув на царину минулих, ще безжурних лїт.

І перед очима його душі зявив ся образ веселого хлопця, що його випразляє отець у школу. »Учи ся, синку, будуть з тебе люди і нам гарна потїха!« шепче йому мати тим голосом таємничо милим, яким промовляє материне серце.

Поїхав, учив ся добре, бо любив роботу, труд. Дома його так навчили. Бачив, як працюють дома; видїв, як гарують сусїди мужики — то й сам догадав ся, що житє без праці неможливе.

Дома його любили, хоть не пестили грішно, приучували добру, чесноті.

І так зростала хлопска дитина в страсї Господнїм, в пошанованю праці, в любови до людий.

А любив же він тих братів-чорноробів, з усього серця любив! Його душа була од-

ним полумям любови до бідного, прибитого брата...

А потому — він скінчив ґімназию, здав матуру і ладив ся в широку дорогу житя. Перед ним було шляхів тілько!... Був молодий, здоровий тїлом, умом, міг вибирати...

Тут — грім! Умер його батько, тота провідна зьвізда в його дотеперішному житю. Матїнка побиваєть ся, сльозами заливає слїди свої: плаче, молить сина: »верни, дитинко моя ясна, та на батьківску ниву — а вона тебе поблагословить плодом богатим, красним вибуяннєм! Верни, дитино!«

І він вернув, кинув мрії на сьвітлу будуччину, яку змалював був собі у горячій головцї молоденькій, кинув усе. Забрав лише трохи книжок гарних, сердечних, з якими не хотїв розставати ся, і не стямив ся, як станув у рядї тих, що обробляли твердими пальцями чорну — сьвяту землю..

Його поважали, любили. Свій був чоловік, прихильний душею-серцем мужичій братиї. І сам він інтелїґентний, молодий мужик! Яка новина для нього, для його сусїдів, краянів!

Та ясне те небо житя не може все ясним, погідним остати. Вже так написано у відвічних законах судьби..

І Стефан читає з житя свого, як з дуже інтересної книжки. Се цїкава повість, писана живо, богата в акцию.

Але книжка тота поплямлена — кровю!...

Се — початок мартірольоґії його житя!...

Початок...

Болїло серце, тяжко болїло дивити ся на кривди тих, яких полюбило так палко. Бачити брутальне пановане неправди...

Прийшли вибори. Як агнець на смерть ішли виборці, бо знали, що їх там чекає за справедливе їх дїло. Знаруга посїпак і уличників, гнїв дїдича-пана...

І він був з ними. Він тямить ту хвилю, як великий, сухий маломійский драбуга, якийсь підплачений піяк, повалив ся йому під ноги і став на все горло репетувати: »Побив мене, побив отсей хлопиця!« Він тямить, як обскочили його і повели до арешту. Супровожали його обдерті жидки і устроїли »музику«. Кинули його в »холодну« і він виразно чув слова якогось підпанка: »добре, що з ним ми упорали ся, тепер лекше піде!«

Душа його бунтувала ся проти такого насильства. Пручала ся у клїтцї тїла, та не вирвала ся у сьвіт зробити лад...

А ті очи, якими дивили ся на нього люди в селї, коли повернув з виборів! Ах, ті очи застрашених хлопів говорили неначе: »От, і ти — хоть науку покінчив — не даси ради лихови, бо і ти за слабий. Не за тобою сила«.

А хрунї то нераз і на голос собі купили з него. Правда, він зібрав був одного з них, таки добре зібрав з гори перед церквою в сам день празника, люди мало не кинули ся на

вражу тварюку і булиб туй-туй у мить рознесли ренеґатські кости, та він їх утихомирив. Добром, наукою, гарним приміром, а не костуром треба їх учити, — сказав.

Але хрунї робили своє: копали під ним яму.

Згоріла хата Федька Надпотічного, того найбільшого хруня на всю околицю, то не пішов же донос, що то він зробив — Стефан? Не зявив ся же у селї жандарм і не вів його скованого до міста? І не помогли нїякі жалоби, анї відклики. Голошено: він зачіпник, підпаляч, бунтівник!...

Вправдї його увільнили, відпустили по довгих допитах, бо преціньвини за ним не було нї за макове зерно. Але той встид, той біль ізза несправедливости, той глум над правдою!....

А потому — що раз темнїйша картина.

Потому — його притисла податкова шруба, що й дихати було годї, а карні процеси витягали його часто з хати в пороги суду.

Аж лучила ся важна подія: народ зібрав ся до масового протесту проти визиску і подоптання людских прав. Тоті, що не пішли шукати заробітків над синїй Дунай; тоті, що не утекли перед визиском в праліси Бразилії, не переселили ся в холодні околиці малолюдної Канади — тоті підняли страйк. Йому довело ся бути одним з його орґанїзаторів. Та витерпів він і за се богато — правдиве пекло.

Його схоплено, як великого проступника сковано, щоби не втік та сьвіт запалити і пігнано до міста.

Вернув звідтам хорий пригноблений морально, скатований.

Мертва тишина залягла хату. Час до часу переривали її стони старої матери, що гоїла синці, завдані рукою якогось бравого сина мадярської пусти...

Над селом чути було щось нїби дзвенькіт кайдан...

* * *

А той дзвенкіт кайдан, а тота горяча филя живого страйкового вуяькану приспали його душу...

Степанова душа вилетїла з тїла, полинула десь далеко в засьвіти.

А тут — диви! — десь ізняв ся пожар! На небі одна страшна луна, відблиск палаючих сел.

У воздусї заносить смаглятиною і нудкою вонию теплої крови, трупів...

Широкий, просторий край, а серединою пливе срібна ріка.

Десь спід неба чути могутний голос:

»Ой Днїпре мій, Днїпре, широкий та дужий!.. сю ніч упеш ся, пекельнее сьвято!... Оживуть гетьмани в золотім жупанї, прокинеть ся воля!«...

Той дивний, могутний голос!

На його поклик устають »гетьмани в золотім жупанї«. Ось пишний Гордїенко на воронім

коні. Ось сильний Богдан Хмельницкий, независимий володар України... Батьку, батьку! — витає його козацтво — ми всї за тобою, провадь нас на ворога!

І він веде і перед ним стелить ся шлях вольности...

Ти, ти — батьку Хмельницкий, а ти перед ким клониш ся, падеш на колїна? Перед мальованою лялькою? Чи не кращеж тобі узяти тоту недотепну цяцю та дїтям козацким на гостинчик? Батьку, батьку — велика в тебе сила, недосягний твій розум і пекольний — твій блуд!...

Ой Богдане, Богданочку,
Нерозумний сину,
Подивись тепер на матїр —
На свою Вкраїну!...

Згинь, пропади — величезний і страшенний привиде!...

Ось хитрий Мазепа, ось славний Полуботок ммогострадальний, ось великий Дорошенко і добрий Сагайдачний і кремезний старуган Кальниш — ось вони всї повставали — з ріжних лїт і часів до великого бою. Встало до борби завзяте козацтво, сьмілива Сїч — уся »істория України« іде з ними до нового бою.

В імя правди, вольности! Бо
»За щож боролись ми з Ляхами?
За що ми різались з ордами?
За що скородили списами
Татарскі ребра?....
Чи тільки з буйности непотрібної, з завзя-

тя дитинного?... І відповідає дивний таємничий голос:

— Ми хотїли і мусимо відіграти свою ролю в громадї народів. Ми мусимо їм принести здобутки нашої мисли, плоди нашого серця. Ми маємо богато, богато розповісти сьвітови, що під серцем там наболїло і співати не тільки собі пісню воскресеня.

А передовсїм в скарбницю народів мусимо принести і від себе належні дари, щоби стати гідним братом великих братів.

Людскість і від нас чекає живого слова. І ми мусимо його сказати, коли хочемо жити...

Встає козацтво, встає Україна...

* * *

Бам! бам! бам!

Що се? що се? Чи не в сїчовій то церкві дзвонять? Що за празник нині? Вибір гетьмана? Поїдемо „братів визволяти“ ?...

— Вставай Стефане — дзвонять на »Христос воскресе!« кличе стара Стефанова мати і сїпає сплячого сина за рукав.

— А то заснув твердо, заснув! І так до ранку білого на кулаках промучив ся! — говорить мати і збирає ся до церкви.

Прокинув ся Стефан.

— Ах, се Великодні дзвони!

Який гарний сон та ще під само Воскресенє приснив ся менї! Мамо, такий гарний сон, що аж годї відірвати ся від нього!

І Стефан збираєть ся майже несьвідомо

до церкви. Та душа його витає все єще в сфері того чудового сна. І все ще промовляє до його душі той таємничий голос:

А шлях наш — тільки жертвами встелений буде! Так — жертвами! Нехай же се не буде пустою фразою, з якої глузувалиб вороги!

Мусимо богато переболїти... Наш народний орґанїзм перечистить ся у тих тяжких злиднях як золото в грани...

Тільки жертв — богато жертв поглотить єще пажера неправди, заки пропадуть наші Юди, що продають матїр Украïну...

...Встане Украïна,
сьвіт правди засьвітить,
і помолять ся на волї
невольничі дїти!...

Бам! бам! бам! — кличе великодний дзвін. Стефан спішить з матїрю до церкви, звеличати Того, що терпів за правду і за неї помер — воскрес!...

Тому нині дзвони грають:

Христос воскрес! Христос воскрес!

. . . . . .

Чи не задзвоните і нам вже раз пісню воскресеня, великодні дзвони?

Львів, Страстний Четвер 1903.

ДЕВЯТА СИМФОНІЯ.

Немов так і бачу його: з буйним розвіяним волосєм, з лицем палаючим горячкою, з очима вдивленими в темнеє небо — серед бурі грізної, блискавок, громів, що кидають столїтні дуби мов слабу солому на землю— іде він самотний. І не перестрахає його шаліне могутного живла. Він і сам як демон шаліючої тієї стихії. Не знайде супокою і тому так невтомимо гонить по лїсах, гаях і левадах довкола пишного Відня.

Травить його — мучить його горячка творчости'..

А потому спішить до гамірного міста, до спокійної затишної комнати десь на третому поверсї, до комнати, яку винайшли йому добрі приятелї — засїдає до фортепяна і серед бурливої ночи грає довго, довго.

З завиваючим погуком і зойком бурі, що увихаєть ся навоздушними скоками понад верхи сьвятинь і палат наддунайскої »Віндобони смутних« — зливаєть ся могутна музика хмар-

ного ґенія. Під сильними ударами в клявіші мало не розсиплеть ся фортепян. Могутні, голосні, серце полоняючі і потрясаючі серцем акорди летять крізь відчинене вікно на стрічу гордам чорних, тяжких суворих хмар.

Очи хмарного ґенія-композитора вдивлені в клявіші фортепяна. На лиці його праця думки — душі, що творить. Так неначе і видно, що не слухом він мірить могутну мову і величаву красу своєї пісні, не слухом а душею...

У його немає слуху, се глухий творець пісні над піснями — се Бетховен!

А та пісня виспівана душею, се безсмертна девята симфонія*) — — — — — — — —

— — — — — — — — — — —

Утіха в наші серця завитала, взяла нас за руки і повела на свої сьвяті оболоня. Загальна спільна радість виполола з нашого поля бурян ненависти і зависти, гніву й з обиди, ввела нас в свою божеску сьвятиню невинности і чистоти серця.

Як любо, як солодко жити на сьвітї!
Обнїміть ся мілїони,
Най цїлуєсь мир цїлий!
Люди всї — братами стануть
На твій поклик чарівний!

---

*) Людвик Бетховен зложив свою славнозвісну девяту симфонїю, бувши цїлковито глухим в р. 1822. Чув єї не ухом, а душею. Славний Ришард Ваґнер почувши єї став музиком. (Зам. автора.)

На твій поклик — велика, сьвята, загальна радосте братами стануть!?

То вони єще й не брати були до тепер, а чужі собі?

А великі кличі білих пророків побратання й любови розплили ся як гомін по широкому сьвіту?

Обніміть ся мілїони! — кличе могутним звуком симфонїя і на зворотних єї крилах пливуть-налїтають немов тихі мари якісь постатї величаві, божескі...

Конфутсе, Будга, Христос...

Вони-ж кликали: обніміть ся мілїони!

Вони дивлять ся сумно-жалібно на людий, на сьвіт, якому післали тиху чаруючу Радість. Але сьвіт єї не хотів приняти і сотворив собі свою Радість грішну — сплямлену взаїмною кровю...

Она ходить в плащи з дріжучих закривавлених сердець —

Она ступає по спянїлих мозках мілїонів —

Она напуває ся чарою, сповненою нужденним істнованєм бездушних мас...

Она — одна велика оргїя на стипі брата...

А над нею гомонить звуком чарівного срібного дзвону могутна симфонїя — кличе:

Обніміть ся, мілїони.

Най цїлуєсь мир цїлий!...

— — — — — — — — — —

Христос зійшов ізнову межи людий і — плаче.

Плаче сльозами пісень ґеніяльних творців, сльозами-каскадами симфонії. Плаче — накликає...

»Мілїони« дають ся порвати звукови. Та не змістови..

Звук они чують, змісту не розуміють. Не слухають душами.

Душі в них глухі.

А ти, великий Бетховене, чув, слухав душею... Коли вони так почують?...

Люди всї тодї братами стануть.

Коли? чи далеко той час?

Коли сповнить ся заповітний голос великої девятої симфонії?

Чернівці, 27. XI. 1903.

Білявиночка моя!..

Був мрачний день. В моїй душі було ще мрачнїйше, в груди лежала-вилягалась чорна смута й снувала ся злющою гадюкою довкруг мойого зболїлого серця...

А ту в хатї не затоплено, а ту снїданка ще не їло ся, бо нема гроший. А працювати потреба конечно...

Та як працювати, коли пустка, пустка в кишени... Ще гірше — пустка в мозку, бо він і тільки думати вміє нині, що про хлїб насущний, що про тепло в печи, що про гроші на віддачу довгів...

Бридка — страшна — немилосерна проза!

Кидаю оком по стїнах комнати, по самій комнатї: пустка!...

Нема жадного передмету, що зміг би менї перемінитись на пару шелюгів...

Нема!... Сиджу смутний. Встаю, ходжу; розщибаю ся по пустій хатинї. Вже я й лихий на всїх і вся...

В чужому містї, сам, як палець, без гроша без заробітку, без виглядів на який заробіток —

я маю тут працювати, збогачувати мозок всяким добром, щоби колись найкрасший цьвіт принести на жертвенник дорогій вітчині... Маю працювати... Та як ту працювати серед таких обставин?... Як?...

Гей, лютий я на мать-судьбу, кровопійницю мою!...

Нї! не буду працювати для нїкого більше, лише для себе, щоби мав їсти, щоби жити! Покину дотеперішну роботу, покину ті дурні книжки, ті писаня-смарування геть підру, понищу щоби й слїд за ними замело!

По тутешних бюрах виседжує ся лежнїв багато, котрі тільки й з того жиють, що принадбають крутаниною, а зарібок добрий. Певно що добрий, кращий, як мій теперішний. Піду шукати такого зарібку. Пращайте доселїшні мої ідеали! Глупі ідеали! Я йду шукати иншихъ...

Застукав хтось у двері моєї хатини. Війшов рудобородий жид і...

І з'явилась она! Она — моя нечаянна помічниця, потїшниця, мойому серцю відрада!...

Вона — б і л я в и н о ч к а м о я!

Вдякаж тобі, рудоволосий жиде, велика вдяка, бо з тобою щастє моє прийшло, ти єго принїс...

Ти й сам не знаєш, яке добро заподіяв єси менї!...

Прийшла. Єї срібненький голосочок залоскотав моє серце так мило, як тота казочна русалочка, улелїяв єго до роскішного сну. Ясний

єї вид мов поява херувима врадував мою душу...

І в хатинці стало неначе тепліїше і голод не допікав.

За пару хвиль вигонила вона з моєї хижини і холод і голод.

Я засїв при столї і став з єї помочию працювати. Вона менї додавала охоти, любка моя золотая!

І в менї заграла, відозвала ся знову давня добра воля і знову появили ся довгі папері з нотатками, зашемріли рядками дрібні писаня, мого »чутя цьвіти« — як сказав польский ґенїй.

— Працювати буду, бо хочу працювати! — сказав я собі сильно. Хочу зростати в сили, щоби невзгода анї буря дика не збили мене з правої дороги. Горнутись бажаю до найвисших людских цїлий, до них свій ум і серце й руки радо я простягну й на рідную леваду занесу, що красне, що добре, що благородне...

Так я собі порішив.

А вона приходила до мене часто і додавала менї сили й охоти до житя...

* * *

Як то мало потреба до житя й до щастя нашому братови! Одна срібна корона — бо она се тота »білявиночка моя« — одна корона, бачите, котру тут на чужинї щодень виплачував менї єврей з переводового бюра за всякі переводи, підвела в чоловіцї охоту до житя і працї...

Відень, 3/8. 1897.

БУБЦЬО.

Пан Стефан Маляркевич, артист-маляр церковний, чомусь нині »не в сосї«. Довго — довгенько вже міряє він довжезними поженьками свою хижину при ул. Зеленій, число... котресь там, сиріч, як звали єї декотрі други пана Маляркевича „артистичне ателїє«. На його лици аж так і вибиває ся то білою, то черьоною краскою величезна досада. Вже щось дві години він так похожає по комнатї, в котрій всьо розкинене в артистичному неладї, і годї спочити йому хоть на хвилину.

Пан Маляркевич належав до тих щасливих вибранців мамцї судьби, котрим вже до колиски навіть прислала вона музу малярства і обдарувала фантазиєю, часом занадто буйною. Наш артист усе малював і фантазував. Малим хлопцем єще — коли родичі приганяли єго до книжки, до науки — він погордив такою стравою, змалював собі (в уяві, натурально!) препишний двірпалату будучности, в котрій він буяв в громадї перших силачів кисти. Виріс він (а таки порядно

виріс, »міру його, мовляв, десь загубив Творець) і пійшов до малярскої школи. Покінчивши малярскі студиї (дехто злобний шептав »розпочавши!«), вийшов у сьвіт з фантазиєю богатою, серцем добрим, щирим, що аж палало жаром любови до рідного краю, з рукою вправною до мальованя рідних пенатів. Працював, малював по руских храмах Господнїх за дуже скупеньку платню.

»Є люди й людиска« — говорять у нас. Наш маляр »мав щастє« до людисків, — а хто до них має щастє, такого вскорі знайде нещастє. Вихісновували ті людиска його добрість і патриотизм. По однім літї такої праці, заїхав зі своїми »манатками« до Львова, маючи в руках трошечки »мамони«, що єї дістав за працю тай осїв на львівскім бруку, ожидаючи tranquilla inertia, в солодкім, супокійнім бездїллю добрих людий, котрі би подали яку роботу. На дверах єго кімнати білїла візитова карточка з написом (руским!): Стефан Маляркевич, артист. - маляр. Те інтриґувало чимало спокійних на позір, а на скрізь шовінїзмом польским перенятих льокаторів каменички. Дивно їм миготїли рускі букви перед очима — і то ще в такім цивілїзованім Львові, де навіть самі »маститїйші« патриоти мали тільки польскі написи... І ждав пан Стефан, а нїхто з роботою не зголошував ся. Зголосило ся кількох псевдо-свояків, котрі трохи облекшили йому кишеню; знайшли ся деякі »жаждущії« лиця з бранжі Мельпомени, котрі — яко артисти

сцени — дуже артистично виманювали грошики від свого, як його славили, артистичного банкира. За теж і крутили вони, крутили »баки« йому! За божими продуктами в видї »житнївки« і »лємберґера« та чорних кав співали йому »во здравіє і спасеніє,« басували, що він, бач, чи не найлїпший маляр руский і пр., чого і на бичій скірі не змістив би не аби який писар. А тимчасом инші малярі-партачі, почасто мазурські мазайла, забирали роботу на рускій землици.

Серед таких то обставин, зовсїм не дивно, що наш пан Стефан вже трохи й за довго пересиджував в голодній столици. Єщеж його дещо тут задержувало, тягло неначне маґнетична підкова голку. — І хтож був тим маґнетом? — питають мене цїкаво мої хороші читательки — дай їх Боже що найбільше! — А хтож би такий? От, хороша Маня, молоденька білявиночка з голубими як небо очима — а до того ще Лящка. От що!... — Як се стало ся, що він дістав ся в сїти такої красотки, дізнаємось таки зараз

Буває хвиля в житю кождої людини, що єї чогось тужно, банно. Глядять очи на сей красний, пишний сьвіт, бачуть, як люди хорошо жиють в сїмях, овіяні теплом родинного щастя. Дуже воно приємна картина по верху для тих, що не зазнали »сладощів« подружньої чари. Такі людцї дістають невимовну жажду в серцю за тим мнимим раєм. Вільні від таких сердечних дрожінь є хиба зимні циніки, що вже не бувають »гагае aves« у нашім столїтю. Їх душі

настроїли ся до того цинїзму з причини фальшиво понятих нещасть, або ізза правдивого терпіння, якого їм злиденне житє доволї наготовило... Але наш маляр не мав нїчого спільного з цинїками, з пессимістами. Він був серцем-душею ідеалїст. Не раз, не два на свойому житячку глядав він сонця, свого ідеалу жіночого. Нераз — здавалось йому — знаходив. Та вскорі ізза якої хімери, ображеного почутя чести, відкривав на тих сонцях плями і — пускав ся шукати иншых.

Тількиж до сеї пори мав сонця з рускої землицї, а тепер знайшов собі — Ляшку.

Що вже йому не відраджували! Мовляли: »Та згляньте ся, пане Маляркевич, на свою будучність! Виж оженитe ся з тою Ляшкою, то й годї буде до вас прийти. Ви преціньпатриот, схочете в дома завести конверзацию руску, лад рускый, сьвята рускі, а тут ізза хорошої жінки-Ляшки будете мусїли змінити всьо!« Щирійші говорили: От бідна Ляшка! Вона вас не любить, бо по правдї і не во гнїв вам кажучи — мала вона вже й ріжних хороших »кібіців«, та серце вистудило ся з правдивої любови, остала лиш кокетерия та вирафінований сентименталїзм. Вона хоче вас зловити, а потому верховодити ме над вами!«

Найщирійший приятель так сказав: »Тю тю! дурню! Подивись у зеркало та поспитай його, чи ти красавець такий, чи що, аби вона тебе могла полюбити! По таких Аполлїнах, яких вона

мала, ти хиба Терзіт. Зглянь ся на свій вік! Маєш трийцять другий рік житя! Хочеш жінки — хорошої! Ожени ся з якою тихою — добрящою та відповідною твому суспільному становищу Русинкою! А то що вигадав! Вона тебе тільки для інтересу самого потребує, бо деж знайде дурня з порядним удержанєм і яким-таким грошем, щоб єї вибрав за товаришку житя? Лїпше дай випхати ся! От що!«

Тота щира, хоча трохи не парляментарно вистилїзована порада приятеля, вінчалась таким успіхом, що маляр схопив »мальшток« і скочив з ним на свойого приятеля. Мав він щиру охоту »смальнути« свого дорадника, але в послїдній хвили втихомирився і сказав: »Е, проч з такою порадою!« Погнївали ся два сердечні други, що як Кастор і Полюкс були нероздїльні. На всї поради, відмови — мав своє тверде як скеля слово: Я так хочу! Дивіть, преціньже неодин з руских патриотів подружив ся з Ляшкою тай гаразд йому живеть ся! А чи не один богослов женить ся з Ляшкою, а преціньйому добре! У нас врочім вже така мода буде незадовго, що всї Русини будуть женити ся з Ляшками, а Ляхи з Русинками — ну, і буде тут залежати від спосібности осіб, куди перехилять ся побіда, сиріч, котра бесїда буде »урядовою« дома!

От як відтинав ся пан Стефан. Здивує ся дехто і скаже: Се пуста вигадка без підстави! Бо якжеж пак сей маляр з патриотичними поривами міг нагло так змінитись? Се ненатураль-

ність! І критик понищить на шкамузь моє невинне оповіданє. Та гов! мої панове! Ви чули, як то говорять: Пропав чоловік, нї за підлую собаку! Чи одногож ми такого бачили, що йому любов глузди повбивала? Таких же повнїський наш божий мір. До таких належав під пору своєї тої любови наш пан Стефан. Давнїйш бувало залюбив ся тай або любка сама дала відправу, коли їй вже уприкрився один »амант« (тепер в модї більше!), або він сам покидав одну -- побачивши другу, кращу. Ой, таке то малярске тєє серце! Він більше кермував ся часом почутєм естетичним, котре казало йому любити те, що з верха красне. Тепер же очарувала його Ляшка, дарма, що божив ся, нїколи не полюбити Ляшки. Дивне диво скоїлось. Самохіть летїв у пропасть. Але на щож були приятелї, котрі так часто поживились у трапези щедрого маляра. Вони то придумали хімерну штучку.

Був у пана Стефана песик, любе сотворінє, Бубцьом його називали. Що за штукар вам! І »переплїтаного іти« вмів з паном і на »покуту« ставав, коли провинив ся: і боронити — не давати пана рушити — знав;і » покохав« нераз пана за шию, коли той звелїв. А як танцював хорошо! А як ходив »в коло« з сиґаретою в зубах! Чудо не пес, кажу вам! За теж отримував »порядочний» харч з рук (а радше з миски) сторожихи Енджейової, за котрий платив наш артист 80 кр. а. в. місячно. Наш ар-

тист любив свого песика надівсьо. Хто Бубця вдарив, його вдарив; Бубця хто образив яким нїкчемним словом, — значить посрамив його Алеж бо чи не стояла така артистична собачка тільки чести?

І у панни Манї, любки пана Стефана, був песик-пінч, Амором його кликала. Бридка то була собака той Амор: і штучок не знав і не був милий зовсїм. Все ж таки панна Маня пестила його своєю дрібною ручкою і любила надівсьо у сьвітї. (Кріпше навіть, чим маляра—натурально!) Про все тее знали приятелї нашого артиста і длятого намовили маляря, щоби пішов до своєї голубки по полудни з дорогим Бубцьом. От він так і зробив.

Вистроєний »на послїдний ґузик« (хотя се не артистично!) прийшов пан Стефан до своєї убожаної — Бубцьо в слїд за височенною фіґурою пана.

— Цїлую ручки панни Манї! — сказав він увійшовши до кімнати. Панна була сама. Мамця пішла десь, щоби не перепиняти донечцї в ловленю жениха.

— А, як маєте ся? Здорові були! — сказала по польски панна Маня і зі спорою дозою кокетериї подала йому свою ручку, котру він пристрастно уцїлував, за що дістав погрозу малим пальчиком кокетки.

— А як там здоровлячко моєї панї? — спитав (натурально, що по польски) наш маляр.

— Дякую, я здорова. Але що бачу? Ваш

песик! Ц'каво, дуже ц'каво виглядає, подібний до мого...

— І штучки уміє хороші, — додав маляр.

— Та мій уміє де-що, але не хочу його мучити... Прошу, сїдайте, пане Стефане... Дивіть ся, як мій Амор знову коло вас крутить ся... він все так... о, сїдає вам на колїна... Е, нї! непокоїть його той гість псячого роду, він все за ним глядить...

Амор мав бридкий звичай: кождому гостеви садовив ся він на ноги. Ізза самої чемности зглядом дрібненької господинї мусїли гості зносити тую собаку. Наш маляр, хотяб дуже хотїв позбути ся такої приємности, тож не міг, бо заподїявши паннї неприємність, утратив би ласку, о яку йому ходило. Ба, але Бубцеви зовсїм о тую ласку відай не ходило. Від самого початку слїдив він пильно, а навіть гнївно за рухами свойого неприятеля. Він бо відай побоював ся, щоб єго племінник не став йому небезпечним соперником в ласках пана. Колиж Амор добре таки усадив ся на ногах маляря, став Бубцьо грізно ворчати, а опісля й голосно підбріхувати. Панна Маня сьміяла ся, маляр був вельми утїшений.

— Амор, Амор — п'ф! Бубця! піф! — і вказала рукою на Бубця. Амор скочив і хопив Бубця за шию. Але зручний Бубцьо, повний самоповажаня і самосьвідомости, вирвав ся зручно противникови і схопив його за горло та кинув об землю. Розпочав ся страшний-страшний

песячий бій!... Бубцьо ворчав, Амор болїсно дзявкотів.

— Марш, Бубку! марш! — крикнула панна Маня і метнулась до псів. — А ви чого стоїте гей бовван! Ваш паскудний писко заїсть мого Аморка! Ну! Відженїть його, а то посїчу!

— Панї міркуйтесь! — крикнув маляр, заграла в нїм та взбурилась артистична кров.

— Чого стоїте, кажу вам! — кричала панна. — Таж писко зажере мого! — і прожогом кинула ся на Бубця з парасолем в руцї тай стала частувати побідоносного песика по хребтї. Песик відбіг, сховав ся за пана, котрий стояв розярений »яко лев рикающий«, а високий »яко колюмна грецкая« на серединї кімнати. Амор станув тепер на ноги і дзявкаючи страшенно, вив ся коло стіп своєї панї.

— Де той поганий писко? Де він? — кричала панна.

— Міркуйтесь панї! ваш зачепив, мій не винен!

— Неправда, ваш зачепив мого Аморка!...

— Алеж нї, Аморко Бубця — кажу вам панї!...

— Алеж нї! Аморко Бубця зачіпив! — кричала панна, не стямившись, що сама проти себе говорить. Досада єї доходила до краю.

— Як можна з такими мерзенними псами ходити і то ще до панянок — на візиту!

— Панї! мій пес не мерзений! Впрочім — моє поважане! — сказав він, вхопивши за капе-

люх, — ходи Бубцю, нас тут не треба! Поважанє!

— Ідіть, ідіть! Ви, а Бубцьо — всьо одно... кричала Маня.

— Ви самі — Бубцьо!... крикнув відходячи маляр, позабувши відай, що иншою порою не зробив би такого порівнаня на некористь свого Бубця.

Вийшов. І ось тут його знаходимо, як проходжує ся, щоби успокоїти розгулявші ся нерви.

Так ходив він довго довго. Від часу до часу станув на хвилину, дещо собі пригадував. Часом глядів на порозвішувані образи, що ждали божого милосердія. Гнівив його манекін, що стояв в кутку. Котрийсь з другів уставив його в якійсь поетично-фантастично-патетичній позї. Він часом подобав нашому артистови на Єремію, що стояв над купами безладно розкинених паперів, взірців, кистий і фарб і немов голосив. Часом здавалось йому, що він глузує над ним. І розбити хотів його гнівною рукою, та пригадав собі, що манекіни коштують грош. Ох, той материялїзм!...

Аж тут: пук! пук!

Прошу! сказав маляр. Ввійшов його щирий приятель, з котрим був їзза Мані погнівав ся.

— Здоров був! — сказав до маляря. — Не гнївай ся, що приходжу! Єнджейова казала

менї, що ти сильно »зіритований«. От я й прийшов. Гадаю, не вигониш!

— Спасибі за память! — сказав маляр і простягнув до друга руку. Опісля розповів усе, вилляв своє серце.

— А жаль тобі за нею? правда що нї? Слава Богу, що так сталось! Ей Бубцю, Бубцю! ликуй зїло! Не знаєш, »кое благо сотворил єси!«

А Бубцьо кивав фостиком, немов розумів, якого славного дїла довершив нинї.

Маляр крикнув: Бубцю, в коло! — І Бубцьо став танцювати.

А маляр приспівував:

Ой не ходи котутику на мою петрушку,
Бо я тебе когутику заріжу на юшку.
Зарізала, зарізала та не мала соли,
Взяла його за хвостичок, викинула псови.

— Славно, славно! Бубцьо! — кричали оба.

— І »бі столкновеніє веліе!« — сказав сьмючи ся приятель!

— О! більше такої дурницї не зроблю і десятому заказувати му — сказав маляр і оба пішли до свого »касина« (була то звичайна кнайпа), де вже їх ожидало більше товариство.

Львів, 1894.

„Чорна смерть“.

В самотній, душній комнаті лежить він у тихім ожиданю єї — смерти. Коло него сидить одна сестра милосердя. Нїкого більше. Перед самотною комнатою ще одна пуста, по нїй похожає друга сестра, молячись. Перед домом — віддалїк — ступають два сторожі, вважаючи, щоби нїхто не переступав границї зазначеної линвою, бо там — у тім душнім просторі повіває білою хустою мара смерти...

Хорий глядить півотвертими очима на сьвіт — радше на понурі півтїнки комнати. В мозку засьвітила память своє лучиво і приводить йому образи минувшини й того, що з ним склало ся...

Далеко — на східнім півдни — велике, гамірне місто. В йому жалібні киреї — у здовж, у шир... Чутно плач, охи, стони; слїдно на людских лицях переляк. Метушня, біганина...

«Чорна смерть» іде, пошесть, пошесть!...

Сотками людий денно пожирає розрите, темне лоно землї. Нї прощати ся їм, нї зложити послїдного поцїлунку на устах дорогих осіб —

лише вмирати, як найскорше вмирати і хто в землю, хто в огонь... І попелу їх не ткнути, бо в йому, як пекуча іскра, укриває ся зародок смерти; бо з попелу воскресає вона як фенїкс і нищить, нищить...

Проміж хорими ходять люди. Чужа їх мова, чужий обичай тай убраньство дивнеє: довгі полотняні, білі загортки, политі сильно воняючим плином, голови в круглих масках з великими отворами очними — се щось немов у морских нурців — і в устах тай під носом вата.

Глядять тоті люди на хоробу, на смерть бідаків, нахиляють ся часта над ними й записують щось у книжочках, що їх носять зі собою.

Хиба се помічники «чорної смерти«?...

Нї, се вороги єї — се лїкарі!

Зїхали вони сюди з далекого, цивілїзованого Западу, побачити страшну переможницю, пізнати єї з близька, розслїдити єї силу, розглянути ся в єї оружю, а потому вернути до своїх країн зі щиптами єї страшної, пекольної отрути — щиптами так дрібними, що не догляне їх людске вільне око — розібрати ті щипти з помочию усего арсеналу ума, людскої мисли і станути грізно — оборонно до борби зі страшним неприятелем за житє мілїонів веселих і смутних єствств, за всю людскість...

Се шпіони людскости в таборі престрашного ворога...

І він межи ними...

З якими він надіями вертав над синій Дунай, у веселу Віндобону! — — —

* * *

На лици хорого лїкаря заблис усьміх, як сьвітильце в далекому просторому полю в темну ніч.

Сьвітильце те згасло незабаром.

Він згадав, що через него дмухнула смерть злюща — тота «чорна смерть» — поломінь життя молодого чоловіка, що міг довго тїшити ся житем і мав для кого жити.

Як се «через него»?

А так! В домі хорих він мав свій віддїл і свої комнатки; в них зберігав посуддя зі страшними прутнями, тими щипгами великої сили «чорної смерти». Ту він робив свої досліди з тими прутнями, вщіпляючи їх в крілики, миши і т. п. і тут мав доступ помічник-слуга. Через те він відай заразив ся і почув страшну руку хороби.

Правда, що слуга той не зовсім слухав приписів лїкаря, не вмивав рук сильним розчином карболю й тому багато сам провинив ся, але все таки тому виновата була его погоня за знанєм, за помочию для людий...

От і до чого ти причинив ся, молодий, необачний.

Молодий слуга вмер, а вороги крикнули: Доктори, лїкарі нанесли нам чуму в місто, в край! Каменем на них!

Вмер слуга, хотяй він доглядав єго сам, пильнував, як ока в голові. По смерти обдрапував сам стїни комнати, в котрій слуга сконав, щоби смертоносні прутнї зницити, забезпечити людям житє. Та собі єго не забезпечив. Лїг на постїль, щоби з неї не повстати більше. Він се знає, що даремне жив, що не знайшов оружия на страшного ворога — і тепер єго ожидає в цїлій нагій своїй безсильности. Як тільки поклав ся в ліжко, знав, що за чотири або пять днїв розпрощає ся зі сьвітом і всїм, що миле, дороге і до чого душа і серце рвало ся...

Молодий товарищ з недавної виправи на ворожу пошесть, вірний друг єго доглядає. Але й він сам мусить знати, як се вона — тота «смерть» — творить своє дїло. Він на собі студиює силу єї руки...

А там над столиками похилені поважні голови — там у редакцийних бюрах в містї — ведуть страшну війну, а кличем єї: доктори, лїкарі принесли нам чуму! Каменем на них!

Не бачать, як рік-річно гинуть люди від проб оружия, зготованого на людску смерть, на велику різанину сьвіта, і не кричать: Приносять нам рушниці, гармати, ножі, кулї! Каменем на них!...

Але він хорий, не чує сего страшного бою, не знає про нїчо. Безпамять розпостерла над ним свої понурі крила...

* * *

В самітній комнатї чути стукіт. Хтось мішає спокій хорого. Ба нї! Се вірний, дорогий приятель збиває ёму домовину...

Подали єї сторожі дверми тай утїкли самі. А він вкладає дорогого товариша в домовину, підкидує трісок і гиблївок, обкладає ними тлїнні останки, збиває домовину до купи, щоби добре, кріпко тримала ся...

От і прислуга для товариша!

Ви чули повістку, де повідає ся, що впав юнак в зеленому полю, а вороний заржав сумно і ямку-могилу свому другови-чоловікови копає?... Яка сила болю мусїла бути в тім інстинктовім дїланю нїмини!...

А яка може бути сила болю в того чоловіка — з чолом блискучим мислею — в того сотворіня, богатого в найширшу скалю відчувань?

А ще тодї, коли збиває домовину другови по серцю, по трудам, по любови знаня і людскости...

В послїдне дмухнув душний воздух на мертве лице молодого лїкаря, що не міг побачити сльози в оцї друга над ним похиленого анї почути плачучих з віддалї рідних своїх, нї прочитати: Каменем на них!...

В день 25./X. 1898.

„Madame sans gêne“.

(*Образець по настрою*).

— —

Нині я був неспокійний: родинні невдачі — там далеко в малім провінціональнім місті — гризли, їли мою грудь, сушили мисль.

Староболгарска граматика не хотїла лїзти в мозок, читанє не вбивало смутних дум.

Я вийшов погуляти на сьвіжий воздух, коли він у Відни може взагалї звати ся сьвіжим. На Леопольштадт звертаю, де долїтають до мойого слуху нїмецкі слова з таким наголосом, з таким виговором, що його позавидувати може перший-лїпший єврей моєї тїснїйшої вітчини. Здаєть ся менї, що я в Бродах, в Галичинї — отже трохи межи своїми. Тільки — тільки озираюсь, чи не побачу сумного, заклопотаного лиця мужика або стуманїлих очий бідака-маломіщанина.

Ось і Пратер... „Tristium Vindobona“ забавляє ся, як вміє і може. Будна днина, а до того й студена, вечір мрачний, вогкий — не богато тут публики „добірнїйшої“. Але синів Марса

і дам від жидівских бахорів тай ще инших дам ріжного званя і „без занятя“ — велика сила.

Карузелї працюють, їх на ворні орхестри (звичайні катаринки і великі самограючі орґани) вигривають фальшиво всїлякі віденьскі куплєти, що силою гураґану ширять ся звичайно по наддунайскій столици, співають ся біднїйшою, робучою верствою і пяними панками — а по якімсь часї тихнуть, гинуть і вяне вінець слави на чолах їх творців...

З моєю вірною товаришкою — грубою палицею — се домашний плід, сьвідоцтво нашого промислу! — ступаю з моїми тяжкими думами. Дальше і дальше... Там, де не сягає ґамір нї сьвітло влїзливих лїхтарень... Там, де чорна — таємнича — відражаюча пітьма, що падає страхом на веселих міщухів. Чорна вона, як мисли тих, що єї шукають і в нїй обертають ся; страшна, як їх ремесло... Вона чиста й — крівава... Я єї шукаю нинї, може достроїть ся до мойого смутку... І з нею менї добре... Та не довго... ще хвиля... хвилинка і остогидла менї тота пекольна темнота... Нинї порожнеча в нїй витає. Моя мисль не заповнює єї нинї марами, що стрясли би моєю істотою...

Вертаю до сьвітла, пискливої і фальшивої музики, до сїрої товпи, до руху, житя, великоміского гоненя за купними ідеалами...

Вже пізна година. Треба летїти домів, бо инакше виросте у сторожихи претенсия, а се за тяжко на мою слабу (звичайно руску) кишеню.

Вертаю. Таки то не даром Господь прилїпив в часї сотворення чоловіка ноги! Яке добро: наш брат погуляв і витряс потрохи смуток, розсїяв по віденьскім каміню. Ну, тай Пратер також на щось придав ся: карузелї і фальшива музика і вояки і „дами“ і — все...

Ага! От, старий знакомий пригадав ся! Він мене, сердега, давнїйше так часто відвідував, тепер рідше і не з такою сердечностию. Але все не опускає, все таки причвалав він— бодай його! — голод..

Нинї маю чим повитати його — в кармані дзвонить пару шелюгів. Вступаю до мого склепаря. (Він не направду „мій“, тільки в мойому сусїдстві — най нїхто не думає хибно!) Склепар витає, як за добрих днїв (значить, по першім!) Але я спішу ся. — Дайте менї!... О Господи! о святий Николо і мій ангеле опікуне! От і солодка, сердечна і така многобалакуча красша (акт чемности зглядом дам!) половина мойого склепаря.— А як маєте ся, Herr Doktor? — повідає. — А що там нового чувати?... а чи чули про убийство на третій улици від нас?.... А дївчина з другої каменицї — Анна — тота біла — румяна — що то все до вас сьміяла ся — ну, тота товстенька — ну, вважаєте, вона отруїла ся і то чим отруїла ся — згадайте — сїрничками. Так є — головками від сїрників. А якже!

Стою як на шпильках, слухаю побожно, многотерпеливо... Чи ще десята не бє?... Нї, я-

кось — дай їй Боже здоровлє! — не бє, має милосердє... Преціньь раз дістав цукор, сир і ковбасу (карман мав нині важний голос!) і дуже низько поклоняючи ся, утїкаю зі склепу. За мною гонить високий дишкант склепарки, переслїдує прощанєм: gute Nacht! Adieu! Empfehle mich!.. Вже не чути єї! А то — борони Боже!— залюбила ся в менї баба, чи що?...

В кабінетї споруджую чай. Сїдаю до читання фейлєтона „Буковини“ і стараю ся вислати божі дари в призначене місце... Як то приємно мати — коли треба — у себе ковбасу і сир і цукор і чай! Отже на першім пляні ковбаса. Розвиваю папір, що обтулив єї принадний вид.. Ого! На папері образ! Женщина в богатім платю... Якесь знакоме лице... Де я єї бачив?... Хто вона?...

Під образом підпис: «Олена Х... яко Madame sans gêne...»

Так, знаю єї тепер... Приглядаю ся єї лицю. Так — ті пристрасні черти лиця, сей кокетний погляд артистки знаний менї не тільки з театральної дошки, але й з купецких вистав. Тут бачив я єї в усяких уборах, в усяких позах. Фотоґрафи, рисівники, малярі заробили за неї, за єї гарну постать не мало гроша... Але не все лише від неї...

Добре єї знаю, тоту артистку з божої ласки...

На гадці снує ся історія єї житя, яку вичитав в літературно-артистичній часописи, а далї й почув у столици.

В місяци, в котрім замовкає соловейко — в пору кохання і горяча — уродила ся вона в малім нїмецкім містї. В пятнайцятій весні своїого житя вже була на сценї, незабаром збирала богаті лаври і — золото від дирекций театрів, від почитателїв єї таланту і красоти.

Грала ролї веселих — наївних коханок. З перед сьвітла кінкетів перенесла сю ролю і в своє житє. Знала єї добре. Вистудиювала.

Любили ся в нїй великі люди суспільної гієрархії, на голові деякого з них блищала корона.

Насичена славою в своїй вітчинї — приїхала шукати триюмфів над синїй Дунай.

Знайшла їх і приступом здобула собі серця вибагливої публики.

Своє серце віддала — комуж би? Хто зрозуміє артиста скорше, як не самаж артистична душа?

Віддала серце і руку товаришови в сьвятинї Мельпомени.

Перед Богом, перед сьвітом стала єго дружиною. Перед вівтарем власних сердець присягли на вічну любов. Обоє присягли...

І нїхто не сьмів розірвати ланцухів, що їх вязали. Нїхто!...

— — — — — — — — — — —

Чи вона не знала, що в єї серцю мешкає лихий демон пихи, охоти присьвічуваня блеском дорогих алмазів, вуж-сатана, що вигоняє прародичів з раю?...

Прикро стало їй, що неначе відчужили ся поклонники, хоть они все були. Але вони не слали богатих дарів, вони не сипали підлесних слів, не приближували ся до єї будуару, не слали Амора до неї від себе в залицянки...

Спокійне житє — брак блеску — брак любовних авантур — заказаних овочів — пустка!

Отже треба самій притягнути когось... Силоміць — коштом спокою власного серця, коштом своєї слави і його — мужа слави і — власним стидом. Побіда! Побіда!... Блеск, богацтво — все те мусить прийти, вона сего хоче...

Зловила в свої сіти жида — хоровитого, нелюбленого у сфері, до якої належав, але богатого банкира, що трясе біржами, титулованого, декорованого заслужено й незаслужено...

Прекрасні конї, блискучі повозки, послуга в лїбериї, підплачені дитирамби в пресї — все те її...

Заплатила їх власним стидом, прелестями і щастєм серця, що для неї било...

Набаб посїв усе, його низьким гонам і чванковатій вдачі було сего треба...

А там біль — зломане щастє і — прозаічний конець сумної істориї — розвід...

— — — — — — — — — — — —

Про тоту історию знає сьвіт, та своїм звичаєм мовчить, а коли й воркне, то се нї трохи не мішає великоміскої ідилї щасливої пари коханців... А вона тепер славлена «Madame sans gêne»!

— — — — — — — — — — — —

Нинїшна ковбаса менї не смакує. Тьфу! Мав же би мій жолудок так нагло зіпсувати ся? Я син народа, що має здорові, струсині жолудки!...

Химерна думка!... Тота ковбаса зі зьвіряти — нїхто не заперечить. Ми єї споживаємо, не чуючи відрази нї жалю... Зьвіря!... Чиж тота зьвірина богато ріжнила ся від тієї красної — блискучої — усьміхненої ляльки?...

Очайдушна думка! Грішна тота уперта думка!...

А преціньо она, тота животина, догоджувала своїм інстинктам так, як могла і о скілько могла. А тепер нам служить — мясом...

А тота красна — всьміхнена — не служить собі і — собою?...

Нї, се несмачні помисли — дикі — нездалі — грубі... Їм...Але ковбаса таки не смакує...

Відень, 21. XI. 1899.

Довірочна нарада.

Землякам у Відни — присьвята.

Члени товариства «Купа» дістали від свого завідателя запросини на довірочну нараду, що мала відбути ся о 7. годині вечером в ресторані «під зеленою козою». Вже десь коло 8. години сего дня стала заповнювати ся простора комната ресторана прибуваючими членами, а $^1/_2$10 ої почалась нарада: отже зовсїм точно.

Тимчасовий завідатель приспаного невзгодинами та внутренною борбою товариства «Купа» відкрив збори ось якою промовою:

«Товариші! Нинї важна, уважаєте, епохальна у нас нарада. Се бо рішаєсь нинї, уважаєте, чи наша «Купа» має остати й на дальше «Купою», чи має, уважаєте, щезнути з лиця землї. (Чолоси: Го! го! «Купа» буде на віки «Купою»!) В тій справі прошу забирати голос. Дневного порядку не приписую зовсїм, бо гадаю, уважаєте, ще порядним людям не треба приписувати порядку. Отже й станемо обговорювати нашу справу без порядку. Хто з товаришів зголошує ся до слова?»

Товариш Петровский встає, «кріпить ся» вином, відкашлює, обтирає уста серветкою і говорить:

«Панове! Я уродив ся в році... в році 1800, — чекайте не перепиняйте-бо, коли я говорю — слухайте! — в році 1849, отже памятаю не одну важну подію в сьвітї. Тому то й думаю, щоби ми роздумали над тим, чи ми можемо думати про задуману думку відреставрованя нашої «Купи»... (Голоси: Рация є! славно!) Отже по тій резонній причинї на основі того всього, що тут будемо думати, я думаю, що по моїй думцї було би добре кинути думку про відреставроване «Купи», а звернути ся до гадки заснованя нової «Купи». — Панове! я ходив до рускої ґімназиї і вмію говорити по руски, длятого не можу згодити ся на те, щоби ми відкидували всяких членів, котрі суть неприхильними нашому народови і бажали-б єго спродати. Нам не ходить о те, кого ми маємо у себе, лише о те, щоби ми мали! (Голоси: славно!) Тому то я не можу згодити ся на се, щоби засновано нову «Купу» і ставлю внесенє на заснованє иншої «Купи»! Я скінчив».

Настає «сензация», опісля крик «славно» й оплески. Завідатель дзвонить, щоби було тихо; більшість членів виймає й свої дзвінки, принесені з дому, й дзвонить також.

Завідатель кричить: «Панове! тут нема похорону, щоб ви тут видзвонювали! Втихомиріть ся»!

Член Дубовеньский: «Але тут загальні — довірочні — сьвітлі збори«!

Член Грицьків кричить: «Вільність слова! Ми в конституційній державі, ми Русиии, а не якісь Китайці»!

Член Байкевич: «А ви Грицьків, не говоріть тут про китайский чай, тілько мовчіть! Розумієте«?

Член Дубовеньский: «А ви Байкевич не перепиняйте, най «мовця» говорить!» Сказавши тоті мудрі слова, паде в крісло.

Предсїдатель: «Панове! Бачу, що я не можу до вас так добре дзвонити, як би треба, тому уступаю з мого місця і пропоную тов. Пястуковского предсїдателем нинїшного збору. Він потрафить лїпше дзвонити, голоснїйше кричати й енерґічнїйше накликувати до дневного порядку,

Голоси: «Йосифович най буде предсїдателем»!

Предсїдатель: «Але-ж, панове, змилуйте ся! Тов. Йосифович така сама сметана, як я. Хто хоче, той нас і злиже«!

Голоси: «Пястуковский най буде предсїдателем! Всї за ним»!

Підносять ся в гору руки з виїмкою руки члена Біляка, що сидить і міцно над чимсь роздумує.

Пястуковский сїдає на місце бувшого предсїдателя, сей на єго. Голоси: »славно»!.

Новий предсїдатель дякує за таку гарну почесть і говорить дальше так:

«Нинїшна справа є дуже поважної натури, тому трактуймо єї розважно, зі строгою консеквенциєю. Я буду старатись уважати, щоби хід нинїшного збору приноровлював ся зівсїм до наших потреб. Справа нашого товариства є частиною национальної справи загальної.

Член Грицьків: «Ми не маємо нїчого спільного з загальною справою, наша «Купа» є специяльна»!

Предсїдатель: Пане Грицьків! Я тепер говорю, — ви слухайте, своє мудре слово скажете опісля... Ходить тут о те, щоби зажадати рахунку від людий, що вели наше товариство, довели єго до погибелї моральної і материяльної...

(Член Байкевич: «Покрали гроші! зрабували нас!) так, так... отже ми з ними довжні станути до ока і запитати, яким правом тоті панове, ставши у керми товариства, заподїяли єму таку кривду, а потому відцурались і виступили. До тепер они не одержали абсолюторії зі свого урядованя, тому мусять скликати загальні збори і здати перед нами рахунок зі своєї дїяльности В тій справі відкриваю дискусию... член Полякевич має слово!

Член Полякевич говорить: «Панове! Тоті, що покрали — се нужденні злодії! Їх всюди пятнувати як таких, але я не згоджую ся на те, щоби против них виступати. Се дуже чесні лю-

ди! Тілько належало їм дивитись у руки, а тодї з певностию були би не вкрали нїчого! Я сказав».

Предсїдатель: »Член Байкевич має голос»!

Байкевич: «Я вже тринайцять разів просив о слово і єго до тепер не отримав. Через те я не міг сказати дуже важної справи! (Голоси: Скажіть же тепер! просимо!) Я тепер вже забув, (голоси: шкода!) але скажу, що я був не в однім товаристві і знаю, що то значить мати голос».— Сїдає.

Член Дубовеньский говорить без дозволу. «Хто патріот, повинен спомагати рідну торговлю. Я маю склеп з вудженииною і мене повинні земляки спомагати. А хто в мене купує? От хиба лише тоті люди, проти котрих ви і я нинї стаємо за знищенє «Купи». Тому я рішучо застеріа ю ся проти повставаня на тих людий»!

Предсїдатель дзвонить і кричить: «Тишина панове, говоріть уже раз порядно, розважно, до річи»!

Член Грицьків: «Я чув, що у нашого давного голови і єго помічника устроєно гарний бенкет, на котрім не було нїкого з нас. Чому? Бо нас не запрошено! А як треба їм було «гоноріе», то й липли до нас. Тому я ставлю внесенє, щоби їх покликано до одвічальности (голоси: за той бенкет?) і друге — щоби уложено плян відреставрованя нашого товариства, котре — вправдї непотрібне — але—але—ну, оло для нас ладне!

Крики «славно».

Член Йосифович: «Товариш Грицьків сказав несподївано мудре слово, одиноке сего красного вечера. Я прихилююсь до него зівсїм»!

Предсїдатель: «Хто ще забирає голос в тій справі»?

Голоси: »Всї, всї, всї»!

Предсїдатель: «Але-ж, панове, се-ж ще не голосоване! Питаю: — хто забирає голос?

Крики: »нїхто, нїхто»!

Предсїдатель піддає внесенє члена Грицькова під голосованє; внесенє переходить одноголосно.

Предсїдатель дякує членам за такий живий удїл в сегоднїшнім зборі, за мудрі наради; хвалить тактовне поступованє членів «Купи» і затираючи з вдоволеня руки, сїдає на крісло й допиває останки пива.

В сїй части встає один з членів «Купи» і деклямує нагодовий, дуже гарний стишок, що кінчає ся словами:

«Різник вола най ріже, а клїнїка трупа —
а наша славна „Купа“, буде вічно... купа»!

Грімке «браво» й «славно» заступають поетови лавровий вінець..

Відень, 14./4. 1889.

Пролєтар.

(Образець з улиці).

Се новочасний пролєтар веселої наддунайської столиці. Образ єго знайдете в кождім підручнику до натуральної історії з низшої ґімназії.

Числять єго до четвероногих.

Богато з єго родини зажило в добрі, то і вигляд їх змінив ся. Одна частина їх буває звичайно малого росту, з коротким волосєм відзначає ся слабим розвиненєм того місця, котрим їсть. Тота частина має велике щастє до сальонів богатих дам і панів. Спить у паньских покоях, вдихає запашну воню дамских будуарів, пересичених наскрізь всякими парфумами. А найбільше вже подобають ся ті божі сотворіня старим, повялим красуням і вдовицям. Харчує ся всякою стравою, починаючи від білого хлїба, добірної вудженини і печених умисно в тій ціли медівників, аж до цукорків, подаваних білою, пещеною ручкою.

Визначає ся полохливостию, браком відваги і частим занепадом на здоровлю.

Друга часть — то сотворіня рослі, спашені, як воли під заріз. Перебувають найчастїйше в холостяцких комнатах, де величає ся їх поважнозвучним іменем „Льорд“, або пригадуючим трояньску війну „Гектор“, або ще инакше. Страва тої другої частини так само добірна, як і в першої, тілько вимірена відповідно єї силї і ростови.

Оба тоті роди живуть — як сказано — в добрі, в розкоши.

Про те не знає, або коли знає — то недокладно — наш пролєтар.

Але він знає добре те, що ранїсїнько має встати і, не умившись прилично, забирати ся до склепового візка, до якого єго припинає двоногий пролєтар, що в натуральній істориї носить імя чоловік, homo sapiens.

Той другий — двоногий пролєтар, як надїлений ласкавими небесами даром глибшого думаня, є пролєтарем, що кермує візком, инакше сказатиб — дає напрям дорозї, котрою мають оба розвозити річи склепаря, фірми; той перший має тілько тягнути. Більше нїчого...

Біжить, котить ся візок по міскому бруцї. Четвероногий пролєтар підбігає весело, тягнесь єму дуже легко, бо сили ще сьвіжі.

Від часу до часу підгукує собі — може побачив другого такого самого пролєтаря, доброго знакомого, покиває на здоровканє тим членом тїла, що зове ся у него хвостом і бі-

жить дальше. Звичайна робота і звичайна монотонна пісня.

Хотя монотонна, але сильно голосна, бо четвероногий пролєтар сильнїйший від своїх перших і других згаданих свояків: ріст у него середний, товщі нїчого, все мязи — вироблені, сильні — загартовані на спеку і холод...

Час до часу втихне туркіт візка, він остановляє ся перед склепом або заводом, в котрому складає ся частина везеного товару. Двоногий пролєтар підкладає свому четвероногому товаришови яку стару шмату під необуті ноги, сей лягає, відпочиває і — думає. Хибаж він має про що і хибаж він може думати?

Думає по свому: чи довго він тут відпочине; чи далеко керниця, щоб охолодила зимною водою єго майже горіюче тїло; чи далеко обід; чи єго двоногий товариш не зіпсує собі під вечір гумору і чи не стане єго поганяти копанцями в бік, як дїє ся майже що дня?

Над усїм тим роздумує голова пролетаря.

Другий пролєтар вийшов уже зі склепу. Женуть дальше. Візок трохи лекший.

Сонце пече, бо горяче лїто. Наш пролєтар вихилив з рота язик зовсїм безженадно. Він знає, що тим чином позбуває ся краплистого поту.

Біжить дальше. Ось на щастє кирниця, що при нїй трамваєві слуги напувають коний. Двоногий товариш здіймає скопець з візка, набирає

води, дає четвероногому пити. Ах, з якою любовю хлепче він тоту воду!

Вона переливає ся так приємно спаленим горлом, біжить до кишок. Цїле тїло огортає солодкий холод..

І ще раз набирає добрий товариш повний скопець води — хлюсть! Бррр! потекла по всьому тїлї пролєтаря, охолодила... Дуже, дуже мило...

Злюще сонце злизало незабаром своїм пекучим промінем-язиком тоту благотворну холодність з єго тїла.

Але він про те не дбає. Ось-ось те місце' де їх ожидає спочинок і — обід. Так — він добре знає се дороге місце. От вони вже й тут. Товариш-чоловік вступив у шинок, з котрого чути голоси заїдаючих обід і сопух напоїв. За хвилю виніс у ринцї (яку вони все з собою возять як дуже потрібну в дорозї посудину), повно саламахи зі шкварками.

На! обідай!

Четвероногий пролєтар працює язиком, горлом і хвостом, котрим покивує з вдоволеня... Коло него працюють так само инші, ту їх спільна стация.

Преціпь то таки добре мати такого папа, що дає їсти, — гадає четвероногий пролєтар. —

Правда, що робиш і робиш, аж кости гнуть ся, але в иншіх і того не має! І обід і вода і спанє — се-ж просто сама прелесть!...

Товариш на двох ногах зїв свій ґуляш, випив пиво, запалив циґаретку і вийшов до свого товариша на дворі. Сей полизав єму руку, подякував чемно за обіг і — гайда! в дальшу дорогу...

Вечеріє. Оба пролєтарі сильно примучені Двоногий пролєтар лютий на четвероногого за те, що і сей умучив ся. А сей бідачиско тягне, скілько змога. Навіть цїлий божий день бігати було би тяжко, не то ще тягнути напакований віз. Гай, гай! Але мусить...

Починає ся звичайна істория: штурканє, копанє ногами...

Четвероногий пролєтар не віддає рівною мірою. Він сего не робить нїколи, він тільки скавулить. Навіть укусити не може, бо каганець на зубах...

Єму не вільно встїкати ся навіть.

Сей шпорт полишає він своїм щаслившим «фамілїянтам».

Він звичайний здоровонервний, многострадальний, маломовний, майже опущений пролєтар...

Цїкавий вид!

Склеповий візок — звичайний собі. При ньому запряжений четвероногий пролєтар. Другий пролєтар сидить на скраю хідника — спітнїлий, блїдий...

Нарід снує ся хідником за своїми справами гонячи; дехто погляне здивований на сидячого,

більшість не звертає на него уваги. Се хорий послугач склеповий.

— От менї й конець незадовго, — думає бідака, — хорий я, хорий! Жінка.. дїти... Шкода сьвіта, шкода! Не нажив ся...

Потускли очи, згасло послїдне сьвітилце гадки «шкода сьвіта! шкода 30 зр. місячної плати, шкода«! Повернув ся боком, прилїг до запорошеного хідника, сам одїтий порохом... Гавкнув єго товариш при візку, порушив ся нетерпеливо, звернув ся до свого керманича, шарпнув за витертий рукав, ще раз загавкав, заскавулїв, відтак став гірко-гірко вити...

Вив, вив, вив...

Застановила ся товпа прохожих, приступив сторож публичного безпеченьства.

Двоногий пролєтар не жив...

А сей усе ще плакав своїм жалібним тоном.

Неживого взяли на ратункову стацию, живого пролетаря з візком — на полїцию, а звідтам до пана...

Він все ще вив.

Може й відчував своїм чутєм, що і він колись так упаде, як єго двоногий товариш, та по нїм не заведе такої голосної скарги, жалю, болю нїхто, нїхто, бо він... собака, звичайний пес-пролєтар, що тягне склепові візки у веселій наддунайскій столици...

Відень, 1898.

В ЛАВРОВІМ ВІНКУ.

(Елеґія по літератї).

Taka to bywa zapłata
Niejednego literata:
Po śmierci mu wszyscy kadzą,
A za życia jeść nie dadzą.
(Жулковский „Momus“).

Стало ся — я вмер... Тиф голодовий мене замучив на смерть, я почимчикував у могилу спочивати. Сумовитий ангел страдальців повів мене в рай. Я навіть бояв ся тамтуди рвати ся, гадаючи, що для руских літератів нема й на тому сьвітї раю...

А в моїй вітчинї задзвонили у великі дзвони по моїй душечцї-небозї. В часописях — на першому таки місци — випечатано посмертну звістку. Декотрі з них показали ся в чорних, жалібних обвідках. Всї посмертні згадки ридали менче-більше на одну нуту: «Ось і знову нова могила на широкій дажбожій землици. Нинї рано довідались ми, що Стефана Терпиголода не стало між нами... Сумна — страшна се вістка, але правдива... Умер — нї! не умер — упав борець, добрий син Голодоморя, упав, як пристало лицареви чесному, великому... Полїг з пра-

пором у руці... На незаросту ще могилу кидаємо грудку землиці і кличемо: Земля тобі пером!»

Пізнійше наступали житєписи. Всякі подавали, що хто знав, або що було до вподоби. Обробляли мене на всі боки. Приписували менї, небіщикови, такі химерні спосібности, про які менї й не снило ся на цїлому житю. Один приятель написав такий трогаючий «некрольоґ», що я й розплакав ся, читаючи єго в раю..

Були й такі, що вилляли серед горячих слїз на мою могилу — ще й горячійшу – жовч. До них належали мої найбільші други за житя. Один добачив у моїх творах декадентизм тай оправдував єго моїм немов то надмірним нахилом до жіноцтва і пива. Другий признавав менї безперечний талант, але в поезиях знайшов — мізантропію. Третїй оправдував се дивацтвом, в яке я мав попасти — на єго думку — послїдними часами. Инший ще доглянув за богато соли і перцю і т. д. Найприхильнійше заговорив про мене мій — ворог.

Але що-ж менї по всїх тих мудрих і немудрих оцїнках? — Я тїшив ся тим, шо душа моя в раю! Голоду не чую, дрімаю гарненько. Именно — именно при читаню того всього «риданя» я попадав у смачненьку дрімку. А товсті нїмецькі лїтерати аж боки собі зривали, дивлячись, як то дрімає худий, виголоднїлий голодоморський письменник.

Третьої днини — в ранцї рано — дивлюся на землицю — а там парада, що аж га! Се, бач, віддавали менї послїдну прислугу. Хор питомцїв присьпівує, дяки ревуть «послїдноє цїлованіє», аж серце краєся. Сам цьвіт голодоморської інтелїґенциї зібрав ся на мої похорони, а народа й не почислиш. Мої «тлїнні останки» схопило шістьох жвавих парубків і таскають на плечах, тїшать ся, що тягар... не великий.

От, цїла громада вже й на кладовищи. З посеред товпи виступає якийсь струнний лїтерат і виголошує (зовсїм не по лїтерацки!) довгу, патетичну бесїду.

Хто се? Якийсь, подобає, знакомий, та нїяк не пригадую собі, хто се... Ага! пізнав єго по цьвітистій річи. Се-ж преці мій старий приятель! Ледви й пізнав єго. А преціньяперший представив єго панні Музї, бо переполоханий хлопець почитав єї пишком-тишком, не зважаючись навіть станути перед єї ясним личком... А тепер — він поет! Став було писати «віршики», а такі-то солоденькі, масненькі, що аж в душі нудило читати їх, а всї любовні. Як жабочка в ставку весною — так він рохкотів цїлими днями до «ясних личок, рівних брів, дрібних рученят, солодких (!) серденят», аж вкінци й найшов собі любочку — ну, тай — як пристало доброму, лепському кавалїрови — оженив ся, увінчавши сю важну в своїм житю подію стишком на вінчанє. (Мене навіть не зволив запросити на весїльну забаву!) Тепер він поет:

на імянини жіночки — пише, на родини — пи-ше, на хрестини — пише, всяку, кажу вам, пригоду в своїй сімї описує, а терпеливий папір і ще терпеливійший редактор «Смолоскипа« дзвонить єго вірші, трубить єго славу в єрихонь-ску трубу... Ну, вже прецї скінчив. А то аж нудно було слухати єго речі!

От тобі й на! Висуває ся другий, щоби мене обмовляти. Сей «благую часть ізбра» в житейскій борнї. Він також мій бувший друг, — але се вже поет на цїлу губу. І живе ся єму гаразд. Правда, кажуть, понатягав дуже своїх любок, але се лиш материяльний бік, ми глядїм краще на моральний бік єго особи. Творчість незмірима! І в лїберали і в клєрикали і в радикали і в антісеміти і фільосеміти і в москвофіли і ще инші «іти» тай «філи» залїтають єго твори. Тілько «ітів» і «філів» помістити в одній тільки голові — се-ж ґенїяльність! Ну, тай ґенїяльно-ж він про мене... бреше! Хай йому кат!...

Чи тоті бесїди вже не покінчать ся нині?... Нї!... От ще один двигає підгодовану фіґуру на поблизьку могилу, щоб нарід побачив єго сумовите — себ то з жалю — лице. Се член товариства «Промінь», того самого патриотичного товариства, котре за мого ще житя не хотїло наділити мене — схорованого тодї лїтерата — запомогою з фонду для артистів і лїтератів. І через него я й дістав ся до раю...

Вже й не хочу того чути, що сей заговорить про мене...

Преціньконець парадї!...

Накидали на мою могилу копу лаврових вінців. Можна би ними замістити цїлу орапжерию... Гей, гей — думаю собі, коби то я був мав за житя стілько ярини, не був би спішив ся до раю!...

А скільки ту лент! Можна би сьміливо урядити два крами стяжок на львівскій Зарваниці...

По цїлій парадї зійшло ся охоче брацтво на похоронний комерс, себ то на поминки. Брязчать склянки, тарілки, ллєть ся пиво і вино за упокій моєї душі, на вічну мою славу, яко славу народу... Народе, а я вмер з голоду!...

За пару днїв відбула ся поминальна служба божа в одній сїльскій церкві. Се за мою душу.

Сивий пан-отчик сказав до народу:

«Молїтесь, дїтоньки, за покійника! Се був добрий дух, ваш приятель! Через те й нераз він зазнав лиха, недолї, попав у злиднї і вмер у злиднях»...

А люд говорив пів шепотом: «Со сьвятими»... і молив ся щиро. І не одно око залилось сльозою...

Я стояв в горі — в раю, втираючи очи, що забігли сльозами.

Надійшов св. Петро:

— Чого ти все на землю тай на землю дивиш ся? Час про неї забути. Може-б ти ще раз полетїв там гарувати?...

— Полетїв би, сьвятий угодниче!

— Полетїв би? Та до кого і для кого?

— До люду і для люду, небесний ключниче, пішов би я жити. Він стоїть того. Пішов би жити і ще раз — з голоду вмерти...

Відень, 1896.

ПАН СУДИЯ.

Пан судия Параґрафович нині не »в доброму сосї«.

Прийшов в хату червоний, гей бурак, а злість так і вибивалась на його товстім лици. На вид його аж переполохалась молода, ще чепурна собі куховарка.

— Що панови стало ся? — прошептала сама до себе. — Певне мали неприємну справу в судї з яким очайдухом-розбишаком... Ой, Боже милий — кажу-ж я — сьвіт перевертає ся до гори ногами... що раз то більші крадїжи, розбої, різанина... Чисте пекло!... Мати ріже дитину, дитина вбиває маму... Ой чорні, чорні душі людскі... правду повідають пан судия...

Підчас того монольоґу куховарки перенїс пан судия свою поважну, підгодовану фіґуру до їдальної комнати. За хвилю стояв на столї обід. Але пан судия ледви що трохи покушав то сего, то того, тай забрав ся в комнатку, в котрій часто-густо в саму пізнїську ніч пересиджував за судовими паперами. Усїв на крісло. Та роздражнені нерви не давали йому спокою, спону-

кували до руху. Розбурхана кров багла утоми. Став проходжувати ся по хаті.

На дворі шаліла-бісилась буря та метала градовими кульками об вікна. Громи били, блискавки раз-у-раз прорізували оловяно-сіру занавісу хмар...

— Гм, гм... чого хотять ті люди від себе, від Бога? Чому все ще жиє те каінове племя та в теплій крові братній купає свої руки?... Вічні неспокої, вічні кривди, вічні убійства... О людскости, людскости, коли ти вже спочинеш та обмиєш закрівавлені нігті рук своїх та з чола зітреш пятно розбійника?

Ось як говорив до себе пан судия.

— От нині — сказав він, остановивши ся перед вікном, — нині мав я ще один страшний, страшний примір каінового злочину. Жінка, ну, що-ж — слабе сотворінє, жінка — вона убиває! Пімста єї досягла давнїйшого любимця, що любив, а потому зрадив. Ну, звичайна істория!... А як вона шалено кидала ся підчас розправи! Єго я убила, казала вона — бо не могла дивитись, що жиє він, зрадник; він, що забрав моє щастє, мою долю... Через його вчинок я попала в погорду у сьвіта, у людий. Всї мене цурались, покидували ся мною... Пішла я служити... Горе горе! бідній, самотній пониженій женщинї — горе! У нужді я жила і ховала біль свій на дні серця глубоко... Аж недавно — недавно, я не памятаю коли, ви знаєте коли — бачу: він іде зі своїм маленьким синком. Ото-ж маєте! Іде по-

перед вікна тої хати, де я служу... ступає так пишно, гордовито, гей князь який, цїсаревич... А коло него єго малий синок!... Іде з своєю дитиною, а де моя? Згинула, згинула марно! А він тимчасом взяв собі богачку і покинув мене, зрадив!... Люди сьміяли ся з мене, а тепер ще він має з мене собі жартувати?!.. Кров ударила менї до голови, забило ся серце... То ти, кате, що мене кинув в недолю, в пропасть; ти, що потім вже оком ласкавійшим не глянув на мене; ти сьмієш менї на поругу і біль ходити поперед моє вікно! Се буде месть за дитя моє! І я схопила сїкач і вибігла і... дальше.. ви знаєте, що стало ся... Судїть мене!... Судїть справедливо!...

Пан судия перейшов ся пару разів по комнатї. Лице його палахкотїло горячкою.

— І ми єї засудили, засудили, як належало за вбійство засудити. Правда, один із судиїв присяжних, мій давнїйший знакомий, сказав менї по розправі, що „summum ius — summa iniuria", що треба було зважити мотиви, котрі пїхнули єї до злочину, але я сему перечу: мотив мотивом, а злочин злочином... Колиб так бавити ся в душевну аналїзу, то ми знайшли би мотиви у найбільших душегубцїв, що жадали-б облекшеня кари... Нї таки!... Що чорна душа — то чорна..

Пан судия був сильно роздразнений... Голова його розболїла. Поклав ся на канапку, підсадивши під голову подушку. Хотїв успокоїти

ся, відогнати сї думки, що неначе мари скакали в єго душі... Заплющив очи...

А на дворі все бісилась шалена буря...

Пан судия видимо успокоїв ся. Невдовзї чутно було рівне, монотонне сапанє. Пан судия заснув.

І снить ся сон йому. Бачить велике, гамірне місто. У нїм ходив він до школи; тут він і на видїл правничий записав ся. Бачить себе веселого, молодого студента на четвертому роцї прав. Чуприна в гору, пісня на устах, свобідненька думка в серцю. Нї, нї, в молодім серцю є щось більше..

Он там на улици, з краю, невеличка каменичка. Одно віконце — послїдне з ряду — отворене. З него виглядає головка біла, легоньким румянцем облита, як майська рожа. Золотими кучериками вітерець повіває. Голубі очка глядять в один бік улицї: дївча когось вижидає.

І дївча задумалось, схилило головку.

— Може не прийде — прошептали малиновi усточка, личко обілялось смутою...

І пан судия бачить дальше: у вузенькій, та чистій комнатцї сидить молодець лїт двайцяти кількох, при нїм може шіснайцятилїтна дївчина. Над столом, похилена над роботою, сидить старша вже жінка. Журба і слїд перебутих терпінь відбивають ся на єї лици. Пан судия пізнав молодця, пан судия знає, хто тота дївчина і хто тота засумована жінка.

Літа минають. Молодець вже й покінчив студиї, вже й авскультантом у тім великім, гамірнім місті. А все він до дівчини ходить, а все вона його виглядає... — Люблю тебе, — говорить часто — бо ти бідна, а така добра. Ти моя на віки! Вір і сподівай ся: дістану «ранґу», — а тоді, тоді ми на віки з собою жити мемо!...

Аж ту инший образ стає перед очи пана судиї. В малім, провінціональнім місточку баль, гучний, веселий баль. Молодець з великого міста гуляє весело. Товаришка його худа, видекольтована панночка завертає на него кокетно очима. Се дочка поміщика, панї з роду, велика риба...

І пан судия бачить дальше: молодець з великого міста стоїть на шлюбному коврі з худою, видекольтованою панною — присягає їй супружу любов, а вона йому... Сьвітло в божому храмі горить-палає, співає вивчений хор «многая лїта»... Аж ось цїле товариство виходить з храму, бо важний акт скінчив ся... І тільки сьвітла й щастя того...

Серед сумерку похмурих днїв бачить пан судия зміну: в його комнатах чорні, жалібні киреї. Се панї — панї його померла, а слїду за нею нема, тілько дві білі стяжечки, нашиті на кляпах сурдута. Се конечно — для сьвіта...

І картина зміняє ся. У великім місті жиє знову той давнїйший молодець, тількиж він тепер славить ся: пан суд я. Чотирнайцять лїт минуло з того часу, як він тут проживав і до

білявки ходив та любив ся. Чотирнайцять хвиль для щасливих і тількиж віків для страдаючих. Кількож то справ розсудив він і мудро і справедливо — усьо по параґрафам...

І лице пана судиї крізь сон споважнїло Між тим нова картина зявила ся йому перед очи.

Тихо-тихесенько присувалась до його комнати якась мара. На руках єї телїпало ся щось немов річ, немов животина. Мара наблизила ся. Виразнїйше зарисувались черти єї худого, вибляклого лиця. А були то черти рівні, хороші, немов одної з богинь божескої Гелляди. Худа рука простяглась до лежачого. Пан судия пізнав тую мару.

— Чого хочеш, Галю, чого хочеш? — крикнув він крізь сон.

— Я прийшла тебе убити! Кровопійце, кате червоний, лютий! — застогнала мара.

— За що, за що хочеш мене убити? — аж закричав пан судия. — Чим я виноватий перед тобою?

— Мовчи, негіднику! Ось моралїст! ха, ха, ха, ха! моралїст! Увесь сьвіт направляв би на праву дорогу, а сам грішник манівцями блудить!... Я приходжу, я мушу тебе убити... Смерть за смерть — ти знаєш, ти признаєш таке право... Диви: сеся мертва дитина... чия вона? чия вона?... Твоя і моя, пекольна душе... Доти ходив, доти обіцював, доки й лиха не заподіяв. А тямиш, тямиш ти, що обіцяв менї? Тямиш?... О

дияволе!... Мати умерла... не пережила сорому дʏньки... я остала в погордї... Як бідна швачка заробляла я на житє собі тай для дитини... Заробляла тай плакала, бо ти не приходив, ти поїхав далеко, ти призабув... Доки молоде і гарне було моє личко — доти й заробітку було. Така сама молодїж, як ти колись — самі вітрогони, давали роботу, думаючи, що удасть ся їм уведену, заблудшу людину дальше уводити... Але я вірила тобі, надїялась, що приїдеш... Чесною була, як тільки обезславленій можна звати ся чесною... Лице старіло ся, марнїло... Борозди повипікали ся сльозами на мойому лици... Поволи призабули про мене люди, роботи не стало. Не було з чого жити і чим кормити дитину. От вона — умерла — умерла... Глянь... о!... о!... Які дрібні кісточки, яке нужденне тїло! Чогож я з тобою говорю? чого? Або ти розумієш мене? Або знаєш, що то біль нещасливої, уведеної, зганьбленої, погордженої матери?... Нї, кате, не розумієш!... Не всїм доля однаку пісню співає... Ти мого страшного нещастя не відчуваєш... Ти може здивуєш ся, що прагну тебе убити? Га, га, га! Наївні! Коли пекло палить груди, якжеж тут бути ангелом?... Ти менї пекло сотворив... І чого ви мудрі, ви моралїсти так дивуєте ся, що убійство ширить пановане? Колиб ви етично жили, то й лиха не булоб на сьвітї... Кривда жадає пімсти, бо кривда творить муку, а від муки душа умирає, шалїє... Чуєш, чорте, шалїє, шалїє, шалїє!...

Ось ніж!... на тебе кате... Гинь і пропади, сатано, земля най під твоїм трупом западеть ся! Крикнула страшенним голосом мара і встромила ніж у груди пана судиї...

На небі залопотїв страшенно грім, а пан судия прокинув ся. Правою рукою держав ся за груди, блудними очима водив по комнатї.

Зірвав ся на рівні ноги.

— Ах, який страшний був той сон, який страшний! — сказав сам до себе.

На дворі стало єще темнїйше, але в душі пана судиї прояснило ся...

На другий день пійшов відшукати давнїйшу любку...

Знайшов єї — на цминтари в далекім, глухім куточку, в могилї...

Львів, 10. липня 1894.

„КАЗЕТА“.

Мов казочний лицар дрібного калібру — мов передпотоповий мастодонт який з'являється у памяти моїй образ того мужа невеличкого, вічно засмарованого і вічно запитого; завсе готового до співу і до лайки, як і до взнеслої проповіди на тему міського і суспільного порядку, а ще краще непорядку; рівно завсе готового до Демостену рівних подвигів на почві високолетної і далековидої політики отців мого славетного родинного міста.

Таким у своїй малости — великим, у нїкчемности — взнеслим бачу його все єще.

Колиб він був скінчив яку школу, то був би, сказати-б по горатиньскому, «видрапав ся на пана» і тоді пропалиб цінні перлини його краснорічивости на все. Пропалиб бодай для мешканців Горатина, для його курий, гусий, качок і, з респектом кажучи, доморослих фрайїцузів.

Колиб він був скінчив яку школу, тоді був би став може чимсь нїкчемним в очах Горатинців: був би може став поетом-сатириком. А й тоді пропали би були безслїдно чарівні

цьвітки родимого горатиньского стилю, яким пестило ся неодно коротке й довге горатиньске вухо.

А так — він до високих шкіл не лазив, по ґімназиях також не розщибав ся, то і став порядним чоловіком без того і своїм ґаздою.

Тілько любив пити. Та не який благородний трунок любив пити наш незабутної памяти Пододозьо — нї, він заливав, мовляв, палку самою сивухою. Вона давала йому резон, була невсихаючим жерелом його вітхнїня. Запоморочений нею міг собі пригадати, що було йому потрібне. Як тільки демон алькоголю поклав на його очи свою чародїйну заслону, тодї він крізь неї бачив, мов крізь зачарованїь скла і уста його розливали струї великих слів. В таку врочисту хвилю ставав на однім з горбків горатиньского ринку, найрадше на однім з його обильних смітників, і починав свою проповідь.

— Жиди, — кликав Пододозьо, — маю до вас мову... Чи ви розумієте, що то значить маю до вас мову, чи нї?...

Жиди збирали ся довкола бесїдника і казали з кпинами: Слухаємо, просимо!

— Ви є дуже порядні люди, ви жиди, хоть ви жиди нехристи... Ая... У вас хрисцїнин сї бодай зажичить як треба, заставить сї, а такі як треба поставить сї. Бодай вас усїх вирвало, ая!...

Жиди кричать нетерпеливо: Чого кажете, аби «вас вирвало» Га? На що таке ґлупство

кажете? Га? Панє Пододозьо, таже ви прецї мудрий чоловік! Фе, стидайте сї!

— Абисьте знали, жи я сї такі встидаю. Далїбуґ! Бо ще сї вмію сгидати, а ти єден з другим то і Єзуса укоронованого продавєс і такі не встидаєш сї! Пек тобі на твою голову і осина, жиде плюгавий!

Жиди плюють на него: Тфі, ти паскудний ґой! Нащо так кленеш? Бодай тобі фрас!

— Тихо жиди! — гремить приказуючим голосом Пододозьо. — Тихо, ша, анї мру-мру! Я ваш бог! Жиди, я ваш бог! Бо я на вас працую, а ви з мене шкіру стягаєте!

А жиди і справдї немов хотїли стягати шкіру, хапали його звичайно на такі слова за руки, попихали кулаками в плечі і стягали зі сьмітя на иньше «чистїйше» місце, а далї й проганяли проч.

— Іди геть! Марш! Ти пяне хазер,*) ти дурне пододозьо! А цю, а цю!

Як небіщик Магомет мусїв утїкати з Мекки до Медини, так наш проповідник спасав ся «бігством» перед нетвердими, але численними кулаками жидів геть у инший бік міста, там, де стояла церква. Тут він зупиняв ся, здіймав поважно з голови річ подібну до капелюха і до шапки заразом, перехрестив ся і починав «з кінця».

---

*) свинка.

— Жигнаю сї перед тобою церквонько сьвята, що тілько муки винесла від тих людий. Не хотять слухати правди цибухи-жиди. Я їм кажу, що я їх бог, а вони мене женуть. За правду все так. Або то неправда? Тажи я їх утримую, тажи якби не ми католїки, то щоби з них було — га, скажи сьвєтий кшижу паньский? Га?... Ой, правда. І ти наша сьвєта церквонько багато потерпіла! А вот той Кроцкий твій старший брат, навіть сеньор — а вот як він тобі служив, Матко боска!

— Доти служив, служив, аж доки гроший в церковній скарбонї не стало! А видите! А три доми поставив, як каменицї, тай хто ємy що зробить! Сьвєта Матїнка не піде до сонду тай не заскаржить, бо то сьвєта! Ой добре то обкрадати сьвєтих! А тоті „братя“ то таки не обізвуть сї, боять, кав, богачьи... Таке то в нас! Най преч сї каже!...

Міщани ідуть на ринок або й з ринку до своїх хат, стануть, послухають, що Пододозьо «таляпає», посьміють ся, порадують ся щиро коли, мовляв, «урізав» котрому з ворогів добре тай ідуть до своїх хат.

— Пододозьо тримає нинї казанє під церквою! — не забуде нї оден сповістити другого.

— Ага, видївєм єго, як тримав казанє до жидів. Мусїли нагнати, бо зачинав перед церквою з кінця...

— Тóму всьо вольно. Хто му що зробит? Упє сї тай кричить, що му слина принесе на язик...

Пододозьо набалакав ся добре з церквою, потому вивалив на неї очи як баньки, і вкінци похнюпив їх у землю, мовчав, немов надслухуючи, чи не відповість йому що та Матенька боска, за якою він перед хвилею так по кавалїрски вступав ся. Але поважна сьвятиня божа мала величавий вид спокою і вимовної мовчанки. Тому Пододозьо завернув в инший бік: перед міський уряд. Тут пригадав собі, що бурмистр міста єще старий кавалїр. І от захотїло ся йому дати пану начальникови міста пару слів поуки.

— О, видиш! А ти єще не мав часу до тепер оженити сї? Чи то так файно, чи то так по людски? Диви сї, кождий з нас має свою жінку, а ти не! Чи то так випадає? га, скажи! О, диви сї на мене: Я собі пан! Маю дома жінку і дїти і хату, отто — ще яку хату! Як каменицю! А жінка мене слухає, як ксьондза. Дуже мене поважає, дуже .. Гадаєш, що мене хоть раз коли набила, як я прийшов пяний до дому? Де там! Яж преці у неї ґосподар рахую сї! Преці роблю, працую... Не так як ти, що хиба трохи пюром шкрібати умієш...

Звичайно мало хто звертав увагу на те, що Пододозьо балакав. Вигляне часом сторож публичного безпеченьства у своїй автономічній рогативці через браму, всьміхне ся тай іде далї в

глуб подвіря. Але орації горатиньского Демостена не все були такі невинні і такі поучаючі. Іноді було в них за богато соли, вправді не атицкої, але родимої таки, горатиньскої. Тоді треба було такий живий дневник конфіскувати. А дїяло ся те найзвичайнїйшим і найпростїйшим способом під сонцем. Полїцай приступав до Пододозя і питав нїби чемненько:

— Перепрашаю вас пане Пододозю, чи не малиб ви охоти нині спати у нас. Маємо новий тапчан, дамо вам сьвіжої води і замкнемо, аби вас хто не зрабував нам. Добре? Я вас запроваджу...

Полїцай робив звичайно рух, що нїби то хоче запровадити проповідника до міського арешту. Пододозьо ображав ся звичайно дуже і кликав у сьвятім обуреню:

— Що? мене хочеш брати до гарешту? Мене? а знаєш ти, хто я є?... Я горатиньский бурґер, знаєш ти то, чи не знаєш? Бери такого як ти сам! Знаєш? Я маю в дома своє лужко і воду — то собі піду до дому, як сї менї схоче. А пек тобі! Ото нещасте! На всї люди тай на всї жиди! Ну, чи видїв хто таке?... Ци я тобі що винен, ци що? Ци я кого образив, ци може ударив? А лотер якийсь! А тьфу!...

Пододозьо спльовував і все посував ся назад; полїцай слухав його чемностий зі стоїчним спокоєм, гідним такої справи. Віддаль межи проповідником а полїцаєм ставала щораз більшою, врештї «бурґер» зникав зівсїм з полїцає-

вого горізонту. Зникав, бо мав прецї ѣще дві стациї.

Ішов наперед під дім сьвященика. Тут рідко коли кинув яке слово більше крилате, звичайно стояв пару мінут, покивуючи мелянхолїйно головою і посував ся, заганяючи порядні качки, ід домови міського дяка. То була одна з важних стацій.

Горатиньский дяк уходив за вченого в книжній мудрости. Сам він чванив ся, що знає «неодно». Його авторітета не міг якось знести Пододозьо, хоть корив ся по тверезому перед дяковим ґепїєм. Впрочім не можна було його нїяк посуджувати о суперничу завись. Нї. Він його не любив, бо не любив.

— Ага, ту мешкає той мудрий, той Салямон, що мудрійший, як салямонові канцї! А де ти тої мудрости набрав? Овва! Чи не при пуцованю черевиків? Га? Вмієш багато язиків, чую, га? Щось якби «гайта, вісьта, вйо і птру!» А ще більше не ласка? Ти лежуне!...

І·знов сипала ся розгульна каскада слів бистрих, як гірскі потоки на неповинну дяківску голову. Пододозьо говорив що раз то енергічнїйше, доки не вбила його енерґії сама дякова жінка, що надходила звичайно з водою і зливала нею обильно розгорячену голову бесїдника. Дячихи, а зглядно зимної води, він не любив і тому втїкав, що міг, а з ним прогомонювали послїдні слова обиди дяківскої чести.

В полїтику наш Пододозьо не бавив ся нїколи на цїлому свому пятихрестиковому житю. На що йому було полїтики?

— Циж то не вшистко єдне, — мудрував він, — чи Поляк чи Руснак? Всї ми їдного Господонька дїти. Тілько, що Поляк ци там по ученому лаціннїк має грубого і великого ксьондза, а ми трошки тонїшого. То вшистко єдно! Той грубий — бо всьо сам поїдає, а сей гейби делїкатнїйший — субтельнїйший, як то кажуть, бо мусить дїлити ся з жінков та синами та паннами... То-що. Все свої клопоти з жінков... ой клопоти..

Тут звичайно оглядав ся, чи не стоїть де його власна жінка, аби потому дома не відплатила за ті слова. Бож до неї він відносив ся звичайно з приналежним поважанєм. Тож і тепер не призабув додати:

— Гадаєте, що я ту говорю про мою рідну жінку? — питав окружаючих його жидків і роззявів міста Горатина. — О нї, бронь нас Боже! Моя жінка — порядна кобіта! О нї...

— Або кажут, що Поляк є лїпший, як Руснак... Чому? Що ходити може чьисом у лїпшім сурдутї або що. Всї ми з єдної глини злїплені. Пан Біг, як сотворив чоловіка, не казав: ти будеш Поляк, а ти Руснак! Нї, не казав... Тому ми сї повинні любити, як братя... як сестри... Дивіт на жидів. Як вони сї тримают всї купи. Га? як, за позволєньом безроги. Ая... з них берім собі приклад...

Не був сильний в політиці, тому сходив з Поляків і »Русначів« на жидів і кінчав, звісно, утечею з одного горбка сьмітя на другий, протилежний.

Раз тілько запустив ся в глибшу політичну дискусию. Був то час, коли горатиньска Польонія стала собі заводити „Сокола“ й асентирувати до него всяких польских і непольских молойців. Замість патриотизму огорнув усіх до тепер спокійних горатиньских жильців латиньского обряду якийсь шалений шовінізм, що гнав їх зі стихійною силою до роздору з руским населенєм города. З тої доби почали ся тяжкі ворожнечі й доноси до староства й суду на деяких людий, які були в очах розполітикованих псевдопатриотів міщаньских «твардимі Русінамі, москалями, гайдамаками...» Маленькі хлопці, ученики горатиньскої штуби, бігали в кракусках і рогативках і висьпівували на втіху всему горатиньскому мирови такі пісні, як: Płynie Wisła, płynie; Bartoszu, Bartoszu! Jeszcze Polska nie zginęła! Люди здвигали раменами і говорили, що Поляки роблять бунт, лагодять ся до повстаня. При тому пригадували собі сумної памяти для Поляків події послїдних обох повстань, коли то мужики ловили на приказ староства зголодованих і збідованих польских повстанців.

Пододозьо дуже був невдоволений такою новиною. Дуже часто розмовляв він на тему грядучої Польщі зі своїм сусїдом, що вмів читати і писати, і прийшов до переконаня, що во-

но всьо непотрібне. Свої переконаня, як звичайно, сповіщав всему горатиньскому сьвіту.

І за те потерпів, потерпів песьвідущий сердега за справу народню, яку понимав у своїй химерній голові по свому.

Перша кара, що його спіткала, не була ще така страшна.

От, вертаючи раз до дому з ринку, де дав собі порядно духа, заганяв собі взірцево качки. Се не було би на разї нїчого нового. Те нове зявило ся в видї малого хлопяти, що йшло в конфедератцї зі школи і співало: Płynie Wisła płynie!

Пододозьо видивив ся на нього як на яке чудовище, а там і став зі всїх сил кричати:

— Ґвавту, ратуйте люди, хто в Бога вірує! А дивіт но, ци видав хто, ци слихав! А то вже рогаті дїти родять ся в нас у Горатинї! От цуд, цуд який!

Люди позбігали ся.

Пододозьо хопив шапку хлопчини, який надаремне кричав зі всїх сил: дай ту, ти дурни Пододозьо! Нє відзялесь чапкі? Пододозьо обертав єї на всї боки, приглядав ся і кричав свої уваги, що сил стало.

Люди реготали ся.

Аж тут надбіг з якоїсь хати пан писарина якийсь — велика риба в малому, провінціональному містї — і відібравши йому шапку з рук, ударив Пододозя в лице й по карку і крикнув:

— А ти вепшу морскі! Не відзїш, же то патриотична чапка? Же то ржеч сьвента! Я ці дам!

Розігнав ся до него. Пододозьо втїкав, очунявши з похміля. По дорозї дістав пару штурханців. Нїхто за нього не вступив ся, всї довкола стояли і з правдиво баранячим спокоєм глядїли на «уцїск Поляка пшез Русїна» в практиці..

Пододозьо до суду не обжалував за битє, бо знав, що справа з конфедераткою булаб для нього випала фатально.

Але паньску ласку собі затямив. І то стало ся другим його нещастєм.

На латиньский новий рік станув собі, як звичайно, на однім з горбків горатиньского ринку і кричав:

— Пани мої дрібненькі, що хочете робити кривду людям... Пани мої, маю до вас мову. Вінчую вас з тим новим роком, аби вам кривда наша лїзла боком, а щастячко животами і зубами і носами... Оттак я вас вінчую...

Товпа реготала ся.

Він побачив, що потрапив під єї смак і став вінчувати дальше, повторяв майже те саме, а все до панів. Аж надійшов якийсь маломіський панок, обидив ся і пішов до магістрату. Звідси виделєґовано аж двох полїцаїв на такого розбишаку, як Пододозьо. Настала шарпанина. В супроводї хору виючої і свистячої товпи тягнули полїцаї свою жертву до арешту за образу панів. Проповідник зіпрів по дорозї, обороняючи

свою независимість чи так вимріяну горожаньску нетикальність. В казні набрав немало кулаків, а що було в нїй зимно, то перестудив ся і захорів на запаленє легких.

Перевезли до міського шпиталю, не хотїв ту лежати. — Я маю свою хату! — казав. Перевезли його до хати.

Не видержав, попрощав ся зі сьвітом. Не плакав за нїчим і нїким, жалував тільки за жінкою і дїтьми. Сеж були одинокі його приятелї.

На похороні його йшла пяна водоношка жидівска і голосила: Ох такий конець тобі, бідний чоловіче, казето ти наша! Вбили тебе пани, вбили, бодай їх кольки сперли!

По кількох сумних рефлєксиях в тому напрямі відігнали єї полїцаї від похорону.

Горатиньску ґазету сконфіскувала сьвята земленька якось незадовго по рускім Новім роцї...

Пани, жиди, дяк і вся прочая зажили від тепер в незакаламученім спокою.

Чернівцї, в лютім 1904.

Антихрист надходить!

— Кажу вам, Антоньова, що конець сьвіта вже ось-ось. Добре то ксьондз наш у косцьолї каже. Люди, каже, уважайте, вже антихрист надходить! Вже він близько Ґалїциї — ще тілько пару миль... Ви єго не пізнаєте навіть, каже. Він буде в такій самій шатї, як ви, буде, каже, як ваш брат. Буде солоденько усьміхати ся, буде мудрий, ученый. Всьо буде говорити, як з ксьонжки. Навіть буде удавати побожного, бо і до церкви піде і до косцьола піде. Уважайте людоньки, молїть ся до Матки боскої, най вас своїм шкапліржом окриє, оборонить!...

От так лепетала панї Томашова, жінка богатого собі міщанина славетного міста Горатина. Антоньова, міщанка суха як тичка від хмелю поза містом, стояла з затисненими тонкими губами перед нею і слухала, покивуючи часом головою на знак цїлковитої згоди з бесїдницею. Оттак вони тут часто собі обсуджували всякі справи, що їх обходили, а ще частїйше що не обходили.

Бо і щож було говорити, покінчивши всї покупки в «ряду» на містї. Сеж вічевий майдан для міщаньских жінок.

— Або то неправда? — стала й від себе говорити Антоньова, — всьо правда, якби в бі-блії писав. Антихрист таки близько. Розпуста, піятика — якої не бувало. Або і тоті дївчата нинїшні — як они строять ся. Понасаджують чупірадла, як кіньскі голови тай парада! За наших часів того не бувало! А скромність, а делї-катність! Де-де-де!...

— Та я нїби не про то кажу, панї Томашова. Що менї там до того, як хто убирає ся! Най і гарасимову нужду на себе вбере — менї до того нїчого. Любить на себе затєгати шмати — то най тєгне, як кому любо. Але я маю свічу справу на оцї. Мій чоловік, як знаєте, займає ся полїтиков...

— Ого, та чому не знаю! Читає прецї ґазети і на виборах все за своїм голосує... Чому не знаю?...

— Отже, видите, він читав в ґазетї, що того Гнатковского сина відправили з ужгороду...

— Ов, відправили? А то файс! То вже не буде Гнатковска так задирати носа до гори. А то було — анї не приступай до неї... А то добре!...

— Але чикайте, най домовлю, Антоньова. Ну, він був якимсь професором чи щось, кажуть при лацїньских школах, чи десь. І, вважаєте, за-

чев робити бунтацію межи учнями против великих панів, проти Поляків.

— Овва!

— Ая, такий вам мудрий! Такої фільозофії навчив ся. І тому єго вигнали. Преч, кажуть, як їш наш хліб, то тримай з нами, а не з Руснаками смердячими! А хочеш з Руснаками, то йди — бриндзю бий так, як вони! І вигнали. І вже не дістане більше місця не то що в цілій Ґаліції, але навіть у цілім паньстві. Таке єму Поляки зробили...

— Тсс! — дивувала ся Антоньова і нащурила вуха. — А щож він тепер пічне? як кажете?

— Та він тепер ту в Горатині! Колись то приїхав. А тато й мама і сестра ще вийшли на колію по него, а звідтам привезли свою потіху аж фіякром до дому!...

— А дивіть які! Буде собі їздити, буде, як не стане з чого жити. Ну, а видїлисте єго?

— Та видїла, тай чоловік мій видів. Та кажу вам — тота публїка така горда, що страх. Виглядає так, якби ще висше аванзував, а не був відправлений. Голову гордо несе, карк тлустий вам, як у вола. А навіть не здіймив капелюха передімною. Нїби не знає, що я обивателька собі тай три камениці маю!...

— Ай, таки правда, — притакувала Антоньова, а на єї хитрім лици видно було думку: ага, камениці, що зі стаєнки на свині зро-

блені. Як би не вербівский пан — то малабись фіґу. Твій чоловік — виборчий фаґас, то заробив собі!

— А колисьто — вела дальше свою річ Томашова, — він мав якусь промову до людий в тій «хлопскій» читальни на передмістю. То мій чоловік таки там був. Знаєте, цїкава дитина, рад був знати тоту високу мудрість. І знаєте, що той Гнатковский казав? Він намовляв, аби Руснаки тримали ся купи, аби твердо говорили по руски... Ну, тай ми говоримо по руски, але не так, тілько по людски, трохи делїкатнїйше з польска, так, як Бог приказав... І знаєте — казав, аби не ходили до косцьола, тілько тримали ся церкви, як би то не єден Бог був — польский чи руский! Алеж то бунт, то чиста революция, то повстанє!...

— Ще бракує, аби сказав: ходїть люди тай ріжте!

— Ая! ще того бракує! Прошу вас, що єму шкодить косьцьол? Було давнїйше так, що ходили до косцьола, то і тепер ходять. Всьо єдно! А вкінци — з ким буду там у церкві стояти? З самими хлопами? Ще чого не стало?

— Але він тєгне за хлопами...

— Та, кажу вам, тєгне; все намовляє, аби твердо тримали сї. Таж то страх! Єго повинні взяти до цюпи за таке! То образа божа! А хлопи і Руснаки з передмістя за ним! Аби они були такі мудрі, як мій чоловік, то би єму сказали: марш відси до Москаля, а ту Польща! Так,

як пани кажуть — так, як ксьондз у косцьолї каже. Мудрьце сен, каже, за матке Польске! — Або він те розуміе?

— Та де? Та то антихрист, а...

Хотїла говорити дальше, а тут і урвала, впявливши в оден бік очи. Здивоване і ненависть відбивали ся в них.

— Дивіть, дивіть! — шепнула Томашова до Антоньової.

На ринку стояв молодий Гнатковский і розмовляв щось живо з кількома селянами. Був торговий день, то і зїздили ся з усїх боків. Селяни були з вигляду статочні, слухали бесїди уважно.

— Тьфу! — плюнула Томашова в той бік і сїм пекол блисло в еї оцї. Відвернула ся й пішла до своеї »каменицї».

А молодий «антихрист» ще довго тут розмовляв, не відаючи як його «люблять».

І бунтував, бунтував, бунтував...

Рогатин, в серпни 1903.

Доньку віддали за-муж...

———

Була така добра, лагідна, як маєвий поранок і мала білість і невинність весняної рожі.

А в серці її жила любов до родини і до Вітчини.

Родину любила вдячним серцем послушної дитини, чулої доньки, бо так її вчила божа наука і матінка і ще щось більше, що в ній самій тліло.

Вітчину подивляла в її чудових казках і мельодийних піснях, пестила у своїй тихій мрії. І боліла дуже, як учула, що її Вітчину зневажають вороги. Ворогів тих ненавиділа всею силою свого голубиного серця.

Прийшла пора, коли сказала їй родина вибрати собі друга життя, бо так мусить бути.

Де він, той друг життя?

Цікавою мислею шукала його рожевими ранками своїх молодих днів, у фантастичних

сумерках мелянхолійних вечерів, у розкішних снах дівочих.

Він мусить бути...

А коли мусить бути, то буде душею єї душі і любовю єї любови. Буде любити все те, що найвзнесліїше. Те, що вона боготворить...

Малий лан єї життя був, не знайшло ся його такого, як бажала й віщувала.

Єї не взяла в обійми свої могутна Мамона, а сеж преціиь пані на царині малого місточка.

А вонаж сама преціиь міщаньска дочка, то як їй без ласки Мамони?...

І жаліли єї люди, родина плакала над нею, що діжде сивої коси.

Аж і знайшов ся він. Та се був чоловік з вищого сьвіта, його думка не знала солодощів єї буяня понад хмари, його серце не прилягло до єї ідеалів. Та він любив шалено єї постать, доброту єї.

І мусїла йому подати руку на мандрівку життя, пійти з ним на стрічу сірих днів...

І виречи ся своїх снів — надій...

Та не вирве їй зі серця огню, що горить на вівтарі любови Вітчини, хоть він не син єї народу.

Він буде чоловіком.

Пішла з задуманими очима в сьвіт загадок.

Родина відотхнула. Донька пійшла за-муж!

— — — — — — — — — — — — — — —

Він був чоловіком.

З брутальною жаждою став користати з

краси єї постати й доброти єї, бо був чоловіком.

А ще до того не був сином єї народу.

То й не любив єго і на огонь єї любови, що палав на вівтари Вітчини, виливав струї зобидливих слів, злоби, ненависти.

І вона почула, як сьвятиню єї зневажають і стала єї боронити...

Але була тільки женщиною, то й не мала сили, енергії.

Була за благородна і тільки проливала жемчуги- сльози за втраченим раєм.

Тільки плакала...

А родина радїла: Не грозить їй сива коса — вийшла за-муж!...

Рогатин, в серпни 1903.

„ЕДУКОВАНА“.

(Спомин з молодих лїт).

Гей, гей! Бодай то сьвятили ся тоті лїта, що їх прожив я в містї Б., ходячи пильненько в ґімназию! Молойчик — шестеро волоса під носом, чуприна а la Байрон, око розпалене, часом з тлїючою іскоркою мелянхолїї, тієї то милої мелянхолїйки, що так чаруючо дїлає на сентиментальні підлїточки з карміновими «дзюбками» і миленько заокругленими грудьми... Гей гей! Жив я тодї книжками і любовю. Жив книжками — не значить се, щоб був я бібліоманом того рода, що-то чужі, »свиспені« книжки спродає в крамику »тїтки« Ф., студенцкої надворної книгарки, — храньь мати Божа! — значить се радше, що книжки, випозичувані дуже скупенько в ґімназияльній бібліотецї прочитував я від дошки до дошки і скільки прочитав книжок, стілько й по собі наступаючих змін можна було запримітити в моїм розположеню, у взаїминах з людьми. Ба, алеж було се „во время юности“, коли-то чоловік є ще

знаменитою губкою, котра всякає в себе всякі соки, що тільки єї попадуть ся. За пару лїт я змінив ся і став шукати самостійно божого зерна. Так пташок, вийшовши з жовтодзюбих хвиль, кидає дорогу „живимого“ і стає власним „прокормником“, независимим, свобідним. Оттак я не перестав і на дальше жити книжками, але вже не тими книжками, подаваними зі шкільної бібліотеки протекційно, а великою немилою ба, пересадною печаливостю, нї — я став жити власним вибором, самостійно. Побіч того жив я — сказано — любовю. Дуже миле того житя, той »сон на рожах», — але чи й рожа не має тернячка? Абож і те сонце — яке воно ясне, промінисте, воно животворне, а преціньо, преціньо тота невдячна людскість (передовсїм той неможливий рід австрономів!) відкрила й на єго щитї — плями. Отже й не дивно, що й ми нераз відкриваємо на тих наших „сонечках“, (довкола котрих вють ся цїлі плеяди зьвізд побічних, затуманених сателїтів, пригріваючи ся то з далека то з близька, — і контузиї не виключають ся!), не диво — повідаю, — що і ми відкриваємо на них плями, бож преції вони близше нас, чим теє промінисте сонїчко в горі.

Те житя любовю вимагало багато жертв і самопосьвяти, а до того не в кождого сила. Дульчінея повідає приміром: „Якіж то гарні рожі в огородї Г...! Коби-то їх мати, се чудеса природи!“ Панок чує тай гадає: «Ба, коби

мати! Але звідки возьмеш їх? Пан Г. не дасть хотьби й попросити. За гроші не продасть, бо то... пан. Забрати методом „фавстрехту“ — доволї небезпечно: пулицею ходять люди, могуть побачити, можна попасти в колїзию з параґрафами про „обнажене огородів з оздоби“. До тогож похожає вулицею сторож безпеки в автономічній рогативцї (оден з чотирнайцяти того рода мужів міста Б.) — знайдесь халепа! А може пійти-б нічкою? Ножиці а руку, гайда — з Бодьом обо Софронком — се зуховаті парнї. Підемо — наберемо!... Ага! Одно небезпечно: в огородї сидить при цьвітах сторож і стріляє... солею. Так солею! Не мила то справа — бути постріленим солею!... Алеж для моєї Люнї буде утїха, коли єї принесу рожі! Кілько рож, тілько поцїлунків! Стоїть пійти!

Наш молодець таки рішив ся за всяку цїну відограти ролю модного Дон Кіхота. Venit vidit, vicit — і у ніг Дульчінеї зложив цьвіти добуті з таким трудом і небезпекою. Тут наступили подяки такої натури, що нарочно їх не назву поіменно, щоби котрому з молодих читачів не стало тужно за тими признаками горячого чувства, коли їх доселї не зазнав або під сю пору постить. Досить сказати, що молодята не жалували собі — поцїлунків.

Алеж то мене напав casus gadativus! Розбалакав ся, гей в радї державній або що найменче в галилейскім соймі на тему виборчої реформи. І то хто? — Я — не маючий на стілько

кебети і хисту до політики, що найслабший з наших батьків Голеччини і Голодоморя з нашим князівством бразилійським! (Титулятура ще непевна!) Отже in medias res...

Жив я любовю, бо не хотілось менї бути виїмком. Предмет моєї любови — панна Фільця — був гарний зі всїх боків. Любились ми так, що і в піснях не почуєте про таку любов. Доказами нашої любови були огнисті поцїлуї і ще більше огнисте кружляне крови в наших жилах, котре — поміж нами сказавши — не було нам так дуже на здоровлє. Найзапальнїйша наша любов скривала ся в листах, що їх ще й доси переховую в своїм архіві, напуваючи ся солодкою надїєю, що може знайде ся колись (що найпізнїйше в XXI. віку) який ласкавий досліґник рідної словесности тай ужиє того біоґрафічного матеряду до написаня докладної моєї житєписи. Шкода лише, що не маю фотоґрафії моєї бувшої Лаври. Але менше з тим!

Панна Фільця була дуже образована, чи як то повідала єї мамця, „едукована“. Читала богато, а ще більше заголовків знаменитих книжок проголошувала при кождій нагоді на память, чим — натурально — страшно «імпонувала» ґімназияльній молодежи, котра поза латиною, грекою і рівнаннми о »х» невідомих, мала ще на полї лїтератури і прочих наук „Nn“ невідомих. Яким чудом ми полюбили ся — не знаю. Памятаю лише те, що подобали ся у мене: оригінальна „фізіс“ і „вірші“. Ах, бо

я вже тоді писав-складав вірші, котрі перелїтали з рук до рук по б-ській кітлинї і в переднім прекраснім оцї витиснули сльозу — не думай, злобний читачу, сльозу милосердія над тими „віршами“ — ні, сльозу співчутя з моїми героями, тими півстатуальними постатями, котрі я змальовував в молодечих творах.

Досить, що полюбила мене тота моя „едукована“. Раз — а було се на котрі розкішної травиці, серед золотоколосих піль — попросила мене о „вірш“. Тодї-то написав я для неї ex abrupto чи инакше на колїнї (ґевії все пишуть на колїнах!) перший в житю особисто любовний вірш, котрий зачинав ся:

Тобі, щось все задумана, блїда,
Як в небесах тота зьвізда, —
Тобі, що хочеш вічно лиш любить,
Що без любви не вмієш павіть жить..
і пр. пр...

„Поезию“ тоту сховала „на серцю“ і обіцала вивчитись єї на память. Зараз таки виплатила готівкою капіталик, який звичайно побирають за такі річи молоді барди від своїх голубок... Добре було колись і те...

І жили ми як „птиці небеснї“, як голубів пара. Вона, здавалось мнї, була воплощенєм ангельскої доброти. Зі своїми „мудрощами“ не вирівалась передімною нїколи; може не хотїла. В кождому разї було нам добре: я писав для неї вірші цїлими копами, вона платила знов своєю монетою.

Довго вже тягла ся межи нами тота любов. Я привик до єї поцїлунків і горячого пригортаня, як до насущного хлїба. Без них ставало менї нїяково. Раз мамця запитала мене, що думаю о дїяти з єї Фільцею. Я відповів, — як порядному „кавалїрови“ личить — не надумуючи ся, (деж там молодому чоловікови надумувати ся!), що думаю „поважно“ і зараз таки попросив о руку і серце, (котре вже і так захопив!) панни Фільцї, тієї „едукованої“. Про яку небудь „мамону“ й гадки не було, бо Фільця була гола, як народно-руский фонд. З тої пори бував я в хатї обожаної в характері нареченого (recte: уреченого!). І плили нам днї солодко — кармельково. Моя Фільця читала і ставала щораз то більше образована. Хто би був сказав, що ми коли розійдемо ся, тому був бим відповів — байка! А преці...

Раз — у великий піст — устроїли мої товаришї приватну аматорску виставу. Мій товариш прислав до мене карточку, запрошуючи до удїлу в тій виставі. Я приняв запросини. Вистава відбула ся по двох недїлях і випала під кождим зглядом знаменито.

На другий день приходжу до моєї Фільцї. Ов — зміна!!! Фільця приняла мене холодно: ледво подала руку. Мамця подивилась на мене остро, відтак запитала:

— А де ж то, панцю, так бували, що не з'явили ся до нас вчера?...

— Я був на аматорскій виставі. Сам на-

віть мав там важну ролю! — відповів я здивований.

А мамця — скок до мене.

— Пане! — каже — ви нас ошукуєте! Знаємо про все!.. А чого ви лазите до якоїсь циганки чи жидівки — Мельпомени? Так діялють чесні люди?...

— Алеж пані!... Звідкиж се у вас циганка чи жидівка, колиж я такої Мельпомени не знаю!?...

— Щооо? І ви ще сьміете завдавати нам брехню і то в живі очи? Фільцю, подай-но карточку.

Фільця подала.

— Я знайшла її онодї на помостї по вашім відходї; випала відай з кишеньї. Не думаючи, що маєте передімною тайни, я й прочитала — сказала Фільця.

На карточцї стояло чорне на білім: «Товаришу! Знаю, що ти здавна вже любиш Мельпомену, запрошую тебе до себе в хату, поговоримо дещо на сю тему, а може й запросимо її в наші пороги, що бувало давнїйше і в Тебе. Здоров — улюбленнику музи!

Твій Богдан.»

Прочитавши ті слова, я розсьміяв ся гомеричним сьміхом.

— А, ви ще сьміетесь?... Ну, дивіть ся люди... він ще сьміє ся!... — кричала мамця.

— А сьмію ся, поки є з чого сьміятись... — відказав я, заходячи ся від сьміху. — Таж се,

прошу панї, власне запросини товариша — старі запросини — до участи в виставцї, таки у тій вчерашній!... Ха, ха, ха, ха!...

— Щооо??... А Мельпомена?... Чи се також аматорска виставка? — запитала мамця.

— Мельпомена? сеж муза-опікунка драматичної штуки, спеціяльно-ж траґедиї! — відповів я.

— Яяяк?... Фільця про те не знала б? вонаж прецї едукована!...

— Слїдно, прошу панї, що панна Фільця «нескінчено» едукована! Найже краще «покінчить» направду тоту едукацию! Моє поважанє!..

Мамця і «едукована» єї донька «зробили великі очи». Я забрав ся і «пустив» любов в цимбали.

А пішло тільки — о «байку»!

Мої ви красні, образовані панночки! Читайте й ви часом і навчайте ся дечому навіть і з «мітольоґії», бо тоті старинні боги і богинї (тут не вважаю на першеньство дам божої породи, бож і самі боги носили ся так неетикетально, що аж фе!) — вони, кажу, мстять ся єще й нинї за те, що занедбано їх культ на землици — а месть їх немила. Тому звага, панянки, пташата мої дорогенькі!

Львів, 1895.

CANCELLED AND SOLD BY
FRIENDS OF THE
CLEVELAND PUBLIC LIBRARY
FOR
THE BENEFIT OF THE LIBRARY

Form 1207

28 DAY BOOK
CLEVELAND PUBLIC LIBRARY

1207

'41 38 39

STACK

Uk 30-165040 -Uk
Tarichevskii
Mizh ternem i ts'vitom

CLEVELAND PUBLIC LIBRARY

1. This book is due on the date last marked on the page opposite. A 14-day book or a 7-day book is not renewable. Others may be renewed, once only, for two weeks, by applying at the return desk. or by mail or telephone, giving the following items: Date due, reader's card number, call number on back of the book or if it has no call number, the author and title. Books cannot be renewed until one week from date of issue.

2. For each book kept longer than the prescribed time, a fine of two cents a day will be imposed.

3. Careful usage of books is expected, and any injury by marking or otherwise is to be paid for by the borrower.

4. A fine will be imposed for removing or defacing this pocket or the slip on the opposite page.

GIFTS TO THE LIBRARY OF BOOKS, MAGAZINES AND PAMPHLETS ARE ALWAYS ACCEPTABLE. THEY ARE THUS MADE AVAILABLE FOR ALL USING THE LIBRARY.

ALL RECEIPTS FOR FINES AND LOST BOOKS ARE USED FOR THE PURCHASE OF NEW BOOKS.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 066450914